

ЗА ДУБРОВАЙ ДУБЫ-МАЦАКІ...

Эсэ *Васіля ТКАЧОВА*

5

ПРАМЕНЬ СВЯТЛА Ў БЕСПРАСВЕТНАЙ ІМГЛЕ

Да 150-годдзя з дня нараджэння
Янкі ЛУЧЫНЫ

6—7

НОВЫЯ ВЕРШЫ

*Сяргея ПАНІЗНІКА,
Зінаіды ДУДЗЮК і Івана ЧЫГРЫНА*

8, 12

НАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ

Працяг дакументальных
апавяданняў *Івана ШАМЯКІНА*
(пачатак у нумары за 22 чэрвеня).

9, 14—15

КАНВАЛІ РАДЗІМЫ

Ірына БАГДАНОВІЧ:
“Паэтычнае імя *Анатоля Бязозкі*
засвяцілася на літаратурным
небасхіле Беларусі ў 30-я гады,
упрыгожыла старонкі
заходнебеларускага друку і нібы
растварылася ў бязмежным і
катастрафічным для лёсаў
прыватных людзей космасе
грамадска-гістарычнага жыцця
XX стагоддзя”.

13

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на
“ЛіМ” на другое паўгоддзе 2001 года.
Падпіску можна аформіць у любым паш-
товым аддзяленні. Кошт індыўдуальнай
падпіскі на адзін месяц — 690 рублёў, на
тры — 2070 рублёў, на паўгода — 4140
рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін
месяц — 1800 рублёў, на тры — 5400
рублёў, на паўгода — 10800 рублёў.

Індыўдуальны індэкс — 63856.

Ведамасны індэкс — 63857.

Сонца навукі скрозь хмары цёмныя

Прагляне ясна над нашай ніваю,

І будуць жыці дзеткі патомныя

Добраю доляй — доляй шчасліваю!..

Янка ЛУЧЫНА

КОЛА ДЗЁН

Першы ліпеньскі тыдзень ці не пераўзышоў сваёй святочнасцю традыцыйна святочны першы майскі тыдзень. А дзін дзень 3 ліпеня чаго варты! Тут табе і Дзень вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, і Дзень горада Мінска, і Дзень незалежнасці Рэспублікі Беларусь, а ў дадатак яшчэ — і Дзень Рэспублікі. Святочных імпрэз было нямала: і ўрачыстае пасяджэнне ў Палацы Рэспублікі, і ўшанаванне ветэранаў, і ўскладанне кветак, і вайсковы, адначасова ж "прамысловы" і маладзёжна-фізкультурны, парад на плошчы Незалежнасці, і святочны канцэрт на другой галоўнай плошчы сталіцы, народныя гулянні, феерверк-салют... А яшчэ — балі: выпускнікоў школ і выпускнікоў вышэйшых навучальных устаноў. А яшчэ — паўсюдныя святочныя кірмашы, сустрэчы ветэранаў, мітынгі ля помнікаў воінам і партызанам і ля брацкіх магіл... А напярэдадні яшчэ і прыезд на Беларусь патрыярха Аляксія II і ягоныя сустрэчы ў праваслаўных парафіях Брэстчыны, Піншчыны, Гомельшчыны...

Вядома ж, святкавалі, веселяліся, адпачывалі людзі. Аднак жа ці не болей людцаў усе святочна-выхадныя дні завіхалася-шчыравала на сваіх сотках. Аднак жа ў афіцыйна-мажорны матыў міжволі ўплыталіся і ноткі мінору — бы сведчанне таго, што не ўсё ў краіне гэтак складна і слаўна, як хацелася б, што сённяшні, а тым больш заўтрашні, дзень сапраўды такі бяспомны і беспылотны...

А заўтра — чарговае свята, праўда, зусім іншага кіталу — Купалле...

ЗВОН ТЫДНЯ

Учора споўнілася 32 гады, як адкрыўся мемарыяльны комплекс "Хатынь", які ўвекавечыў памяць жыхароў лагойскай вёскі Хатынь і 186 іншых нашых вёсак, знішчаных фашыстамі разам з людзьмі. Дата — не круглая, але згадаць дзень адкрыцця мемарыяла варта ўсё ж. Амаль трэць стагоддзя тужліва звяняць хатынскія званы, нагадваючы нам, што і дзень Перамогі 9 мая, і дзень вызвалення 3 ліпеня — гэта не толькі дні радасці і веселасці, але і дні смутку і журбы. Можа, нават найперш — дні вялікага смутку і журбы народнай...

ПАПАЎНЕННЕ ТЫДНЯ

Два дні назад 4 ліпеня, пачалася адпраўка маладога папаўнення ва Узброеныя Сілы і іншыя вайсковыя фарміраванні беларускай арміі. Да 31 ліпеня больш чым 18 тысяч юнакоў павінны стаць у армейскія шэрагі. Для іх і іхніх бацькоў і сваякоў — гэта немалаважная падзея, святочная і адначасова адказная і трывожная. Меней трывожная, чым раней, калі хлопцы з Беларусі выпраўляліся служыць за тысячы кіламетраў. Цяпер яны служаць, дзякаваць Богу, дома, у сваёй роднай арміі. Але ці гэтак ужо яна свая, у сэнсе — беларуская? На жаль, у часцяк і злучэннях мала што змянілася ў параўнанні з савецкім часам. Нават назвы і нумары іх засталіся ранейшымі...

ЗАПАСЫ ТЫДНЯ

Растуць запасы гатовай прадукцыі на складах нашых прадпрыемстваў. Лічбаў за паўгода яшчэ няма, а звесткі на 1 чэрвеня сведчаць, што гэты запас дасягнуў амаль 70 працэнтаў ад сярэднямесячнага аб'ёму вытворчасці. З пачатку года адбываўся яго няспынный рост: у лютым — 52 працэнта, у сакавіку — 56,1, у красавіку — 60,3, у маі — 65,4 працэнта. Гэта — так званы ўсярэднены паказчык. Па асобных жа галінах яны куды больш унушальныя. Затаваранасць на складах прадпрыемстваў машынабудавання і металапрацоўкі складае 119 працэнтаў ад сярэднямесячнага аб'ёму вытворчасці, лёгкай прамысловасці — 114,5 працэнта, запасы кавальска-прасавых машын дасягнулі 416,7 працэнта, металарэзных станкоў — 223,6, лянных тканін — 341,1, шарцыяных тканін — 193,9, радыёпрыёмных прылад — 262,6, дываноў і дывановых вырабаў — 186,4, круп — 409,8 працэнта. Як кажуць, і вожыку ясна, што паказчыкі гэтыя невясёлыя...

"АЧКО" ТЫДНЯ

Кароткая, амаль непрыкметная газетная інфармацыя: за чатыры месяцы сёлета года ў Крычаўскім раёне гвалтоўнай смерцю памёр 21 чалавек. Лічба — картачнае "ачко" — уражвае, нават, бадай, скаланае. Толькі ў адным раёне за чатыры месяцы гвалтам пайшлі з жыцця столькі людзей! Прычыны? Яны вядомыя. Найпершая з іх — п'янства, што сведчыцца ў міліцэйскіх працолах такімі вось спакойна-аб'ектыўнымі словамі: "высятленне адносін між сабою ў нецвярозым стане". Міжволі зноў і зноў напрашваецца сакраментальнае пытанне: што з намі робіцца, спадарове? А ці ж Крычаўскі раён самы крымінальны ў Беларусі?

ПОСТРАХ ТЫДНЯ

За камунальныя паслугі мы плацім яшчэ далёка не стопрацэнтныя сумы іх кошту, тым не менш ужо і цяпер многім людзям яны не пад сілу. Неплацельшчыкаў шмат паўсюдна. Як выбіць з людзей грошы? У Клімавічах даўмеліся да такога: перадалі спісы неплацельшчыкаў у мясцовую газету з надзеяй, што боязь убачыць сваё прозвішча надрукаваным прымусяць людзей расквашліцца. Мера, вядома, чыста савецкая і наўрад ці прынясе яна карысць: беднага чалавека гэтым не проймеш...

АЙСБЕРГ ТЫДНЯ

У прэс-службе мытнага ведамства краіны журналістам паведамілі, што толькі за чэрвень супрацоўнікі Дзяржаўнага мытнага камітэта па фактах парушэння мытнага заканадаўства канфіскавалі тавараў і каштоўнасцяў амаль на 4 мільярды рублёў. А гэта ж, як кажуць, толькі надводная частка айсберга. А падводная — у колькі разоў большая? Колькі ж тысяч мытнікаў трэба яшчэ паставіць на ўсіх пераходах і пунктах пропуску праз мяжу, каб вылавіць усіх парушальнікаў? Марная справа. Тут, як казаў мудры Казьма Пруткаў, трэба глядзець у корань...

РЫБА ТЫДНЯ

Рыбная "паша" Беларусі — гэта 10 тысяч азёраў, 130 вадасховішчаў і 20 тысяч рэк і рэчак, дзе агульны запасы рыбы ацэньваюцца ў 40 тысяч тон. Рыбная прамысловасць штогод здабывае каля 1 тысячы тон, а яшчэ каля 3 тысяч тон рыбы ловаць штогод аматары. Аб чым гэта гаворыць? Аб тым, што пэўныя рэзервы для павелічэння прамысловай здабычы раённай рыбы ў нас ёсць. Чаму ж яны не выкарыстоўваюцца? Мо тады не была б такой дарагой марская рыба, цана якой даўно перавысіла цану мяса і сала на нашых рынках і ў крамах.

ВЕРСІЯ ТЫДНЯ

Выйшаў чарговы (другі сёлета) нумар часопіса "Arche". Сярод іншых матэрыялаў у ім змешчаны артыкул пра славаце "Слова пра паход Ігаравы" і ягонае аўтарства. Выказваецца меркаванне, што не існавала арыгінала ўсходнеславянскага помніка XII стагоддзя, што склаў гэты твор у 1792 годзе багемскі навуковец-езуіт Ёсаф Даброўскі. Версій было шмат, вось і яшчэ адна далучылася да іх. Аднак жа хочацца, каб і яна не спраўдзілася, каб загадка геніяльнага "Слова" заставалася і для нас, і для нашых нашчадкаў...

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

Зноў падаражэла аўтамабільнае паліва. Новыя кошты такія: А1-76 — 460 рублёў за літр, А1-92 — 570 рублёў, А1-95 — 650, дызельнае паліва — 400 рублёў за літр. Прычыну падвышкі ў канцэрне "Белнафтахім" патлумачылі зніжэннем курсу беларускага рубля адносна амерыканскага долара. Што ж, мо і так. Толькі ці лягчэй ад гэтага ўладальнікам аўта, найперш бедным гаспадарам старэнькіх "жыгулёў" ды "масквічоў"?

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Пакланіцца вялікаму Купалу, прыняць удзел у святочных выступленнях, якія ладзіў у Дзень горада Мінскі гарвыканкам, прыйшлі паэты Галіна Булыка, Навум Гальпяровіч, Сяргей Давідовіч, Людміла Рублёўская, Віктар Шніп. Яны прачыталі вершы, усклалі кветкі да помніка песняру. Выступленне паэтаў было часткай вялізнай купалаўскай праграмы, у якой узялі ўдзел таксама Галіна Дзягілева і Антаніна Хатэнка, народныя артысты Беларусі Аляксандр Ткачэнка і Волга Клебановіч, гурт "Ветэх", спявачка Наталія Матыліцкая, ансамбль народнай песні і танца "Церніца" ды іншыя.

Як паведамлялася ўжо, па ініцыятыве Саюза пісьменнікаў урад краіны прыняў спецыяльную пастанову аб ушанаванні 150-годдзя Янкі Лучыны. Сярод мерапрыемстваў, якія пройдуць у гэтым месяцы, значыцца вечарына ў Доме літаратара, адкрыццё выставы ў Дзяржаўным літаратурным музеі, добраўпарадкаванне магілы Я. Лучыны на Кальварыйскіх могілках, стварэнне цыкла радыё- і тэлеперадач аб выдатным сыне беларускага народа і г. д.

Аб усім гэтым ішла размова на нарадзе ў СБП, якую вяла старшыня творчай суполкі В. Іпатава.

У нарадзе бралі ўдзел таксама Н. Гальпяровіч, З. Кустава, прадстаўнікі Міністэрства культуры і ўпраўлення культуры Мінгарвыканкама С. Вечар і Н. Старыкава, намеснік дырэктара Дзяржаўнага літаратурнага музея Г. Ладзісава, намеснік дырэктара скарынаўскага цэнтра В. Скалабан.

Мацнеюць сувязі нашай творчай арганізацыі з Беларускім фондам культуры. Саюз пісьменнікаў прымае актыўны ўдзел у традыцыйных Траецкіх кірмашах, куды разам з

народнымі майстрамі і самадзейнымі калектывамі з усіх раёнаў Беларусі прыязджаюць і ўдзельнікі літаратурных аб'яднанняў.

Дарэчы, у час літаратурных гасцёўняў, якія сталі неад'емнай часткай кірмашоў у Траецкім, выявіліся цікавыя таленавітыя людзі, а аднаму з удзельнікаў гасцёўні — паэту з Ваўкавыска Г. Кісялёву секцыя паэзіі СБП дала рэкамендацыю ў саюз.

А ў далейшых сумесных планах СБП і БФК — агульны літаратурныя акцыі, вечарыны лірычнай паэзіі "У Траецкім", выданне твораў удзельнікаў літгасцёўні на Траецкіх кірмашах.

Н. К.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў,

выбраны на радзе 28 чэрвеня 2001 года

1. Іпатава В. М.	9. Канапелька А. І.
2. Гальпяровіч Н. Я.	10. Камароўскі А. А.
3. Мачульскі У. А.	11. Ліпскі У. С.
4. Праўдзін В. А.	12. Мятліцкі М. М.
5. Далідовіч Г. В.	13. Навумовіч У. А.
6. Законнікаў С. І.	14. Пісьмянкоў А. У.
7. Зуёнак В. В.	15. Саламаха У. П.
8. Жук А. А.	

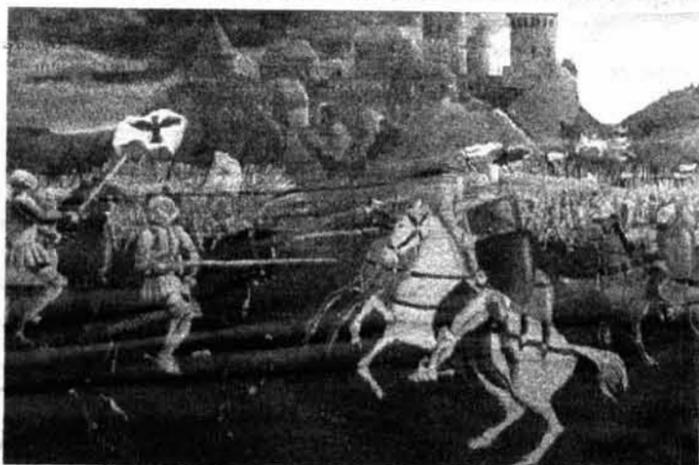
СВЯТЫ

Дзіцячыя цуды ў Траецкім

Кірмаш юных майстроў Мінска "Палітра дзіцячых цудаў" весела прайшоў напрыканцы мая ў Траецкім прадмесці. У праграме гэтага дзіцячага свята традыцыйна працаваў Горад майстроў, дзе можна было падавіцца і набыць самабытныя мастацкія вырабы, створаныя выхаванцамі цэнтраў пазашкольнай работы і ўстаноў культуры рэспублікі Беларусь.

Майстар-класы запрашалі авалодаць, каму хацелася, мастацтвам глінянай пластыкі, саломалляцтва, фларыстыкі. Усцешыла выстаўка гуртка "Майстарня мастацтваў" (кіраўнік М. Кургановіч) ЦТДІМ "Ранак" Маскоўскага раёна сталіцы. Свае творы паказалі Маша Пятровіч ("Замак", "Храм"), Алег Русачэнка ("Світанак у гарах"), лаўрэат гарадской выстаўкі "Чароўны свет мастацтва" Каця Кныш ("Хрысціянства. Усход", "Хрысціянства. Захад"), Ксёня Ярашэвіч ("Русалачка", "Горад будучыні"), Аліна Вераб'ева ("Сланечнік"), Каця Клімовіч ("Балерына"), Сяргей Лучына ("Грунвальдская бітва") ды іншыя.

Актыўна, напорыста, заўзята выступалі фальклорныя і сучасныя

калектывы мастацкай самадзейнасці, а забаўляльна-гульнявая і кірмашовая праграма зухавата ішла ў "Святочным карагодзе". Агляд-конкурс, які ўзначаліў прафесар Яўген Сахута, вызначыў лепшыя калектывы традыцыйнай і сучаснай дзіцячай творчасці. Усе былі ўзнагароджаны граматамі Беларускага фонду куль-

туры, прызамі. Былі і салодкія прэміі і падарункі ў розных намінацыях. Усім было ўсцешна і весела.

Яўген АДАМОВІЧ

На здымаках: падчас свята ў Траецкім; Сяргей Лучына "Грунвальдская бітва".

Фота Уладзіміра КРУКА

АНОНС

Імпрэзы Польшкага інстытута

Днямі мы атрымалі план імпрэзаў, якія рыхтуюцца з удзелам Польшкага інстытута ў Мінску ў гэтым квартале. Сярод разнастайных падзей, што маюць адбыцца ў ліпені — верасні, ці не кожная можа зацікавіць і чытачоў "ЛіМа".

Гэта, напрыклад, сустрэча з пісьменнікам Рышардам Капуцінскім (цыкл "Сплатканне з майстрам", Беларускі калегіум, ЕГУ); лекцыі прафесара Інстытута філасофіі ды сацыялогіі Польшкага акадэміі навук Здзіслава Куксевича "Польская філасофская думка ў еўрапейскім кантэксце" ды прафе-

сара Альбіна Главацкага з Лодзьскага універсітэта пад назвай "Правадыя і сацыяльныя аспекты Заходняй Беларусі. Верасень 1939 г." (абодва лекцыійныя цыклы ладкуюцца ў БДУ).

Плануецца II Міжнародны акадэмічны пленэр "Неба і зямля Фердынанда" (Валожын), а таксама выстаўка ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва РБ удзельнікаў абодвух пленэраў, прысвечаных памяці Ф. Рушчыца, і першае беларускае выданне ягоных дзённікаў. Дарэчы, будзе ажыццёўлены шэраг іншых выдавецкіх праектаў з

падтрымкай Польшкага інстытута.

Кінапаказы ў Браславе, Астравы ды Гомелі рыхтуе польскі відэаклуб, а тэатральныя калектывы з Варшавы ды Познані збіраюцца на Міжнародны фестываль "Белая вежа"-2001, што мае адбыцца ў Брэсце. Гурты альтэрнатыўнай музыкі з нашых краін-суседак прэзентуюць у жніўні новы кампакт-диск "Музыка без межаў".

Значная ўвага ўдзяляецца ў працы Інстытута і стасункам беларускай ды польскай літаратуры.

С. Б.

Беларусы свету думаюць пра Беларусь

Учора ў беларускай сталіцы ў Доме літаратара пачаўся чарговы, III з'езд беларусаў свету. Ініцыятарам і арганізатарам чарговага форуму нашых суайчыннікаў стала Міжнародная грамадская арганізацыя Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына". Афіцыйную падтрымку правядзенню з'езда выказалі Палата прадстаўнікоў і Савет Рэспублікі Нацыянальнага сходу, урад і Адміністрацыя Прэзідэнта. У рабоце III з'езда беларусаў свету прымаюць удзел каля 400 дэлегатаў з 28 краін свету, у тым ліку такіх, як ЗША, Вялікабрытанія, Расія, Германія, Украіна, Літва, Польшча, Латвія... Яны прадстаўляюць 85 арганізацый беларусаў блізкага і далёкага замежжа. Асноўны дакумент, які разглядаецца і будзе прыняты з'ездам — Праграма "Замежная беларуская супольнасць у XXI стагоддзі". У з'ездзе прымае ўдзел шмат гасцей — прадстаўнікоў дзяржаўных органаў улады, міністэрстваў і ведамстваў, грамадскіх аб'яднанняў і арганізацый Беларусі.

З'езд беларусаў свету — гэта не толькі выступленні і заявы з трыбуны чарговага форуму, але і канкрэтныя планы ў справе дапамогі беларусам, якія пацярпелі ў выніку аварыі на Чарнобыльскай АЭС. Да такіх беларусаў далёкага замежжа, у якіх баліць

душа за родную зямлю, адносіцца Ірына Каляда, якая жыве ў ЗША. Дарэчы, наш штотыднёвік ужо даваў інфармацыю, што спадарыня Ірына адправіла для вясковых дзяцей Беларусі сямітонны кантэйнер адзення. Яна шмат рабіла і робіць для аздараўлення беларускіх дзетак у замежжы.

Ірына Каляда не ўдзельнічае ў III з'ездзе беларусаў свету, але яна душою і справамі сёння разам з усімі тут, у Мінску, дзе гаворыцца пра замежную беларускую супольнасць у XXI стагоддзі.

Н. К.

На здымку: Ірына Каляда ў сваім офісе; з беларускімі дзецьмі.

Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь

30 чэрвеня 2001 г.

№ 365

г. Мінск

Аб унясенні зменаў у склад савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі

1. Увесці ў склад савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі, зацверджаны Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 12 студзеня 1996 г. № 18 "Аб спецыяльным фондзе Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі" (Збор указаў Прэзідэнта і пастановаў Кабінета Міністраў Рэспублікі Беларусь, 1996 г., № 2, ст. 27; Збор дэкрэтаў, указаў Прэзідэнта і пастановаў урада Рэспублікі Белар-

усь, 1997 г. № 25, ст. 846), Ганчарова Аляксея Анатольевіча, старшыню Цэнтральнай кантрольнай камісіі Беларускага патрыятычнага саюза моладзі, Кураша Віктара Іосіфавіча, начальніка ўпраўлення культуры Мінскага гарвыканкама, Раеўскага Валерыя Мікалаевіча, мастацкага кіраўніка Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, Рашчупкіна Аляксандра Фёдаравіча, прарэктара па вучэбнай рабоце Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, Сасновіча Аляксандра Львовіча, галоўнага спецыяліста ўпраўлення сацыяльна-культурнай палітыкі Апарату Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, вык-

лючыўшы з яго складу С. І. Дарашэвіча, В. А. Лукшу, Н. П. Пашвінскага, Ж. В. Савіну.

2. Зацвердзіць старшыню савета спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі Дрынеўскага Міхаіла Паўлавіча, мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага акадэмічнага народнага хору Рэспублікі Беларусь імя Г. І. Цітовіча, старшыню грамадскага аб'яднання "Беларускі саюз музычных дзеячаў", прафесара Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, народнага артыста Беларусі.

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь
А. ЛУКАШЭНКА

Ясная ночка Купальская...

"Ясная ночка купальская светлай растаяла знічкаю... Цяжка знайсці сэрца, якое не замірала б ад гэтай шырокавядомай песні. А ночка на Купалле сапраўды вельмі ясная, зорная. Нібыта хто расшывае неба іскрынкамі, якімі ўзрываюцца купальскія вогнішчы, шугаючы ўверх, у неабсяжныя высі.

А якія росы на Купалле! Які водар ад мяты, ад руты!

На Купалле нарадзіўся наш вялікі пясняр Янка Купала. А закаханыя купальскай ноччу шукаюць сваю чарадзейную папараць-кветку, сваё шчасце.

Купалле спрадвечна святкавалася ў самую кароткую летнюю ноч. Свята адбывалася на ўзбярэжжы ракі, возера або на ўскраіну лесу. Хлопцы наладжвалі вогнішчы, дзяўчаты збіралі кветкі для абрадавых вячэек. Свята пачыналася з распальвання вогнішча, у сярэдзіну якога ўстаўляўся высокі шост з драўляным абсаленым колам і прывязаным да яго жытнёвым снапом. У некаторых мясцовасцях агонь распальвалі на змярканні, да яго спяшалася не толькі прыгожа прыбраная моладзь, але і сяляне сталага ўзросту.

Пасля распальвання агню дзяўчаты смажылі яечню і ладзілі сумесную вячэру. Затым пачыналіся бяс-

концыя гульні-ігрышчы, летнія карагоды. Як толькі полымя агню крыху спадала, дзяўчаты надзявалі на галаву вянкi з купальскага разнаквецця, браліся папарна з хлопцамі і пачыналі скакаць праз вогнішча.

Спаўняе ўсялякіх непатрэбных рэчаў і скокі моладзі мелі ахоўна-апышчальны сэнс. У адпаведнасці з уяўленнямі нашых продкаў-земляробаў апышчэнне было абавязковым перад надыходзячым жнівом, а для моладзі — перад тым, як яны возьмуць шлюбі і атрымаюць статус раўнапраўных членаў вясковай абшчыны. Людзі верылі, што на самым высокім пагорку ведзьмы спраўлялі свой бал. Таму абавязкова патрэбна было перасцерагчыся ад злых сіл адпаведнымі замовамі, дзеяннямі і песнямі. Вераванні аб тым, што ведзьмы гэтай ноччу забіраюць малако ў кароў, бытуюць на Беларусі да цяпершняга часу. Каб гэтых самых ведзьмаў адагнаць ад жытнёвага поля, ужыта кідалі патушаныя галавешкі са свяшчэннага вогнішча.

Акрамя таго, дбайныя гаспадыні і добрыя знаўцы народнай медыцыны збіралі днём і адвечоркам розныя лекавыя (святаянскія) травы: руту-мяту, браткі, папараць, купалінку, багатку, васількі, рамонкі, чыстацел — на аснове якіх затым

рабілі адвары, настоі, мазі для лячэння хвароб у людзей і жывёл, бо ведалі, што менавіта ў гэты дзень прырода аддае ўсе свае жыватворныя і гаючыя сілы лугавым раслінам.

Дзяўчаты, збіраючы святаянскія зёлкі, імкнуліся прываражыць да сябе каханага хлопца або паваражыць аб будучым суджаным.

Але бадай што сімвалам нацыянальнай адметнасці Купалля стала паўсюдна вядомая, вельмі паэтычная легенда аб чудадзейнай папараць-кветцы, якая ненадоўга зацітае ў непразлыным гушчары якраз гэтай апоўначы. З пакалення ў пакаленне перадаецца павер'е, быццам чалавек, якому пашчасціць знайсці гэтую незвычайную кветку, спасцігне глыбінныя таямніцы прыроды: пачне разумець мову звяроў, дрэў, раслін, камянёў, зямлі. Апошняя адкрые яму свае скарбы і адорыць багаццем духоўнага свету.

Спрадвечная мара беларускага народа, народа-працаўніка і таленавітага паэта, аб шчаслівай долі, аб зможным жыцці ўзабагаціла сусветную культуру непаўторным па прыгажосці паэтычным шэдэўрам — Купаллем.

Віктар ЯГОРЧАНКА,
сэбра грамадскага клуба
Беларуская хатка

Горацкага "Парнаса". Вучні сустрэліся з Л. Васільевым, А. Пугачом, Н. Сяргеевай, Т. Рэдказубавай, паслухалі вершы ў аўтарскім выкананні, разважання гасцей пра кнігу і яе значэнне ў нашым жыцці. З вялікай цікавасцю дзеці Гарскай школы паглядзелі відэафільм, прысвечаны нашай паэце, сябру Саюза пісьменнікаў Ніне Кавалёвай, пазнаёміліся з яе новай кнігай "Моей душы колакола".

Хацелася б выказаць шчырую падзяку педагогічным калектывам школ у Каменцы і Гарах, бібліятэкарам, якія і дапамаглі наладзіць паэтычныя сустрэчы з творчымі людзьмі нашага горада.

М. СТУДНЕВА

Горкі

АБСЯГІ ГОМЕЛЬШЧЫНА... Парк скульптур

У час святкавання Дня незалежнасці Беларусі і Дня горада ў Гомелі адкрыўся парк скульптур. У ім атрымалі пастаянную "прапіску" работы майстроў разьбы па дрэве — удзельнікаў нядаўняга рэспубліканскага пленэру "Персанажы любімых казак"...

Зрэшты, два гэтыя святы былі надта насычанымі. На сцэнічных пляцоўках чатырох гарадскіх раёнаў перад гамельчанамі выступілі заслужаная артыстка Беларусі спявачка Галіна Паўлянок, лаўрэат міжнародных фестываляў — камерны хор абласной філармоніі, група "Палескія казакі", народны ансамбль "Быліна", эстрадны аркестр пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі Юрыя Васілеўскага. Прайшлі канцэрты аўтарскай песні і паэзіі, выступалі самадзейныя калектывы. Адбыўся фестываль дзіцячых талентаў. А ў парках і скверах былі арганізаваны выставы майстроў жывапісу і мастацкай фатаграфіі, прыкладнага мастацтва, кніг.

Традыцыі працягвае сын

Светлагорская карцінная галерэя "Традыцыя" носіць імя мясцовага жывапісца Германа Пранішнікава, які шмат зрабіў для развіцця выяўленчага мастацтва ў горадзе. Ягоны сын Міхась пайшоў бацькавай творчай дарогай, таксама стаў жывапісцам. У палотнах маладога мастака

ярка адлюстраваны краявіды Светлагорска, маляўнічыя наваколныя мясціны горада на Бярэзіне. Свае лепшыя працы Міхась Пранішнікаў уключыў у экспазіцыю, якую паказаў гамельчанам у карціннай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў.

Палотны і акварэлі

Палотны і акварэлі жывапісцаў Ігара Хацькова і Эдуарда Рэуцкага — светлае ўспрыманне жыцця, творчы падыход да паказу роднай прыроды, гармонія фарбаў. У абласным Цэнтры народнай творчасці экспануюцца іхнія работы: "Красавік", "Ранняя вясна", "Халодная раніца", "Апошні снег" — І. Хацькова; "Вечарэе", "Вялікая вада", "Вясновы краявід" — Э. Рэуцкага. Усяго на выставе — 50 твораў.

Аляксей ШНЫПАРКОВ

БРЭСТЧЫНА...

І бібліятэка, і музей

У вёсцы Вайцешын Бярозаўскага раёна адбылося ўрачыстае адкрыццё першай на Берасцейшчыне бібліятэкі-музея. Вялікая заслуга ў гэтым загадчыцы бібліятэкі Лідзіі Рудзьман, якой належалі і ініцыятыва стварэння, і асноўная арганізацыйная праца. Энтузіястку падтрымалі аддзел культуры райвыканкама, саўгас "Пескаўскі", сельскі Савет, вяскоўцы (і не толькі з

Вайцешына), якія перадавалі экспанаты бясплатна. Сёння ў музейным фэе размешчана багатая калекцыя народных абрусаў і ручнікоў. А ў дзвюх залах разгорнуты экспазіцыі "Быт і этнаграфія", "Мінулае і сучаснасць". Варта адзначыць, што ўся экспазіцыя бібліятэкі-музея аформлена толькі на беларускай мове.

Сымон АКСЕНІН

ВІЦЕБШЧЫНА...

Прэзентуецца "Апостраф"

На чарговым пасяджэнні літаратурна-краязнаўчага клуба "Сустрэчы" ў Віцебскай абласной бібліятэцы завітаў пісьменнік і журналіст Сяргей Рублеўскі — аўтар кнігі "Апостраф". Сабраліся тут літаратары, педагогі, бібліятэкары, студэнты, усе тыя, каму неаб'якава лёс Бацькаўшчыны, беларускага прыгожага пісьменства. Як адзначыў на прэзентацыі "Апострафа" старшыня абласной пісьменніцкай арганізацыі Франц Сіўко, творчасці Рублеўскага ўласцівы адметныя прыкметы: ён працуе ў новай літаратурнай плыні, удала распрацоўвае яе. Уражвае рознабаковасць маладога пісьменніка: выпускнік універсітэцкага фізіка-матэматычнага факультэта, літаратар, таленавіты эсэіст і нават дызайнер.

Апостраф — гэта "рамонаквыя пялёстак, які заклалі паміж літаратамі, каб не забыцца, што ўсё, нават слова, нараджаецца з маўчання. Беларусь і сама як пялёстак-закладка паміж Усходам і Захадам..." Па словах аўтара кнігі, ён задаволены лёсам, тым, што не стаў пісьменнікам у саветскія часы, калі цяжка было й думаць аб свабодзе творчасці... Сяргей Рублеўскі чытаў на сустрэчы свае новыя творы з рукапісу пад умоўнай назвай "Рэзервацыя і мора".

Ніна КАЎПАК, Алена СТУК

Салаўі з Дуброўны

"Дняпроўскія галасы ў Дуброўне" — рэгіянальны фестываль песні і музыкі Падняпроўя Беларусі, Украіны і Расіі ладзіўся ў восьмы раз. За гэты час тут паказалі сваё майстэрства звыш 150 калектываў з розных гарадоў і вёсак Падняпроўя. У апошні раз традыцыйныя памятны прыз у выглядзе керамічнага салавейкі атрымалі народныя харавыя калектывы з Чарнігаўскай вобласці, ансамбль песні і абрадаў "Ватра"

Беларускага рэспубліканскага цэнтра нацыянальнай культуры, ансамбль "Фенікс" са Смаленшчыны (дарэчы, ягоны кіраўнік У. Янатароў напісаў песню, прысвечаную Дуброўне) і многія іншыя. У фестывальных праграмах удзельнічаў ужо добра вядомы тут Дзяржаўны акадэмічны народны хор імя Цітовіча. Яго мастацкі кіраўнік, народны артыст Беларусі Міхась Дрынеўскі адзначыў тут сваё 60-годдзе.

Друцк юбілейны

Старажытны Друцк рыхтуецца да тысячагоддзя. Урачыстасці з гэтай нагоды адбудуцца ў жніўні. Днямі дзяржкамісія прыняла збудаваную тут царкву Раства Прасвятой Багародзіцы, якая згадваецца ў летапісе як першы праваслаўны храм на беларускай зямлі. Гэта і першы культывы аб'ект за перыяд пасля рэвалюцыі 17 года, які ўзялі на Талачыншчыне з дапамогай дзяржавы.

Святлана ГУК

МІНШЧЫНА...

Дзяржынскі "Маяк"

Пры Дзяржынскім Доме культуры ўжо дзесяць год працуе тэатральны калектыв "Маяк" (рэжысёр Валянціна Фядотава). У рэпертуары "Маяка" — мініяцюры, аднаактывыя п'есы. Тэатр ведаюць не толькі ў горадзе. Юныя артысты бралі ўдзел у міжнародных фестывалях дзіцячых і юнацкіх тэатраў "Крок у неба".

У складзе "Маяка" дзве ўзроставыя групы: малодшая і старэйшая — усяго больш за 40 чалавек. Артыстам не больш чым па 18 гадоў, а спектаклі разлічаны на глядача любога ўзросту. У 1999 годзе тэатр атрымаў званне "ўзорны тэатральны калектыв".

Тамара ШАЎЧЭНКА

Творчая сустрэча

На пачатку лета ўдзельнікі аматарскіх аб'яднанняў "Роднае слова" і "Парнас", якія дзейнічаюць адпаведна пры Горацкім гістарычна-этнаграфічным музеі і пры Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі наладзілі сустрэчы з вучнямі Каменскай і Гарскай сярэдніх школ. Знаёмства з паэтамі адбылося якраз у дні Свята славянскага пісьменства і культуры, што вельмі сімвалічна, бо з горацкай зямлі звязаны цэлы шэраг слаўных творчых імёнаў.

Менавіта пра гэта і вёў свой апавед дырэктар Горацкага гістарычна-этнаграфічнага музея У. Ліўшыц, які пазнаёміў прысутных са сваёй новай кнігай "Раскопкі вакол"

Нядаўна ў Браславе прайшоў чарговы 34-ы па ліку фестываль "Браслаўскія зарніцы". На свяце выступалі народныя калектывы Віцебшчыны: верхнядзвінскі "Ярыца", браслаўскі "На панадворку", пастаўскі "Паазер'е", дубровенскі "Крыніца", семненскі "Вясёлыя музыкі", а таксама "Купалінка" з латвійскага горада Даўгаўпілса. "Купалінка" разам з кампазітарам Аляксандрам Рудзем упершыню выканала яго песню на словы паэта Станіслава Валодзькі "Браслаўскія зарніцы", якая вельмі цёпла прынята. Гучалі выказванні, што ў знакамітага фестывалю з'явіўся свой гімн. Віншавалі аўтараў і генеральны консул Беларусі ў Даўгаўпілсе Васіль Марковіч і консул Аляксандр Концкі, якія былі ганаровымі гасцямі на гэтым свяце.

Дынастыя працягваецца

У Зале камернай музыкі адбыўся канцэрт саліста Белдзяржфілармоніі Уладзіміра Бабія (тэнар), прысвечаны 25-годдзю творчай дзейнасці і 50-годдзю з дня нараджэння спевака. Музыказнаўца Ала Агаркава распавяла пра творчую дзейнасць юбіляра — сына народнага артыста Беларусі, вядомага ў свой час саліста оперы Зіновія Бабія. Уладзімір Бабій і лаўрэат міжнародных конкурсаў Наталія Бярэзіна (сапрана) выканалі раманы, вакальныя творы М. Глінкі, П. Чайкоўскага, Д. Вердзі, І. Кальмана, рускія, украінскія і беларускія народныя песні. Акампавалі Наталія Максімава і сын спевака Алег Бабій. Пятро ГАРДЗІЕНКА

"Крыніца", № 66

Пабачыць свет шосты нумар часопіса "Крыніца" за гэты год (парадкавы нумар выдання 66-ы). Гэтым разам у цэнтральнай рубрыцы "Ты" чытачы змогуць пазнаёміцца з "постаццю" вядомага багемнага і адвёзнага беларускага паэта Анатоля Сыса. Гутарку з паэтам зрабіла літаратарка Ганна Кісліцына, яна ж напісала і крытычнае эсэ паводле жыцця і творчасці паэта. Пра асобу А.Сыса шчыра і суб'ектыўна выказаліся таксама такія літаратары, як Л.Галубовіч, В.Шынкярэнка, А.Архус, В.Шніп, Ус.Гарачка, Зм.Вішнёў, А.Глобус, П.Васючэнка ды М.Тычына, які на правах старэйшыны як бы падсумаваў некаторую сумнеўную іронію маладзёжшых... Міф пра "сына Янкі Купалы" не развеецца, аднак творчую асобу Анатоля Ціханавіча ўдакладнілі... Друкуецца ў часопісе і вяртае чытацкай увагі апавесць Вячаслава Стомы "Уладар глыбіняў". Рэч сюжэтная і месцамі пазнавальная, асабліва для прыхільнікаў флоры... Паколькі галоўным героем апавесці з'яўляецца самы што ні ёсць азёрны сом. У гэтай жа рубрыцы — "У НАС" — друкуецца дзве цікавыя нізкі вершаў. Па сутнасці гэта дэбют двух разнапланавых паэтаў на такім сур'ёзным узроўні. Адзін — пенсіянер з пакрычастым лёсам з Баранавіч, другі — малады сталічны студэнт з Пінска. Мудрасць жыцця і прыхамацтва натхнення... У кокане іх вершаў затоены "сінякрылы матылёк" паззіі... У рубрыцы аднаго арыгінальнага верша "Я МАЮ ТВОР..." гэтым разам выступаюць Ніна Маеўская і Сяргей Сцяпан, а таксама Алена Ніякоўская ды ветэран рубрыкі Пятро Прыходзька. Пакуль яшчэ малавядомы аўтар Дзмітрый Магілеўцаў знаёміць чытачоў з тым, "Як упершыню з'явіўся на Беларусі бульба"... Сведчу, што знаёмства з гэтым самавітым тэкстам акажацца для вас недарэмным. З замежнай класічнай літаратуры ў рубрыцы "ЯНБІ" часопіс прапануе кароткую прозу Джэймса Джойса "GIACOMO JOUCE", аб "прыгодах ірландца ў краіне Казановы". Пераклад малавядомага твора Джойса і пасляслоўе з тлумачэннямі зрабіў Максім Ічур. Прычым зрабіў па-мастацку адмыслова, што сведчыць пра класічную пераёмнасць перакладчыцкай школы на Беларусі. Тое пацвярджае і наступная рубрыка "ЕН", у якой доўжыцца працяг "пастаці" Умбэрта Эка, што завязалася яшчэ ў папярэднім (65) нумары "Крыніцы". Культуралагічна-філасофскія тэксты вядомага італьянца "пераўвасобілі ў беларускую мову" ўжо вопытны Валеры Буйвал і маладая студэнтка Беларускага калегіума Таццяна Слінко. А на самым "хвасце" часопіса Аляксей Астраўцоў — ужо ў чацвёртым нумары запар — працягвае суб'ектыўную гутарку з чытачамі ў рубрыцы "ДЛЯ НАС" пра літаратурна-філасофскую сутнасць чалавечага быцця і пра тое, кажучы словамі Ігната Абдзіраловіча, як знікаюць праменныя ідэалы, пакідаючы роспач і безнадзейнасць". Г. Л.

Будзе ў Маскве помнік Купалу

У расійскіх газетах "Новые Известия" і "Московский комсомолец" прайшла інфармацыя, што ў сталіцы Расійскай Федэрацыі будзе ўстаноўлены помнік народнаму песняру Беларусі Янку Купалу. Ведаючы, што да гэтай неардынарнай падзеі мае дачыненне пісьменнік Яўген ЛЕЦКА, карэспандэнт Аляксей МЯСНІКОЎ задаў яму некалькі пытанняў.

А. М. Калі і як узнікла задума ўвекавечыць у Маскве памяць нашага Нацыянальнага прарока, класіка беларускай літаратуры Янкі Купалы?

Я. Л. Мяркую, такая ідэя лунала ў паветры даўно. На добры лад, помнік Янку Купалу там павінен быў стаяць недзе адразу пасля трагічнай смерці нашага песняра, якая, як вядома, пры загадкавых і дасюль так і не раскрытых абставінах здарылася ў гатэлі "Масква". Але з Масквой у Купалы звязаны і светлыя старонкі жыцця — напрыклад, вучоба ў Маскоўскім гарадскім народным універсітэце імя А. Л. Шаняўскага. Тут, у Маскве, Янка Купала ўзяў шлюб з Уладзіславай Францаўнай. Ды галоўнае, мабыць, не гэтыя вызначальныя вехі жыцця, а ўплыў Масквы, як спачатку сталіцы Расійскай імперыі, а потым Саветаў Саюза на лёс песняра — жыццёвы і творчы.

А. М. Гэта так, але, калі ласка, бліжэй да дня сённяшняга, да гэтай самай задумы з устаноўкай помніка. Хто ініцыятар ідэі?

Я. Л. Антон Аляксандравіч Сабалеўскі. Менавіта ён патэлефанаваў мне з Масквы і параіўся на гэты конт. Мая рэакцыя была імгненнай і адназначнай, гэта значыць ухвальнай. Тым больш, што мне патэлефанаваў Антон Аляксандравіч, якога я ведаю даўно і шаную як чалавека адухоўленага, бескарыснага і высокамаральнага.

А. М. У такім разе, калі ласка, трохі шырэй пра яго.

Я. Л. Гэта сапраўдны беларускі інтэлігент. Не па адукацыі, а па сваёй унутранай духоўнай сутнасці, па сваім характары. Чалавек пажылога ўзросту, выхоўваўся ў сям'і, якая брала чынны ўдзел у беларусізацыі 20-х гадоў. Ягоны бацька быў дырэктарам адной з самых прэстыжных на той час сярэдніх школ у горадзе Мінску, у якой узгадоўвалася беларуская эліта. Потым, як вядома, па нашым Адраджэнні пракаціліся колы цяжкай рэпрэсіўнай машыны сталінізму, але, на шчасце, Сабалеўскі ацалел і ўнутрана не зламаліся. Антон Аляксандравіч беражліва зберагае ў памяці апаведы бацькоў, а ў сваім сямейным архіве перададзеныя яму ў спадчыну дакументы — цікавыя і значныя не толькі з гледзішча напісання магчымай сямейнай хронікі. Ну а потым была вайна, фронт.

А. М. А як ён, беларус, апынуўся ў Маскве?

Я. Л. Так склаўся лёс. Пасля вайны закончыў вайсковую інжынерную акадэмію і ўсё сваё сталае жыццё пражыў за межамі Беларусі, бо вайскоўцы, як вядома, месца службы не выбіраюць. Ды тут дарэчы будзе згадаць назву аднаго эсэ Янкі Брыля, якая стала крылатым выразам: душа не падарожніца. І дзе б ні быў Антон Аляксандравіч — ягоная душа заставалася на Беларусі, разам з яе мовай, культурай, гістарычнай памяццю. Вось табе і расшыфроўка таго, што я сказаў напачатку: сапраўдны беларускі інтэлігент. На пенсію выйшаў у званні палкоўніка, а як пачалася перабудова, актыўна ўключыўся ў зладкаванне супольнасці беларусаў Масквы. Першым старшынёй Таварыства беларускай культуры імя Францішка Скарыны ў Маскве быў добра вядомы руплівец на ніве Адраджэння, навуковец і літаратар Аляксей Каўка, але нядоўга, і сваю клататлівую пасадку перадаў Сабалеўскаму, які старшыняваў працягла час. Да ідэі стварэння помніка, акрамя А. Сабалеўскага і А. Каўкі, далучыліся Аляксей Глод — адказны супрацоўнік салятова Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі, чалавек дзейны і ў тамтэйшым асяроддзі ўплывовы, а таксама Іван Карэнда, у нядаўнім мінулым намеснік

старшыні Дзяржкамтэта Рэспублікі Беларусь, а цяпер таксама адказны службовец у Маскве. Вядомы ён таксама ў нас як паэт, аўтар некалькіх кніг на беларускай мове. Само сабой, Беларусь прадстаўлена не менш прадстаўніча. Гэта прэзідэнт міжнароднага Купалаўскага фонду, доктар філалогіі Вячаслаў Рагойша, дырэктар музея Янкі Купалы Жанна Дакюнас, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук, паэт, аўтар рамана-эсэ пра Янку Купалу Алег Лойка, намеснік міністра культуры Валеры Гедройц, старшыня Таварыства дружбы, а ў нядаўнім мінулым міністр інфармацыі Рэспублікі Беларусь, аўтар арыгінальных і перакладных кніг Анатоль Бутэвіч, паўнамоцны і надзвычайны пасол Рэспублікі Беларусь у Румыніі, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір Гілеп. Спіс гэты, зразумела, можа быць падоўжаны. У ім пакуль што няма людзей бізнесу, прызначаных у дадзеным выпадку — ахвярнай дзейнасці на карысць роднай Бацькаўшчыны і яе культуры. Ды, на жаль, нават на далёгладзе не ўзнікаюць абрысы аічынных Саваў Марозавых і Магдаленаў Радзівіл.

А. М. Выходзіць, што помнік узнікне ў выніку добрых пажаданняў безграшовай беларускай інтэлігенцыі, ці сам Бог нам тут дапаможа?..

Я. Л. Без Божа ласкі сапраўды нічога добрага на гэтым свеце не здзяйсняецца. Што ж датычыць спраў чыста канкрэтных, фінансавых, то я ўжо напачатку сказаў пра маральны абавязак Масквы, а шырэй — і Расіі перад памяццю нашага песняра. У іх сталіцы сёння сканцэнтраваны велізарныя капіталы, яна разбудоваецца і ўздыбляецца на вачах. Так што адшпіліць з гэтага велізарнага багацця на помнік — справа прэстыжу і годнасці як мэра сталіцы Лужкова, так і ўрада, які ён узначальвае. Праўда, ёсць пры гэтым адзін нюанс. Застаецца роўна год, як славянскі свет, дый, спадзяюся, усё цывілізаванае чалавецтва (на гэта павінна быць адпаведнае рашэнне ЮНЕСКА) будзе адзначаць 120-ю гадавіну з дня нараджэння найвыдатнага паэта, нашага народнага песняра і прарока нацыянальнага Адраджэння. Да гэтай даты хацелася б урачыста адкрыць помнік. Так што цяпер, не адкладваючы, трэба закасаць скульптару рукавы і брацца за працу. Дзяржаўнае ж фінансаванне, на якое мы спадзяёмся, можа пакачаць толькі з наступнага года. Узнікла ідэя кінуць кліч з разлікам на народнае рушэнне. Што датычыць маскоўскіх беларусаў, то Антонам Аляксандравічам ужо зроблены рэальныя захады і сродок суродзічу знайшліся добрадзей, згодныя на высякароднае ахвяраванне. Спадзяюся, што такія людзі знойдуцца, нягледзячы на масавае збядненне тых, каго мы называем свядомымі беларусамі, і тут, на Бацькаўшчыне, і ў далёкім і бліжнім замежжы. Іх імёны будуць не толькі названы ў перыядычным друку, але і ўвасоблены ў падмурку помніка. У гэтым сэнсе ў мяне заўсёды перад вачыма велічны гмах Пражскага нацыянальнага тэатра, пабудаванага на сродкі чэшскага люду, імёны якога (а гэта тысячы ахвярнікаў) высечаны на падмурках камянях.

А. М. Спадар Яўген! Вы грунтоўна распавядаеце пра ўсё, што з помнікамі і вакол яго, але дасюль не назвалі імя скульптара. А гэта ж, пагадзіцеся, галоўнае ў нашай размове...

Я. Л. Безумоўна. Валяр'ян Янушкевіч. А. М. То цікава ж ведаць, якім чынам выбар паў менавіта на яго...

Я. Л. Натуральна. Без усякіх нацяжак, сумненняў, спрэчак і нейкіх пабочных мо-

мантаў. Праўда, калі мне тады напачатку патэлефанаваў спадар Сабалеўскі, то сказаў, што некім называлася іншая кандыдатура, скажам так, нацыянальна свядамага скульптара, які ахвотна бярэцца за ўвасабленне памяці нашых славянскіх дзеячаў. Але ж скульптар той у свой час з няменшым імпэтам гнаў, маючы на гэтым някеспкую капейку, ленынскі шырпатрэб. Мітусліваець, жаданне пры зручным выпадку падхалтурчыць уласціва яму і сёння. Карацей, калі я назваў, як альтэрнатыву, імя Валяр'яна, Антон Аляксандравіч толькі выдыхнуў ухвальна. Бо справа тут найперш у прафесіяналізме. А хіба гэтага не пацвярджаюць помнікі Адаму Міцкевічу ў Навагрудку, Францішку Скарыну ў Лідзе, самы па часе апошні — Міхалу Клеафасу Агінскаму, які неўзабаве будзе ўстаноўлены ў Маладзечне, на які, дарэчы, побач з дзяржаўным фінансаваннем шмат ахвяравалі і простыя людзі.

А. М. Здаецца, мы выказаліся калі не вычарпальна, то дастаткова. Але засталася нявыясненым, а дзе ж, у якім месцы мяркуецца стаяць помнік Купалу ў Маскве?

Я. Л. Праектаваўся ён з улікам невысокага будынка, у якім месціўся народны універсітэт імя Шаняўскага і які, на шчасце, ацалёў так, як выглядаў падчас вучобы нашага Янкі. Але калі мы падышлі туды, то напаткала расчараванне — на месцы, дзе меркавалася ўстанавіць помнік, нядаўна зладзілі падземны грамадскі туалет. Сумняваюся, што гарадскія ўлады пойдучы на яго ліквідацыю. Мы з Антонам Аляксандравічам прыкнілі, і з намі пагадзіўся Валяр'ян, што наўзамен можа быць месца на Беларускай вакзале з таго боку, куды прыходзяць цягнікі з Беларусі і, натуральна, адыходзяць назад. Помнік можа быць пастаўлены злева, перад будынкам, па вышыні прыкладна роўным з домам, у якім месціўся народны універсітэт і на які праектаваўся помнік. Такім чынам не спатрэбіцца рабіць змены ў праекце. Месца на Беларускай вакзале прываблівае і тым, што тут штодзень праходзяць тысячы людзей, якія сцякаюцца сюды з розных канцоў свету. І, уяві, хіба не радасна будзе "павітацца" нашаму суродзічу пасля магчымай доўгай расстані з тым, хто сабой увасабляе сімвал, талент і годнасць Беларусі. Тут можна было б, бо месца ёсць, абладзіць тутлыны беларускія куточак, дзе б прадаваліся беларускія кнігі, сувеніры, аўдыё- і відэапрадукцыя. Але ўсё будзе залежаць ад гарадскіх уладаў Масквы і, напэўна, адміністрацыі Беларускага вакзала.

А. М. А сама ідэя з пастаноўкай помніка Купалу ўжо падтрымана сталічнымі ўладамі, ці гэта пакуль што вашы добрыя спадзяванні і надзеі?

Я. Л. Так, падтрымана. І гаданая інфармацыя ў "Московском комсомольце" і "Новых Известиях" з'явілася пасля таго, як мемуарыяльная камісія Масквы прыняла рашэнне аб ушанаванні памяці нашага песняра. Гэтымі днямі пытанне наконт помніка павінна быць разгледжана на пасяджэнні ўрада Масквы. Але гэта будзе хутчэй фармальнае пацверджанне, бо, пагадзіся, падстаў на тое, каб адмяняць рашэнне аўтарытэтных камісій, нібыта ніякіх няма. У заключэнне хачу выказаць шчырае слова ўдзячнасці Беларускаму пасольству ў Расійскай Федэрацыі і надзвычайнаму паўнамоцным і надзвычайным паслом Уладзімірам Грыгор'евым, якое падтрымала захады грамадскасці і ўвайшло з ініцыятывай у маскоўскую мэрыю.

А. М. Застаецца пажадаць, каб задуманае здзейснілася і творчая Купаліна папоўнілася да 120-годдзя народнага песняра яшчэ адным арыгінальным высокамастацкім творам.

Я. Л. Будзем спадзявацца, што з Божай ласкай гэта здолеем ажыццявіць.

КОНКУРСЫ

"Басовішча" кліча лепшых

Знакаміты рок-фэст "Басовішча", што ладзіцца ў ваколіцах беластоцкага Гарадка (Польшча), з кожным годам робіцца ўсё больш прэстыжнай імпрэзай па той прычыне, што ўдзельнікамі яго становяцца гурты, чые поспехі і выканаўцае майстэрства не выклікаюць аніякіх прэчанняў і адпавядаюць самым высокім патрабаванням.

Як гэта вызначыць, каб у час правядзення "Басовішча" не сапсавалі настроі прыкрыя нечаканасці? Дзеля гэтага і праводзіцца адборачны тур сярод маладых беларускіх музыхі гуртоў менавіта тут у Беларусі. Лепшыя з гэтых калектываў маюць шанец трапіць на прадстаўнічае свята беларускай рок-музыкі. А праводзіць гэты тур прадстаўнік арганізатараў "Басовішча" ў Беларусі — маладзёжная ініцыятыва БМА-груп. Намаганнямі арганізатараў гэты адборачны тур да фэсту становіцца важнай падзеяй для беларускага рок-руху і выклікае немалую цікаўнасць як у музыкантаў, так і ў слухачоў розных узростаў. Напрыклад, у гэтым годзе адборачны тур, што праводзіўся ў мінскім клубе "Тунель", наведваў адзін з кандыдатаў у прэзідэнты Сямён Домаш, які цікавіцца творчасцю беларускіх рок-гуртоў. У гэтым годзе ўдзельнікамі канцэртаў адборачнага тура было 26 каманд з Мінска, Гомеля, Гродна, Брэста, Салігорска, Століна, Жодзіна, Маладзечна, а таксама ганаровыя госці тура — сталічныя гурты "Zet" і "Postscriptum".

Маладыя музыкі прадставілі на суд слухачоў і журы па 3-4 кампазіцыі. Пасля іх выканання выстаўляліся адзнакі, па суме якіх вырашалася, хто трапіць на "Басовішча" сёлета. Дзякуючы гэтаму адбор кандыдатаў на "Басовішча" набыў аб'ектыўны крытэры. Хаця вырашальнае слова заста-

лося ўсё ж за арганізатарамі з Беларускага аб'яднання студэнтаў Польшчы. Такім чынам па рашэнні журы сёлета беларускую рок-музыку на фэсце пад Гарадком будучы прадстаўляць 10 каманд: "БН" (Бяроза), "Бан Жвірба" (Гомель), "Імпэт" (Мінск), "Цмокі" (Мінск), "Голая манашка" (Мінск), праект "Splenetic" і Аляксей Таболіч (Мінск), "Aquamorta" (Мінск), "Зыч" (Мінск), "Нарру Face" (Маладзечна), "Галіна Бэзу" (Мінск-Пінск). Як адзначылі прадстаўнікі БАСА і БМА-груп, тым, хто не трапіў на "Басовішча", у наступным годзе дарога на фэст не зачынена. Тым больш, што ўжо абвешчаны пачатак збору дэмазісаў маладых беларускіх гуртоў для ўдзелу ў адборачным туры "Басовішча-2002". Усе дэведкі і інфармацыю можна атрымаць па тэлефоне 227-51-09, пэйджар 211-85-85, абанент БМА, ці па адрасе: а/с 5, Мінск, Беларусь. **Анатоль МЯЛЮГІ, сябра журы**

Прыхаў некая ў Жлобін і не адзін — з мастаком і паэтам Генадзем Говарам. Мы амаль равеснікі, пасляваенныя, ён дык і ўвогуле нарадзіўся ў сорок п'ятым, а калі ўлічыць, што Жлобіншчына была ачышчана ад немцура на год раней, а бацька Генадзя, Васіль, быў камандзірам разведкі ў партызанскім атрадзе, то дзевяць месяцаў якраз той разумны тэрмін, каб з'явіцца на свет Божы будучаму сябру мастакоў і паэту, аўтару дзвюх кніжак вершаў.

Прычына прыезду ў Жлобін была, на першы погляд, банальная і простая — прэзентацыя якраз апошняй кніжкі вершаў Генадзя Говара "Мой нечаканы вершапад...", бо менавіта тут, на берэзе сівога Дняпра, ён нарадзіўся, а пазней прызнаецца сваім чытачам: "Мой першы чаравік трымала Жлобіна дарога". Прэзентацыя прайшла, як і планавалася, у вышэйшым аграрным вучылішчы, дзе да нас, літаратараў, добрае стаўленне, і ў першую чаргу дзякуючы Ларысе Мікалаеўне Канцавой, прыгожай і разумнай жанчыне, якая працуе тут намеснікам дырэктара. Паабяцалі прыхаць яшчэ два месяцы праз два, бо ў вучылішчы з'явіліся свае паэты, Ларыса Мікалаеўна вельмі хацела, каб мы пас-

якой няма ўжо амаль тры гады, і бачыцца мне яе цёплая, прыветная ўсмішка, спрацаваныя рукі, якімі будзе яна збіраць на стол ежу, і стол атрымаецца нераўня майму гарадскому...

Сачу за Генадзем. Ён на пярэднім сядзенні, маўклівы, задумлены, толькі раз-пораз кранаецца пальцамі сваёй сівоў барады. Пра што думае ён, чалавек, які вырас на асфальце, у горадзе? Але тут, у гэтых мясцінах, нарадзіўся, выраслі і пакакалі адзін аднаго яго прадзеда і прабабкі, дзяды і бабулі, а пазней яго маці Вольга і бацька Васіль, а ён, як толькі надаралася магчымасць, спяшаўся на малую радзіму сваіх бацькоў, дзе было яму хораша ў садзе дзеда Якіма, дзе так прыемна, так смачна пахла духмянае сена на гарышчы ягонай хаты, а зусім пablзу, у дубовым гаі, разам з кулямі, як блізняткі, ляжалі паміж верасоў тугія рудабокія жалуды.

— Шкада, што хварэў, — уздыхае нарэшце Генадзь. — Мама з сястрой прыхадзілі на залатое вяселле, а я — не змог... Але апраўдаюся як-небудзь: дзядзька Віктар і цётка Ліда добрыя людзі, зразумеюць. Хацелася ж усю сям'ю вашу пабачыць, — Генадзь глядзіць на Васіля Віктаравіча. — Усе, кажаш, сабраліся?

мастакоў і ўвогуле пра тое, як здбываецца ён сёння, кавалак хлеба. Гаспадар падкідаў у грубу паленцы бярозавых дроў ("Дзеці нарыхтавалі ўдсталы, каб бацькі не замерзлі"), там гуло палымі, што стварала нейкі таямнічы, загадкавы настрой.

Генадзь пра сябе апавядаў сціпла, нават ужо задужа. Ну што ён мог сказаць сваімшаноўным, дарагім сваякам? "Малюю. Пішу вершы. Малюю і карапузунук Арцём. Сын як? Быццам усё добра. Маму ж бачылі нядаўна. Жонка Святлана шукае новую работу... Жывём памалу. Не шыкуем асабліва. Але і не прыбядняемся..."

Больш, куды больш вядома мне, як жыве Генадзь Говар, з якім мы абвяскова з'яўра раніцай, як толькі ўспыхне на вуліцы святло надыходзячага дня, паходзім, пабудуем па тых сцэжках, што ведалі некалі і тут, не толькі ў Жлобіне, яго чаравікі.

Мог бы расказаць, што ў апошнім годзе мінулага стагоддзя персанальны выставы ягоных карцін адбыліся ў Гомелі, Жлобіне і Мазыры.

Мог бы апавесці таксама, што сябруе не толькі з мастакамі, але і з гомельскімі літаратарамі, і калі тыя папросяць ілюстраваць кнігу, Генадзь ахвотна бярацца за працу. Так, у ягоным афар-

Васіль ТКАЧОЎ

За дубровай дубы-мацакі...

У ГАСЦЯХ З МАСТАКОМ І ПАЭТАМ

лухалі іх, далі парады пачаткоўцам, а ў нас часу засталася зусім мала, а проста так адмакнуцца ад юнай творчай асобы — ну, не прыгожа. Наламаць дроў прасцей простага, а што, калі перад табой і сапраўдны талент? Трэба падтрымаць. Хоць бы цёплым словам. Гэтае слова мы адклалі "на потым", а самі заспяшаліся на свята: у дзіцячай бібліятэкі імяніны — 50 год. Дырэктар раённай бібліятэчнай сістэмы Таццяна Леанідаўна Яновіч, даведзўшыся, што мы ў горадзе, была, як кажуць, на сёмым небе, прызнавалася пазней нам, на лёгенькім банкцеціку, што нас сам Бог паслаў. Было прыемна і нам прысутнічаць на такім мерапрыемстве, віншаваць юных чытачоў са святам, чытаць ім свае творы, апавядаць, на жаль, пра тое, што беларускія кнігі выходзяць сёння рэдка і з вялікімі патагамі. Было прыемна бачыць, як прадстаўнікі прадпрыемстваў, кіраўнікі горада і раёна не шкадуюць падарункаў. Спатрэбіцца. Паабяцалі і рамонт памяшкання давесці да ладу, бо да юбілею, як ні стараліся, не паспелі.

Планы ў нас з Генадзем памянліся (і да лепшага, заўважу), і неўзабаве ўжо мы забралі карціну "Нацюрморт з коцікамі" ў знаёмага, якую Говар пакідаў на захоўванне, палюбаваліся ёю, а мастак патлумачыў:

— Падарунак цётцы Лідзе і дзядзьку Віктару. Залатое ж вяселле было, а я, як на тое ліха, моцна прастудзіўся. Не змог паехаць. А павіншаваць юбіляраў трэба. Лепш пазна, чым ніколі.

Яшчэ ў Гомелі мы дамовіліся, што віншаваць юбіляраў паедзем разам. Генадзь патэлефанаваў стрыечнаму брату Васілю Ярашэвічу, сыну цёткі Ліды і дзядзькі Віктара, і той падкаціў на легкавіку да гарвыканкама. Васіль Віктаравіч працуе старшынёй калгаса "Іскра", і года яшчэ няма, як узначалі ў ёй некалі багатую гаспадарку, а пазней даведзеную, як кажуць, да ручкі. Таму на ягоным твары блыску не было — была няўпэўненасць, быў смутак... А тут яшчэ, прызнаўся, паклаў на стол старшыні райвыканкама Бяльковічу заяву на званненне, той шукае яго, каб пагаварыць, Ярашэвіч шукае Бяльковіча, каб паслухаць... Пакуль не сустрэліся, хоць колькі часу наш легкавік, перш чым адправіцца ў Дуброву, стаў каля райвыканкама — старшыня калгаса чакаў аўдыенцыі ў начальніка.

— Заўтра раніцай прыеду, — сказаў па дарозе Ярашэвіч.

Новая аўтастрада са Жлобіна на Светлагорск спыталася нам насустрэч... Прыгожа навокал. Чыста. Свежа. І нават не верыцца, што ў гэтых мясцінах некалі праходзіла лінія фронту, а вёскі, людзі ды і сама зямля набачыліся такіх пхяльных жахаў, што хочацца проста маўчаць, схліпнуць і скрусе галаву перад подзвігам савецкага народа на гэтым полі... Мормаль, Папаратне, Кароткавічы — вось яны, помнікі перамогі. І яшчэ — Ала, вёска, якую напаткаў лёс Хатыні. Каля дзвюх тысяч чалавек спалілі ворагі разам з ёй. Было гэта 14 студзеня 1944 года. Генадзь Говар прыхаўшы гэтай сумнай, балючай падзеі вершаваны радкі:

**Штогод у студзені
На стары Новы год
Трызіцца паміць:
Зноў Ала палае
І жорнаў Вермахта
Жахлівых карагод
У дубняках рыпціць,
І сэрца замірае...**

Мы едем у Дуброву, былую маленькую вёсачку Усход, якая захіпнула ў вятрах цывілізацыі, зазеўрала пустымі аканіцамі вокнаў, і рэдкія жыжары яе пагадзіліся далучыцца да суседняй вуліцы. А тая суседняя вуліца ўжо і была не намнога большая Дуброва. Яно ж і праўда: так зручней быццам, бо што карысці з таго, калі назваў населены пункт на карце раёна шмат, а людзей жыве ў іх — на пальцах пералічыць.

Я стараюся ўявіць Віктара Іванавіча і Лідзію Якімаўну Ярашэвічу, да якіх спяшаецца наш легкавік, і мне не душка гэта ўдаецца. Перад вачыма вырастаюць, бы здаў, постаці землякоў, людзей, якіх добра ведаў, успамінаю маму,

— Усе. Толькі Таццяна не змагла прыхаць з Мінска — таксама хварэла: астма мучыць. А так — усе... Мама, трэба было бачыць, вельмі рада была, ажно памаладзела. Калі б, кажаш, я вас усіх яшчэ разам убачыла, як у маленстве, у сваёй хаце, а так вось і правільна мы з дзедам рашылі: адсяткаваць вяселле, чаго б гэта нам не каштавала. Падаравалі і сабе свята, і дзедзіць...

А ў Ярашэвічу дзядзіца ні многа ні мала, а дзевяць. Не паленаваліся, не думалі, што не хопіць кавалак хлеба, каб выгадаваць сваіх дачушак і сыноў. Хапіла і хлеба, і адзення, а галоўнае — ласкі бацькоўскай, дабрыві, спагады. Усе выраслі, дзьякаваць Богу, людзьмі сумленнымі, працавітымі. Васіль, спрытна кіруючы легкавіком, дапамагае прыгадаць Генадзь, дзе сёння жывуць-працуюць яго браты і сёстры. Старэйшы, Мікалай у Жлобіне атабарыўся, цяпер у тэхнікум выкладае. Марыя — у Гродне, Зінаіда — ажно ў Харкаве, сёння быццам бы і далёка, а раней Украіна была зусім блізка. Якім, імя якому далі ў гонар дзеда, таксама жлабінчанін, на БМЗ рабіць. Там жа і Юрый. Таццяна жыве ў сталіцы, Васіль — старшыня калгаса, вольна ён за рулём, Віктар у Слоніме, а Валя — жаблінчанка. Яна, дарчы, хоць і малодшая, падкрэслівае брат, але малалічынна: ужо мае трох сыноў, так і маму можа дагнаць.

Неяк непрыкметна, раптоўна звечарэла. Выпырхнулі наперадзе два агеньчыкі, і Васіль Віктаравіч звярнуў да іх.

— Прыехалі, — сказаў ён.

— Прыехалі... — паўтрыў з непрыхаваным хваляваннем у голасе Генадзь і пачаў выбіраць з салона легкавіка.

Было так ціха навокал, так спакойна, што хацелася стаяць нерухома на шырокай вясковай вуліцы і слухаць гэтую цішыню, піць яе, удыхаць. Нават сабака, які заходзіўся на ланцуг і гатовы быў сарвацца з яго, калі Васіль забараніў у брану, каб адчынілі старыя і гасцей прывячалі, не мог перашкодзіць гэтаму.

Поціск рук. Абдымкі. У хаце, я заўважыў, такая ж шафа, як у нас, дзесьці зробленая на пачатку п'яцідзесятых гадоў, такі ж сервант — ён траха маладзейшы. Столькі ж, мусіць, гадзіннікаў на сцяне, колькі было і ў мамы. Яны, вядома ж, падарункі ад дзядзіцы. Так, так. Мы чамусьці прывозілі ім гадзіннікі, самі, відаць, таго не падазраючы, бо душка хацелі, каб яны ішлі і ішлі, каб цікалі і цікалі... вечна. Зламаўся адзін гадзіннік — абвяскова будзе паказваць час другі, трэці, чацвёрты... Час жыцця. Але, на жаль, вечнага нічога няма: і гадзіннікі спыняюцца, і сэрцы ў блізкіх, дарагіх нам людзей...

У гэтай хаце, дзьякаваць Богу, гадзіннікі цікаюць, ідуць, як ідуць сваёй павольнай хадою па зямлі і гаспадары ўтульнага жытля — Віктар Іванавіч і Лідзія Якімаўна. Гаспадыня адразу збірае на стол, а гаспадар, паціснуўшы нам рукі, папрасіў прабачэння, што не можа ўдзяліць пакуль увагі, бо трэба дагледзець хатнюю жыўнасць. Па тым, што за стравы з'явіліся неўзабаве на стале, не цяжка здагадацца, што рупныя людзі Ярашэвічы, працавітыя. Хатняя кілбаска, зельц, патэльня пражанага свежага мяса, асобна сала з рэшняй, бульба, малако, смятана, тварог... Бутэльку гарэлкі прывезлі з сабой. Хоць, калі б спатрэбілася, гаспадары паставілі б на стол і сваю. Але навошта ж ставіць, калі не агоралі і туо, з гарадзкой крамы?

Потым прымаралі карціну "Нацюрморт з коцікамі". Падарунак юбілярам, па ўсім было бачна, спадабаўся. Хоць і хата вялікая, прасторная, а вось куды прысобіць Генадзеў падарунак — памаркавалі: трэба ж, каб карціна глядзелася, каб вока вабіла кожнага, хто зойдзе да Ярашэвічаў. Віктар Іванавіч на правах гаспадара распачаў зняць адно лустра са сцяны ("У яго я ніколі не гляджуся, бо нязручна яго вісіць" — над каналай. Ды і хапаў ў хаце лустракаў..."), і неўзабаве ўсе мы мелі магчымасць ацаніць і падарунак, і талент Генадзя.

А потым Васіль паехаў, а мы гаманілі пра жыццё, пра вечныя, здавалася б, праблемы. Гаварылі пра прэзідэнта, пра пісьменнікаў, пра

мленні пабачылі ўжо свет вершаваныя зборнікі Міхася Башлакова, Юрыя Фатнева, Алега Ананьева, на падыходзе трэцяя кніга вершаў — нарэшце! — Ніны Шкляравай, падрыхтаваў і я зборнік прозы "Тратнік" з цудоўна аформленай Генадзем вокладкай.

Мог бы апавесці і пра тое, што зараз ён афармляе абласны літаратурны музей, пад які выдзелена цудоўнае — таксама нарэшце! — памяшканне ў абласной універсальнай бібліятэцы, што стварыў галерэю партрэтаў беларускіх пісьменнікаў — Івана Мележа, Андрэя Макаёнка, Івана Шамякіна, Аляксандра Капуціна, Алеся Петраскевіча, Ніны Мацяш, амаль усіх гомельскіх літаратараў.

Мог бы... А ён гаварыў пра іншае — пра любоў да радзімы, да людзей, да васьм гэтых мясцін, дзе жывуць прыгожыя людзі — такія, як Віктар Іванавіч і Лідзія Якімаўна.

Спаць ляглі рана. Разумелі, што гаспадарам уставаць ні свет ні зара, таму і мы не сталі замінаць ім. Ды і добра, калі ведаеш ва ўсім меры — у крайнім выпадку, хоць да гэтага трэба ікнуцца. Заснуць адразу ж, вядома, на новым месцы не так проста. А тут уражанні столькі, што не перадумаць, не пераасэншаваць, пэўна ж, іх і за ноч. Вунь і месяц заглянуў у шыбу. Вісіць ён акурат над дубовым гаем, і недзе ж там існуе лясное начное жыццё, і ў іх, лясных насельніках, таксама, мусіць, нешта не ўсе добра, можа, ім холадна і голадна, а чым дапаможа паэт, мастак, былі трактарыст дзядзька Віктар і заўсёдня пры адной пасадзе — пасадзе маці — цётка Ліда? Паэту ў такой сітуацыі ўсё ж прасцей, ён можа напісаць наступныя радкі:

**Мо нешта загінула ў лесе?
Ці мо я ўсё гэта прысніў?
З сябрамі тры дні на Палесці
Пісаў, маляваў, саманіў
...Мазь і свабоўніца Прыпяць,
Над Убарцю спяць дубнякі,
Ахоўвае ў Тураве паміць
Кірыла ўрачыста. Вікі.
Мяжа паміж ліпеньскай спёкай
І жніўняскай шчодрой парой.
На возеры бераг далёкі,
На возеры Белым спакой
Мо нешта загінула ў лесе?
Ці мо я ўсё гэта прысніў?
Адкуль тады фарбаў замесы?
І хто гэты верш сачыў?..**

Жыццё прахыць — не поле перайсці. Разумныя людзі прыдумалі гэтае выслоўе. Заснуў, відаць, натомленны яшчэ адным адшюўшым днём, Віктар Іванавіч. Нашы ложка стаяць побач за грубай, а я ўспамінаю ягоны аповед пра сваё жыццё, і быццам зноў бачу яго на лаве за сталом у акуларах з моцнай дыяптрыяй ("Падвёў мяне зрок, вельмі падвёў... на трактары баюся на асфальт выехаць... каб быды людзям не зрабіць..."), і ў вушах звніць, як назойлівы камар, не дае збавення ягоны голас — усхвалывана-трывожны, па-сялянску пакутлівы і шчыры:

— Каля месяца я ў канцлагеры ў Азарычах быў. Дзіцёнкам. З такімі ж, як я, галоднымі хлапчукамі, адшукалі капец бульбы, патрохі паспелі ў торбы накідаць, а тут немцы на матацыкле. І прама да нас... Пра што яны гегеталі, я, вядома, не ведаю, але бачыў добра, што адзін немец ускінуў на нас аўтамат і вось-вось гатоў быў націснуць на курок... А ў гэты час другі немец так урэзаў у мя ў твар кулаком, што "стралок" палыцяў вобзём... А нас забралі ў канцлагер, а я шустры быў — уцёк... А маглі б пастраліць, як вераб'ёў. Тады, мабыць, я і зразумеў, што і сярод немцаў былі вырадкі і людзі больш-менш спагадлівыя. Як, дарчы, і ў нас... Бачыш, трактарок у мяне на дварэ? "Беларусь". Свой. Шкада толькі, што гадоў багата — за семдзесят пераваліла, сілы няма, а то можна было б зямлі ўзяць больш... Я трактарыстам пазнастаў — амаль у трыццаць шэсць гадоў... А што рабіць было? Сям'я папаўнялася, трэба было карміць, а зараблялі тады толькі добра трактарысты. Не хвалюся, але грошы маладзціцы прыносілі добра: хапала і на хлеб, а пазней — і на аучэнне... У дзевя-

ностым пайшоў на пенсію, але старшыня папрасіў папрацаваць яшчэ колькі гадоў, за што паабяцаў мне трактар "Т-40". Той трактар я не атрымаў, хоць і верыў старшыні, спадзяваўся. Атрымаў траўму... І цяпер нага баліць. Кулгяю. Трактар забралі прама з двара. А потым той жа старшыня і кажа: Іванавіч, бачыш "Беларусь" на дворні... удыхні ў яго жыццё — і ён твой. Купіўся я і на гэты раз. Сабраў трактар, а яго зноў у мяне забралі. Прычыну якую прыдумалі? Не дапамагаю суседзям. Па-першае, у нас няма каму і дапамагаць, а, па-другое, чаму я павінен бясплатна дапамагаць? Мне што, саларку бясплатна адпускаяць, ці што? А хто мне бясплатна што зробіць? Адным словам, выклікалі мяне на праўленне. Я прыхаў на трактары ў Кароткавічы, гэта цэнтр нашага калгаса "Радзіма", адтуль дабіраўся на перакладных. Перастаў я, можна сказаць, верць начальству пасля ўсёй гэтай іпапэі з трактарамі падналёг ды купіў сабе трактар. Вунь ён, на дварэ...

Мы ж у 53-54-х гадах ездзілі на Амур. Перасяленне было. Але так кепска пачувалі сябе там... Хварэлі. Моцна слабасць была ў цэле што ў мяне, што ў Ліды, а дзіця памерла. Думалі, што клімат не падыходзіць. Вярнуліся. Я, дзякуючы Генадзеўму бацьку (ён у міліцыі начальнікам быў), уладкаваўся на чыгунцы, а Ліда засталася ў вёсцы. А тады не, думаю, трэба разам быць. І назаўсёды прыхаў сюды. Але ж хвароба нас не пакідала. Я да сталіцы дабраўся, да прафесара. Ён выслушаў мяне і сказаў, каб шукаў бабку, толькі яна можа вылечыць цябе. І даў адрас. Не верыш? А так было. Паехаў. Бабка не бабка, а прыемная жанчына паважанага веку паслухала мяне, пагаварыла, а тады і кажа: вам трэба да мяне прыхаць... а гэта ў Асіповічы... яшчэ два разы. У дзень вяселля вам адна зайздросніца паслала насланне... сурочыла. Ты вернешся, кажаш, дадому, яна прыбяжыць, будзе прасіць прабачэння, гаварыць, што вы думаеце на мяне, а гэта — не яны. Што ты думаеш? Прыбегла! І паўтарала тые ж словы, што напярочыцца мне жанчына. Яна мяне і вылечыла. А яшчэ чаму паверыў я ёй той першы раз? З вамі ж, кажу, трэба разлічыцца... А яна: не трэба, у вас няма грошай, у вас усяго сем рублёў. А ў мяне і сапраўды было ў кішні роўна сем рублёў. Адкуль, вась скажы мне, яна даведлася?

А так жыць можна. Яшчэ б тэлефон нам. Пісаў, прасіў, а паказваюць пакуль дулю. "Няма праводкі". Я не вельмі разбіраюся ў гэтых тэлефонах і праводках, але мяркую так: калі за суседам-франтавіком пакінулі тэлефон, што застаўся ад разбуранага крамы, то маглі б і мяне неяк падключыць. Ды ўжо ж, у крайнім выпадку, праводку я мог бы купіць і за свае грошы, калі няшмат метраў.

Можа б, дапамаглі нам, хлопцы, з тэлефонам? Калі і ёсць у мяне якія праблемы на сённяшні дзень, то ўсё ўпіраецца ў тэлефон. Дзеці ж жывуць далёка, маглі б пазваніць, а калі і мы са староў засумуем, то і мы б набралі патрэбны нумарок... А калі іншы раз хвароба прыцісне. Што тады? Га?..

Прачнуліся рана — разам з гаспадарамі. — Паспалі б яшчэ, вам жа няма куды спяшыць, — заўважыла Лідзія Якімаўна.

— А мы пагуляем, — сказаў, апраўнаючыся, Генадзь.

Што гэта значыла — пагуляць — я ведаў: сядзіць да таго месца, дзе некалі стаяла хата дзеда Якіма, паглядзець на дарогу, па якой Генадзь спяшаўся познім васьмемскім вечарам на пахаванне бабкі Моці, а яго суправаджала зграя ваукоў. Было гэта даўно, ажно ў семдзесят другім годзе. Дзед Якім прывёў потым у хату жанчыну з суседняй вёскі, яны перавезлі адтуль ланно. Генадзь паказавае, дзе ў вясняна яна стаяла. Няма ні ланні (яе, праўда, пасля смерці дзеда тая жанчына забрала назад у сваю вёску), няма ні хаты, ні склепа... Што засталася напамінак пра існаванне на гэтым востры кавалачку зямлі дзеда Якіма, дык гэта брама. Яе ўжо так абдэмулі вятры і нягоды, што яна, пэўна ж, боўтаецца на спархнелых шулах, як сухі кавалак газетціны, выпадкова зачэпшыся за галінку на дрэве... Але стаіць брама, трымаецца, не рассыпаецца. Генадзь спяшаецца зрабіць накід алоўкам у блакноце...

Далей, за ланяй, перад самай вуліцай, вялізны лапкі зямлі займае кустоўе бэзу. Раскашуе ён тут уволью, яны ніхто не замінае, не робіць шкоды. А пад карамямі бэзу, і я ўжо гэта ведаю, — брацкая магіла: дзед Якім пахаваў тут трох чырвонаармеецаў, паставіў драўляны крыж і пасадзіў бэз... З таго часу бэз і расце...

Вось на гэтым грудку была мясцовая крама. Так атрымалася, што крамніца стала... хто б вы думалі? Здагадаліся: Лідзія Якімаўна. Абвешаная дзецьмі, як баранкамі на масленіцу, яна амаль дзесяць гадоў прадавала адна-вяскоўцам тавары першай неабходнасці — хлеб, цукар, запалкі, рыбу... Лічыць, як аказалася, Лідзія Якімаўна навучылася хутка. "А ў школе па арыфметыцы наперадзе ішла". Гэта ж выпадкова, зусім выпадкова зрабілася жанчына крамніцай. Дачка яе, што ў Гродне, Марыя, з мужам законфліктавала, вымушана была вярнуцца дамоў, ёй і прапанавалі месца ў краме. Пагадзілася. А тады муж упаў на калені, зноў перацягнуў Марыю ў Гродна, а маці вымушана была стаць за прылавак, бо больш не было каму. Вось так усё прайшло і проста...

Мы развітваемся з Дубровай, дзе дубы-мацакі, а людзі, шчырыя і добрыя, прагныя да жыцця, што жывуць і вырошчваюць хлеб на зямлі, густа палітай крывёю і потам, жадаюць нам таго, чаго і мы ім, — каб сонцам хлеб ляжаў на стале, каб не хварэлася, каб часцей чалавек усміхаўся чалавеку...

Бывайце, Віктар Іванавіч і Лідзія Якімаўна! Бывай, Дуброва!

І да сустрэчы, дубы-мацакі, з якімі ў нас проста на гэты раз не было магчымасці пабачыцца!

Гэта, мусіць, і добра: ёсць нагода завітаць сюды яшчэ раз.

Прамень святла ў беспрасветнай імгле

ДА 150-ГОДДЗЯ 3 ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯНКІ ЛУЧЫНЫ

“Вяртанне да вытокаў сваіх”

Вяртанне да вытокаў сваіх

Аркадзь Тоўсцік — з тых людзей, якія шмат пабачылі на сваім вяку ды і многага дасягнулі ў жыцці. Аркадзь Апанасавіч — удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, служыў у войску ў пасляваенны час, быў на камсамольскай і партыйнай рабоце, працаваў у друку, у тым ліку з'яўляўся галоўным рэдактарам рэспубліканскай газеты “Звязда”, а цяпер свой лёс звязваў з Беларускам фондам культуры. Безумоўна, ёсць А. Тоўсціку пра што ўспомніць. Асабліва, калі прысутнічае жаданне ў нечым падагульніць пройдзены шлях, а ў чымсьці падзяям даўнім, як і тым, якія адбываюцца цяпер, даць сваю ацэнку. Вынікамі гэтага раздум'я і стала кніга “Вяртанне да вытокаў сваіх”, выпушчаная “Белфаксам”, якая напісана цікава, захоплена, багатая на фактычны матэрыял. І, што самае галоўнае, аўтар імкнецца быць як мага больш аб'ектыўным, хоць, вядома, у кожнага могуць быць свае меркаванні адносна тых ці іншых перыядаў у жыцці грамадства, сваё стаўленне да канкрэтных людзей. Наконт гэтага А. Тоўсцік слухна заўважае: “...кожны з нас мае права на ўласную ацэнку падзеі, факта. Але чым больш аб'ектыўны журналіст, тым болей да яго пашаны і даверу на будучае. Аб'ектыўнасць патрабуе ад журналіста мужнасці, непадкупнасці, непахіснасці перад рознымі абставінамі, чыстага сумлення і нават нечага ў характары ад Дон Кіхота. Каб змагацца не толькі з ветранымі млынамі, а болей значна — з няпраўдай, крыўдай, за чалавека, за яго гонар. Мо тады ён з цягам часу знікла з ужытку, адмысла ў нябыт шырокавядомае азначэнне нашай прафесіі, як другой старажытнай”.

Дзякуючы аб'ектыўнасці аўтара кнігі, паволаму адкрываеш для сябе нават тое, пра што, здавалася б, напісана шмат. Прытым А. Тоўсціку дастаткова некалькі разваг, каб лёгка пераканаць у правільнасці невялікай часткі пункта гледжання. У прыватнасці, гэта тычыцца ролі партызанскіх сувязных, у барацьбе з фашысцкімі захопнікамі: “На жаль, пра гэтых сціпрых людзей пасля вайны неяк забыліся. Пакуль партызанскія кіраўнікі і военачальнікі не заложылі ўсе нішы пантона славы сваімі поспехамі. Так, пра баявую дзейнасць партызан — і гэта вельмі добра, заслужана — напісана нямаля кніг. А вось пра вялікую армію іх верных памочнікаў — партызанскіх сувязных, сказана вельмі сціпла. А за сувязь з партызанамі, за дапамогу ім фашысцкія захопнікі, як правіла, не расстрэльвалі, а пасля жудасных катаванняў вешалі, прычым публічна. Якой небяспечнай была работа сувязнога, А. Тоўсцік ведае з уласнага вопыту. І тыя прыклады, якія прыводзіць, расказваючы пра сябе і таварышў па зброі, вартыя захаплення. Не абмянае аўтар і вострых момантаў, звязаных з пераацэнкай некаторых падзей вайны. Прынамсі, ён перакананы (з гэтым таксама нельга не пагадзіцца), што “не інакш як кашчунствам можна назваць спробу рэабілітацыі акаўцаў, нават старанне, каб ім выплачаліся пенсіі і г. д. Ды што пенсіі Праўляўеца актыўнасць па ўстанавленні на нашай зямлі помнікаў тым, хто знішчаў як у час акупацыі Беларусі, так і пасля выгнання фашыстаў людзей толькі за тое, што яны давалі хлеб і прытулак савецкім партызанам, выразалі семі за тое, што тыя прыхільна адносіліся да ўз'яднання Беларусі, ці, крый Божа, хто з сямі займаў якую-небудзь нязначную пасаду пры савецкай уладзе”. Але не толькі развагі аб мінулай вайне, стаўленні да яе ў цэнтры гаворкі А. Тоўсціка. Пераканаўчымі атрымаліся і старонкі кнігі, дзе аўтар дае сваё разуменне працэсам, якія сведчаць аб адраджэнні нацыянальнай свядомасці, жаданні народа жыць у суверэннай дзяржаве. Узгадвае сітуацыю, якая была ў Вярхоўным Савеце БССР на час прыняцця Закона аб мовах, расказвае аб тых, з кім даводзілася працаваць (прыяжныя словы гучаць пра І. Чыгрынава, на той час старшыні праўлення Беларускага фонду культуры), а таксама пра людзей, з якімі сёння мае шмат агульнага (у тым ліку і з цяперашнім старшынёй праўлення БФК У. Гілепам). І, канешне ж, цікава чытаць аб працы А. Тоўсціка ў рэдакцыі газеты “Звязда”. Кніга “Вяртанне да вытокаў сваіх” — вартая таго, каб з ёй пазнаёміцца.

Міхась ГЕНЬКА

Ён уваходзіў у літаратуру паступова, у нечым замаруджана. І на тое было некалькі падстаў. Не апошняю ролю мела тое, што з'яўляўся чалавекам сціплым і нават тады, калі напісаў нямаля, ставіўся да сваіх твораў залішне самакрытычна. А што, у такім разе, казаць аб пачатку мастакоўскага шляху, калі дае значыць так добра вядомая многім пачаткоўцам няўпэўненасць? Аднак не трэба забываць і іншага: спачатку трэба было вызначыцца, на якой мове пісаць. Здавалася б, прасцей проста: прамаўляй на той, на якой гаворыць народ, у асяродку якога адчуваеш сябе сваім. І цябе зразумеюць, да цябе паставяцца з павагай. Але ўся бяда ў тым, што такіх, хто зразумеў, паставіцца прыхільна, — не так шмат. Ды і дзе друкавацца? Таму і напісаў свае першыя вершы па-руску, затым узяўся за польскамоўныя творы і толькі пасля гэтага прамовіў па-беларуску. Адпаведна і уваходзілі ў літаратуру Іван Неслухоўскі, Ян Неслухоўскі, Янка Лучына. Уваходзілі, каб застацца ў ёй Янкам Лучынам: паэтам надзіва адметным, са сваім голасам, са сваёй улюбёнасцю ў Беларусь, якая, улюбёнасць гэтая, і іншых падштурхнула палюбоць свой край гэтаксама моцна, як любіў яго Янка Лучына.

Псеўданім такі ўзяў невыпадкова. Наконт гэтага даследчык жыцця і творчасці паэта, укладальнік найбольш поўнага на сённяшні дзень выдання творчай спадчыны Янкi Лучыны (Творы, “Мастацкая літаратура”, 1988) Уладзімір Мархель дае такое тлумачэнне: “Адметным — Янка Лучына (маецца на ўвазе імя — А.М.), пераасэнсавана запазычаным на псеўданім ад страчанага часткі сваіх продкаў, паэт падлісаў пераважна беларускамоўныя творы — і арыгінальныя, і перакладныя. Псеўданім створаны ад прыdomка Лучынка, павінен быць сімвалізаваць крыніцу святла, натуральную і значную для старой сялянскай хаты беларуса, і разам з тым аднаўляць, аберагаць гістарычную памяць. Псеўданім выразна акрэсліваў няпростое вяртанне да “моўнай стыхіі” свайго народа, вяртанне праз іншамоўныя пісьмовыя традыцыі, замацаваныя ў родным краі”.

Рускамоўным жа вершам “Не ради славы иль расчета” дэбютаваў у 1886 годзе. Якраз у Мінску пачала выходзіць грамадска-літаратурная газета “Мінский листок”. Згаданы твор

і быў апублікаваны ў яе першым нумары. Зразумела, гэты верш уяўляў сабой і дэкларацыю самой газеты, але стаў і свайго роду праграмай аўтара, які, уваходзячы ў літаратуру, задумваўся, з кім быць, якім шляхам ісці і ніколькі не сумняваўся, што дарога гэтая не павінна ляжаць асобна ад шляхоў народа, што не паспеў яшчэ прагнуцца, але абавязкова абудзіцца:

*Не ради славы иль расчета
Предпринимаем мы “Листок”,
Святая истина — забота
И цель его печатных строк:
Служить стране, глухой, забытой,
Где мрак невежества царит,
В луге, где, соломой крытой,
Мужик печально дни влечит.
Где деревянною сохою
Он заменил железный плуг,
Где почва скудная порою
Родит едва-едва сам друг...*

Тым жа, 1886 годам пазначаны і яго дэбют на польскай мове: жыццё вершу “Раскоша натхнення” даў часопіс “Клосы”. Гэты твор характэрны тым, што ў ім, у параўнанні з папярэднім, аўтар больш выразна выяўляе сваю ідэйна-эстэтычную праграму. Ён прызнаецца, што яго муза — “простая песня”, яна — “дзіця роднай вёскі з-пад Нёмна”, сведчыць: “рвуся да пекнасці, да ідэалу”. І ў сваім прызнанні пераходзіць на шчырую споведзь:

*Люблю цябе, край мой, радзіма,
Лясныя пагоркі і луг зялёны,
Хвалі, што Нёман у гневе уздымае,
Зоркі у небе распрамянёным.
Люблю вас, ціхіх сосны пагосту,
Крыж пры дарозе стары, пахілы,
Дары ў ахвярнях з аздобай прастай,
Люблю цябе, люд мой, убогі браце,
думкі твае, невясёлыя мары,
Мне дорагі змурыўшы вашы настаці
Зглыбокай барознай трывог на твары...*
(Пер. Міколы Арочкі)

Лёгка заўважыць, якая ўсеабдымная гэтая любоў, як увабрала яна ў сябе і тое, чым нельга не захапляцца, але і не адкінула прэч, не адрынула і малюнкаў, як на першы погляд, такіх, што прывабляць вока не кожнага. Тым не менш яны для аўтара “Раскошы натхнення” таксама дарагія, бо гэта — беларускія малюны, праз іх лёгка адчуць сваю кроўную

повязь з родным народам. І ён адчуваў яе, а адчуваючы, жыў усім гэтым, прапускаючы праз сэрца, пераасэнсваючы і чакаючы моманту, каб пацаць пісаць па-беларуску.

Такая магчымасць з'явілася праз год, калі ў Мінск завітала на гастролях першая ўкраінская прафесійная труппа, якой кіраваў пісьменнік, рэжысёр, грамадска-культурны дзеяч Міхайла Старыцкі. Іван Неслухоўскі, як заядлы тэатрал, не мог прапусціць спектакляў гасцей. І застаўся вельмі задаволены. Аднак прывабіла не толькі высокае прафесійнае майстэрства іх, а і тое, што на сцэне прамаўлялі на сваёй роднай, украінскай мове. Тады і падумалася, а чаму ж сам мову сваю беларускую забывае? І напісаў верш “Усёй трупце дабрадзее Старыцкага беларускае слова”:

*Дзякую Вам, брацікі, сястрыцы родныя!
За Вашы хвацкія песні народныя,
За тую гутарку Вашу вясковую,
За праўду светлую, за праўду новую!*

*Даўно мы не чулі братняга голасу,
І ніва наша колас на коласу
Ветрам развеема, градам разбітая;
Стаіць бяздольная, богам забытая...*

Кажучы “ніва нашая”, нагадваў, як шмат агульнага ў лёсе двух братніх народаў — украінскага і беларускага, становячыся, не задумваючыся над гэтым, і песняром братэрства:

*Ці то над Нёманам, ці то над Шчараю,
Ці над Дняпроўскай затокай стараю,
Усюды падобныя, ўсюды знаёмыя
Сказкі і песні, ветрам нясымыя.*

А яшчэ — гэта важней, больш вызначальна — апыаў характава роднай мовы. Канешне, у вершы не знойдзеш ухвальных слоў у адрас яго — іншую мастакоўскую задачу ставіў перад сабой, але сімптаматычны сам факт: рускамоўны і польскамоўны аўтар перакананаўся: літаратура дасягне тых высокіх задач, што стаяць перад ёй, толькі пры ўмове, калі са сваім народам пачне размаўляць на яго мове. Тады ж і нарадзіўся ў Івана Неслухоўскага псеўданім Янка Лучына:

*Братцы, сястрыцы! — праўды нясыта
Маці-Зямліца! Ой! не забыта
Роднага слова святая сіла!
Ёю гаворыць усюды — магіла!*

Янка Лучына і Ядвігін Ш.

Шлях Ядвігіна Ш. (Антана Лявіцкага) на беларускую пуцявіну вядомы, зразумела. Напачатку гэта была вучоба ў прыватнай школе ў Марцінкевічавай Люцінцы. Сустрэчы са славутым пісьменнікам пакінулі ў душы яго Антона незабыўны след. Затым быў Бутырскі астрог, дзе Ядвігін Ш., ужо дзецюком, цвёрда ўсвядоміў сябе сынам Беларусі, скіраваў усе свае думкі і парыванні на асвету занябанага беларускага люду. Менавіта ў астрозе ён распачынае свой літаратурны шлях, перакладае на беларускую мову “Сыгнал” Усевалода Гаршына. Калі выйшаў на волю і вярнуўся на Беларусь, тут ён нечакана напаткаў “Дудку Беларускаю” якогась таямнічага Ма-

Ля магілы Янкi Лучыны Я. Міклашэўскі, Б. Сачанка, Максім Танк, Ул. Казбярку, Н. Гілевіч, Я. Янішчы, А. Мальдзіс

Яе ж паслышыць наша старонка!
Спявайце ж, Братцы, смела і звонка;
Не згіне песня і ў Украіна!
Будзьце здаровы!

Янка Лучына.

Пад уражаннем спектакляў украінскіх акцёраў напісаў і яшчэ адзін верш — “Дабрадзю артысту Манько”. Але гэтыя творы так і не прапанаваў у друк. Як беларускамоўны аўтар, дэбютаваў толькі ў 1889 годзе, змясціўшы ў “Мінском лістке” верш “Вясновай парой”.

Пачатак вытрыманы ў прамерна традыцыйнай манеры, малюнак прыроды, пададзены па сутнасці ідылічны, і, трэба сказаць шчыра, не разгорнуты, паэт абмежаваўся канстатацыяй добра вядомага:

Гараць лучы раніш зоркі,
Свеццяць божыя служкі,
Блісцяць расой усё нагоркі,
Заспявалі птушкі.

Ціха ў полі, на балоце,
Спяць паўсюды вёскі,
Толькі вецер у пералёце
Калыша бярозкі.

Далей гаворка пра тое, як “ноч не спаўшы за гулянкай \ \ На вяселлі, сваты — \ \ Піліп Окунь з Бычком Янкай — \ \ Валаклісь дахаты”. Што вызначальна ў вершы, дык тое, што аўтар, вуснамі сваіх герояў выказвае непрыязь да паню. А паколькі Піліп і Янка — прадстаўнікі народа, то панства асуджаецца з пазіцыі простага люду. З разлікам на такіх людзей Янка Лучына і пісаў свае беларускамоўныя творы, якіх у яго не так і шмат: да ўжо названых трэба дадаць: “***Заходзіць сонца за горы...”, “Вясна”, “Роднай старонцы”, “***Пакуль новы год настане на свеце...”, “Пагудка”, “Што птушкі казалі”, “Каршун”, “Сівер”, “Што думае Янка, везучы дровы ў горад”, а таксама “Стары ляснік” — беларускі варыянт урыўка з яго польскамоўнай паэмы “Паляўнічыя акварэлікі з Палесся”.

Прызнаючы факт наўнясці ў творчасці Янкі Лучыны твораў на трох мовах, нельга іх разглядаць абасоблена, ізалявана. На якой бы мове Янка Лучына ні пісаў, ён з’яўляўся палікультурным паэтам-дэмакратам, неаддзельным ад свайго народа. Ды і ўсе яго творы беларускія па духу, яны прасякнуты любоўю да людзей, у якіх паэт бачыў будучыню свайго краю.

У сувязі з гэтым асабліва вылучаецца паэма “Паляўнічыя акварэлікі з Палесся”, галоўны герой якой селянін-ляснік Грышка, кажучы словамі Антона Семяновіча, “паўстае як патрыярх беларускага Палесся, беларускай зямлі”.

Аблічча, постаць, світкі кроў казалі ўсім,
Што з продкамі Палесся ён лучба жывая
І, як дзіця прыроды, з ім не парывае;
Выхоўвалі яго імшарыны, чарот,
Разліваў далі, душазубкі, што з калод...
(Тут і далей пераклад
Генадзя ТУМАША)

цяя Бурачка. Кніжка, асабліва прадмова да яе, уразіла Антона Лявіцкага. Не паспеў ён яшчэ як след яе асэнсаваць, як зноў нечакана ў “Мінском Лістке” на беларускай мове пачалі друкаваць вершы якогасці Янкі Лучыны — Івана Неслухоўскага. З Янкам Лучынам было больш проста. Апрача псеўданіма, было вядома і ягонае прозвішча. Неўзабаве Антон Лявіцкі даведваецца, што Іван Неслухоўскі — Янка Лучына — мінчук, працуе ў тэхнічным бюро Лібава-Роменскай чыгункі. Адным словам, чалавек зусім канкрэтны, свой, сусед, з якім можна, калі захочаш, і напактацца, пагаварыць, абы была на тое твая воля. З тае пары Ядвігін Ш. не зводзіць з Лучыны свайго літаратурнага вока, чытае ўсё, што з’яўляецца з-пад пяра мінскага песняра. Асабліва яго ўразіў верш “Роднай старонцы”. Шчыплівае пачуццё за родны край глыбока запала ў сэрца ўражліваму Антосу на ўсё жыццё. Верш гэты яму згадваўся даволі часта. Ды што згадваўся — ён не выходзіў з галавы, і гэта было аж да тае пары, пакуль не паставіў аднойчы апошняю яго страфу эпіграфам да свае кніжачкі “Бярозка”. Тады толькі нібыта гэты сверб трохі аціх. А так дзе ні йдзе, што ні робіць — а ў галаве: “Сонца навукі скрозь хмары цёмныя прагляне ясна і над нашаю ніваю, і будучы жыццё дзеткі патомныя добраю доляй — доляй шчасліваю...”

Напісаўшы згаданыя Лучынавы радкі на тытуле рукапісу, Ядвігін Ш. быў задаволены. Вось і яшчэ раз светлыя радкі панясуць беларусам якуюсь веру, надзею...

А перад гэтым была паштоўка з выявай паэта і ягоным вершам. Ядвігін Ш.

Праўдзіва, вельмі пераканаўчыя ў творы замалёўкі беларускай прыроды. Гэтаксама праўдзіва раскрыты побыт палешукоў, узнаўляецца сама псіхалогія беларусаў. Але “Паляўнічыя акварэлікі...” — гэта і роздум над лёсам Бацькаўшчыны, клопатны позірк у яе дзень заўтрашні. Янка Лучына не сумняваўся, што прагрэс не абміне Беларусь:

Паверма, шчасце завітнее на зямлі,
Шумець там жыту,
дзе балоты век былі.
Палескай простаі грамады
нашчадкі ў хатках
За стол шырокі сядуць
у бяседзе братній,
Нарэшце скажуць: “Шчасце і да нас
прышло!”

Паверма шчыра!..

Але, вітаючы дзень заўтрашні, спадзеючыся на яго як на шчасліваю пару для беларусаў, не збіраўся цалкам перакрэсліваць старое. Разумеў: прагрэс — добра, калі ўсё ў меру. Інакш адбудуцца непажаданыя, негатывныя вынікі. Дый, увогуле, да мінуўшчыны трэба ставіцца з павагай. І ў гэтым глядзеў далёка наперад. У гэтым ён — наш сучаснік:

Ты чым жа ёсць, Палессе, ціхі,
глушны край?..
Ты ёсць аблога, нечэпаная ніколі,
Што мае пад сябу
плуг поступу адолець.
Вы, мшары і пушчы, знікнеце,
як марны сон!
Звядзецца звычай продкавы,
стары закон,
І ўсё, што слушна
да мінуўшчыны належыць,
Памрэць давольным сконам з
убра ў Белавежы.

Пры жыцці так і не дакачаўся сваёй паэтычнай кнігі. Зборнік польскамоўных твораў “Паззія” пабачыў свет у Варшаве ў 1898 годзе, а аўтара іх не стала 16 ліпеня 1897-га. Беларускаямоўныя творы выйшлі і таго пазней: “Вязанка” датуецца 1903 годам. Змог патрымаць у руках толькі адно сваё выданне: брашура “З крывавых дзён. Эпізод з паўстання 1863 года на Міншчыне” з’явілася ананімна ў 1889 годзе на польскай мове ў Кракаве. Аўтарства ўстанавіў Адам Мальдзіс.

Творчы партрэт Янкі Лучыны будзе няпоўным, калі не сказаць пра яго пераклады, наслідаванні іншым аўтарам, абмінуць драматычны абразок “Старасць не радасць...”. Ды і эпістальная спадчына ўяўляе цікавасць. А увогуле, яго творчасць трэба разглядаць, як тую жыватворную крыніцу, бруістая вада якой спрыяла абуджэнню нацыянальнай самасвядомасці беларускага народа, падказвала шляхі вызвалення ад уціску — як сацыяльнага, так, што важней, — нацыянальнага.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

меў у сваёй Карпілаўцы цэлы стосік гэтых паштовак. Яны дужа падабаліся ягонай дачцэ Вандзе. На іх яна пісала свае пісулькі сябрам. На адной з іх — да Зоські Верас — Ванда Лявіцкая напісала: “Сястрычка! За тое, што не зайшлі да мяне, пастараюся Вас павесіць. К. Буילו прыслала ўжо вершы на зборнік. Ці не гневаецца за што, што не заходзіць? Ванда”. Тэкст верша Янкі Лучыны “Роднай старонцы” і подпіс пад пазтавым здымкам выдрукаваны лацінкай. Лацінкай выпісаны і Вандзін аўтограф на паштоўцы. Лявіцкія, пашыраючы гэтак беларускія паштоўкі з выяваў і вершам Янкі Лучыны “Роднай старонцы”, пашыралі веды пра згаданага паэта з ягонай ціхай музай.

Была, вядома, у Карпілаўцы і Лучынава “Вязанка”, 1903 года выдання. Дый як ёй было не быць! Гэта ж была першая беларуская кніжачка дваццатага стагоддзя! Танюсенькая, але трапяткая, як матылёк... Беручы ў рукі яе, Ядвігін Ш. не раз думаў: “Гэта ж маленства нашай літаратуры, наш выток! Дзякуй табе, Янка Лучына! Гэта і ты разам з Мацеем Бурачком абудзіў у сэрцы беларуса надзею... Будучы, абавязкова будучы дзеткі патомныя жыць добраю доляй, доляй шчасліваю!..”

Лучынава паззія не адзін раз сагрвала душу Ядвігіна Ш. З яе ён чэрпаў усё тое светлае, чым было багатае паэтычнае Лучынава слова, выпактаванае ягоным сэрцам у яшчэ неспрыяльных для Беларусі часы. Тым яна была і дарагая Ядвігіну Ш. і ўсім ягоным пабрацімцам, якія ўзяліся здзяйсняць задумы і мары сваіх папярэднікаў.

Уладзімір СОДАЛЬ
Фота Ул. КРУКА

КНИГАРНЯ

Калі верыш, жыць лягчэй

Яшчэ гадоў з дзесяць назад журналістаў інакш, як летапісцамі сучаснасці, амаль не называлі. Вядома, любое параўнанне, як кажуць, кульгае, тым не менш і сапраўды шмат пісалася аб працоўных дасягненнях, праслаўляліся лепшыя людзі. І хоць пры гэтым не абыходзілася часам без прыглянавання рэчаіснасці, журналісты ўсё ж не забывалі пра сваю высакародную справу — выхаванне чалавека. Цяпер, мовячы словамі паэта, “няма таго, што ранш было”. Але гаворыцца гэта не ў сувязі з настальгіяй па мінулым, а каб падкрэсліць, што слова праўдзівае, аб’ектыўнае, у добрую меру публіцыстычнае неабходна і ў наш час, калі, на жаль, з паловай нярэдка адкідваецца і адборнае зерне, а газеты і часопісы запоўніла сумніцельнае “чытва”. Канкрэтны ж прыклад, што добрае старое не забываецца — выхад у выдавецтве “Беларусь” кнігі Уладзіміра Вялічка, Васіля Шырко і Уладзіміра Глушакова “Новая Беларусь”.

Дасведчаны чытач, бадай, памятае, што два гады таму у той жа “Беларусі” пабачыла свет кніга гэтых жа аўтараў “Беларусь маладая”, якая была адзначана Дзяржаўнай прэміяй рэспублікі, аб чым, дарэчы, нагадвае ў прадмове да “Новай Беларусі” народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін. Іван Пятровіч сваё ўступнае слова назваў “З верай у чалавека”, тым самым скіраваўшы ўвагу на тое галоўнае, чым прасякнуты публіцыстычныя развагі, нарысы, артыкулы і іншыя матэрыялы У. Вялічка, В. Шырко і У. Глушакова, якія перад гэтым публікаваліся ў часопісе “Беларуская думка”.

Па сутнасці змешчаны тры кнігі ў адной, якія ўзаемна дапаўняюць адна адну, а ў выніку атрымліваецца праўдзівая гаворка пра час і сучасніка, узнікаюцца праблемы, якія сёння аднолькава хваляюць многіх, падказваюцца шляхі вырашэння іх, а ў іншых выпадках думка чытача падштурхоўваецца на тое добрае, што абавязкова трэба рабіць, каб больш упэўнена глядзець у заўтрашні дзень, адчуваючы сябе гаспадарамі ў сваёй краіне; пазбаўляючыся другаснага, выпадковага, адпрэчваючы асабістыя крыўды, разумеючы, што, нягледзячы на рознасць палітычных поглядаў, ва ўсіх нас — адна Беларусь і дзеля яе росквіту трэба працаваць натхнёна і самааддана.

“Час — формула жыцця” — такой назвай аб’яднаны матэрыялы галоўнага рэдактара “БД” У. Вялічка. Аўтар упэўнены: “Постіндустрыяльнае грамадства — гэта грамадства, дзе прырытэтнымі становяцца веды, што прызваны вырашаць праблемы, спароджаныя папярэднім тэхнагенным развіццём”. Як перакананы і ў тым, што “наша дзяржаўная палітыка базіруецца на гуманным прынцыпе: усе, што робіцца ў грамадстве, павінна мець чалавечае вымярэнне”. Гэтымі развагамі і прасякнута даследаванне, якое і дало назву ўсёй “кнізе” У. Вялічка. Роздум публіцыста прыцягвае ўвагу шырэйшай аўтарскага погляду, уменнем даходліва падаваць і ўсебакова раскрываць значныя філасофска-сацыяльныя праблемы, а яшчэ — гэта не менш важна — увязваць іх з рэаліямі сённяшняга дня. У. Вялічка не проста выказвае тыя ці іншыя меркаванні, а выстройвае іх у лагічную сувязь, якая дазваляе яму адпрыватнага пераходзіць да агульнага, а ўспрымаючы чалавека як індывідуальнасць выходзіць на праблемы агульнадзяржаўнага і нават глабальнага плана. Прынцыповая гаворка і ў інтэрв’ю У. Вялічка з Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнкам: “Мы адкрытыя для дыялога і супрацоўніцтва” і “Духоўна прыгожымі, фізічна развітымі бачу грамадзян маёй краіны”. А поруч — уражанні ад сустрэч з нашчадкамі нашага знакамітага першадрукара (“Скарына — нашчадак Скарыны”), што праходзілі ў Канадзе, дзе жыве Станіслаў Скарына, і ў Мінску, куды ён прыязджаў; вяртанне ў гады Вялікай Айчыннай і асэнсаванне ўсяго з вышыні сённяшняга дня (“Магілёўская бітва — гэта другі Брэст, толькі

ў куды большых маштабах”), і шэраг матэрыялаў, у якіх таксама само дыханне часу, чалавек новай Беларусі.

Васіль Шырко ў “Беларускай думцы” ўзначальвае аддзел дзяржаўнага будаўніцтва. Мусяць пісаць пра дзейнасць “вертыкальшчыкаў” рознага ўзроўню. Даведаўшыся пра гэта, знойдуцца ахвочыя гэтак скептычна паківаць галавой. Маўляў, асаблівага майстэрства тут не патрабуецца. Пабольш гучных слоў, шматзначных павучанняў, “ідэалагічна правільных” вывадаў і, калі ласка, тое, што неабходна. Магчыма, іншы так і пісаў бы, не абцяжарваючы сябе асаблівым імкненнем да мастацкасці. Але ж В. Шырко не толькі журналіст, а і пісьменнік, таму і яго матэрыялы, як здаецца на першы погляд, “на сумную тэму”, атрымліваюцца жывымі, яркімі, вобразна-насычанымі. З-пад пяра В. Шырко выходзяць аднолькава цікавыя і разам з тым праблемныя, як артыкулы, так і нарысы. У гэтым можна ўпэўніцца прачытаўшы такія матэрыялы, як “Гродзенскі рывок”, “Глыбоцкія крыніцы”, “Жывём адзін раз”, “Не ад красных слоў дабра на свеце”, “Дзе Нёман гамоніць, дзе дрэмле пляшчотная Свіслач”, а таксама шэраг іншых, што аб’яднаны ў кнігу “Праз цёрні да зорак”. І хоць яны, як таго і вымагае журналістыка праца, напісаны па гарачых слядах падзей, атрымаліся не аднадзёнкамі, а па-сапраўднаму мастацкімі, і хоць з часу з’яўлення іх у часопісе прайшоў не адзін год, не страцілі значнасці. Іх чытаеш ужо як мастацкія творы, не зважаючы, што ў біяграфіі некаторых герояў адбыліся змены, яны памяншалі месца работы, аб чым В. Шырко паведамляе ў невялікім “Пасляслоўі”.

Сёння У. Глушакоў, як вядома, з’яўляецца першым намеснікам старшыні Дзяржаўнага камітэта па друку Рэспублікі Беларусь, а перад гэтым не адзін год працаваў у часопісе “Беларуская думка”, апошнім часам намеснікам галоўнага рэдактара. І шмат друкаваўся. Лепшыя матэрыялы і ўвайшлі ў кнігу “Накананне”. Пытанні маральнасці, дасканаласці чалавека як асобы, той высокай духоўнасці, што немагчыма без цеснай повязі з роднымі мясцінамі, — у цэнтры ўвагі аўтара. Асабліва гэта адчуваецца ў матэрыяле, якім падборка адкрываецца, — “На кругі свае”. Усхвалявана піша У. Глушакоў аб тым, як у выніку ўсёдазволенасці, прамернай арыентацыі на заходні лад жыцця, забываюцца асноўныя пастулаты народнай маралі, прапагандуецца насілле. У гэтым далёка не лепшую ролю выконваюць і асобныя сродкі масавай інфармацыі. Выратаванне ж нацыі, на думку У. Глушакова, у захаванні ўсяго лепшага, што ёсць у нас, у тым ліку і ў зберажэнні гістарычнай памяці. А нам ёсць чым ганарыцца. Дастаткова пазнаёміцца з нарысамі У. Глушакова “Загадка Турава” і “Ода Гарадку Давыдаву”, каб лішні раз упэўніцца ў гэтым. У сваіх развагах У. Глушакоў нярэдка адштурхоўваецца ад уласнай біяграфіі, ад жыццяпісу блізкіх яму людзей, а гэта надае гаворцы большую пераканаўчасць і адначасова робіць яе як бы нейкай свойскай, а шчырасць — найлепшы шлях да паразумнення.

Як зазначае ў прадмове І. Шамякін, “прыемна, што і Уладзімір Вялічка, і Васіль Шырко, і Уладзімір Глушакоў не ганяюцца за сенсацыяй, а падымаюць вечныя тэмы: як жыць, здабываць хлеб надзённы, выходзіць з макама дзядоў і бацькоў: любіць, берагчы ад ворагаў сваю Беларусь, працаваць так, каб жыццё ўсіх і кожнага з нас стала больш заможным. Кажуць, не дай Бог жыць у час перамен. Тут важна выстаяць, не адкаціцца назад. Аўтары справядліва лічаць, што паможа нам у гэтым Вера, Любоў, Надзея”. І тая ж вера ў чалавека, пра якую Іван Пятровіч гаварыў напачатку і якой кніга “Новая Беларусь” прасякнута ад першай да апошняй старонкі.

Ягор ПІЛЬЧАНКА

“Мае ўспаміны”

Старшыня Таварыства беларускай культуры ў Літве Хведар Нюнька свае згадкі аб перажытым назваў проста — “Мае ўспаміны” (кніга накладам трыста паасобнікаў выйшла ў Вільні), а чаму ўзяўся за іх, відаць з першага ж абзаца: “Не было ў мяне і думкі, каб пачаць пісаць дзённік аб перажытым. Але шматразовы напамін аб гэтым Сямёна Шарэцкага спрычыніўся да гэтага. Час ляціць хутка. Шмат падзей выпадае з памяці. Можа, каму-небудзь будзе цікава прачытаць, як прайшло маё жыццё. На жаль, цяпер думаю, чаму не высветліў іншае прозвішча, дату альбо падзею ў свайго бацькі, які меў выдатную памяць і ясную галаву да апошніх дзён свайго доўгага жыцця. Але яго ўжо няма. Няма ўжо нікога са старэйшых сваякоў з радні Нюнькаў альбо

па мамай лініі з Патапчыкаў. Так што нікога ўдакладніць не змагу, а запішу тое: што захавалася ў маёй памяці”. Відаць, па гэтай прычыне згадкі Хв. Нюнькі асабліва і не багатыя на такі фактычны матэрыял, які б прыадкрываў нешта надзвычайнае, няма ў іх і разгорнутага роздуму аб тых ці іншых падзеях. Перад намі хутэй за ўсё споведзь чалавека, які шмат пажыў і пабачыў, а цяпер расказвае пра гэта ў храналагічнай паслядоўнасці. І ўсё ж успаміны Хв. Нюнькі цікавыя. Ужо хоць бы таму, што кожны чалавек не падобны на іншых. А па-другое, Хв. Нюнька належыць да тых беларусаў, якія, апынуўшыся за межамі Бацькаўшчыны, пракжыўшы там ці не ўсё свядомае жыццё, не толькі не забыліся, хто яны па нацыянальнасці, але і шмат робяць, каб і іншыя пачувалі сябе беларусамі, прапагандавалі ўсё тое, што тычыцца беларушчыны. Родам Хв. Нюнька з вёскі Алешавічы цяперашняга Шчучынскага раёна, нарадзіўся па адных дадзеных 5 сакавіка, па другіх — 6 красавіка 1928 года. Якая дата праўдзівая, сам не ведаю. У вёсцы я пражыў хіба год. Бацькі пераехалі ў Масты, бо на вёсцы на двух гектарах зямлі пражыць было цяжка. А ў Мастах бацька Хв. Нюнькі прыдбаў сваю краму. Пачалося іншае, шмат у чым змаганне жыццё. Аўтар “Маіх успамінаў” не адыходзіць ад праўды, калі сведчыць, што і людзі, якія жылі пад палякамі ў дастатку, кідалі позірк у бок Савецкага Саюза: “Бацька Якуб меў больш левую арыентацыю, добра памятаў бежанства ў Расею ў 1915 годзе, успамінаў рускіх людзей, якія цёпла прымалі ў сябе і дапамагалі бежанцам-беларусам. Памятаў рэвалюцыйны пераварот 1917 года. На 1 траўня і другія камуністычныя святы настаўляў радыё на Маскву і даваў слухаць рабочым. Некаторыя даносілі потым фабрыканту і паліцыі, але нека спачатку праходзіла”. Падобныя сведчання важныя, бо будзем глядзець праўдзе ў вочы: апошнім часам з яўляецца нямала публікацый, у якіх усё падаецца інакш. Галаслоўна сцвярджаецца, што ў Заходняй Беларусі ледзь не панавалі антырасійскія настроі. Жыццё куды больш складаная рэч, чым падаецца на першы погляд. Да гонару Хв. Нюнькі, ён імкнецца быць аб’ектыўным. І гэта тычыцца не толькі даваенных, а і ваенных падзей: “Хоць і вельмі складаны быў час, але ж трэба было неяк жыць, сеяць хлеб, харчавання, рыхтаваць дровы, апрагнацца. Паволі людзі пачалі прыстасоўвацца да цяжкіх ваенных умоў. Бацька меў вопыт у гандлі, таму заняўся тым, што купляў і прадаваў нейкія тавары, што прывозілі з Ліды і Гародні, з гэтага і трымаліся”. Расказвае Хв. Нюнька і пра сваю вучобу пад акупацыяй — спачатку ў польскай школе, а праз год яна цалкам перайшла на беларускую мову. І ў дадзеным выпадку ён падае ўсё, як было, а гэта не можа не выклікаць даверу да аўтара: “Адбыўся моцны патрыятычны ўздым беларусаў, патрыётаў Бацькаўшчыны. Я ўпершыню тут зразумеў, што з яўляюся беларусам. Родная мова не польская, якой я дагэтуль карыстаўся, а беларуская”. Разам з тым Хв. Нюнька прыводзіць і факты злачынстваў гітлераўцаў, калі знішчаліся ні ў чым не павінныя людзі. Цікавыя ў “Маіх успамінах” старонкі, дзе падрабязна гаворыцца пра дзейнасць Таварыства беларускай культуры ў Літве, а калі шырэй — пра тое, як беларусы суседняй нам краіны шмат у чым паказваюць прыклад, як трэба самааддана змагацца за ўсё беларускае. І павучыцца ў многім у іх не лішне. Ды ў самага Хв. Нюнькі, шлях якога да беларускасці ляжыць не проста, але які, не зважаючы ні на што, застаўся патрыётам Беларусі. Не прэтэндуючы на глыбокі аналіз падзей, “Мае ўспаміны” прыцягваюць увагу чытача, як сведчанне канкрэтнага чалавека пра сваё жыццё і час, у якім ён жыў.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Сяргей ПАНІЗНІК

Душа, мова і вера
Звеставальная
Хвіліна

Вякі з Хвіліны паўставалі на покліч Богавай рукі.
Вякі імёны называлі і для мяне, і для ракі...
З Хвіліны летапісы выйшлі і абарончыя мячы, — калі на межы лезлі выжлы і розныя абскубачы...
З Хвіліны і мой лёс пачаўся — нашчадка, здольчычка бацькоў.
Хай дабравесціца сучасце з навеставанасцю вякоў!
Бо я не цень: даўно з а в у с я і свой назоў да зор нясу.
І прадаўжае БЕЛАРУССЮ Хвіліна вечную красу.

Лучво

Дзве скалы — вясна і восень.
Пасяродку — лета.
Для ратая і паэта дарагою — просінь.
Як зямля, так і папера намагалі прудку.
Дзве скалы — душа і вера.
Мова — пасяродку.

...Ласку маю

Чакаю Прагу. Прага не чакае.
Туды не ехаць разам з “чаўнакамі”.
А ў Летняй школе вучаць не “за так”.
Прапаў Забзіды залаты пятак.

Зінаіда ДВДЗЮК

Спяшаюцца
гадзіннікі мае...
Воўчын

Стаім на руінах былой прыгажосці,
Сляпяя анёлы ад гора знямелі.
Мы — дома, а быццам чужыныцы ці госці,
Што гонару, памяці, сэрца не мелі...
За сценамі храма цвітуць меданосы,
За ліпы старыя капляюцца хмары.
Услед за касою кладуцца пракосы,
І ластаўкай нечыя ўзносяцца мары.
Пакінуты млын — ва ўладзе самоты,
Русалкі звяліся ў атрутнай вадзіцы.
Старчыя вочы стуляе дрымота,
Ім нешта забытае даўняе сніцца...
На могільках шумна — галганяць вароны.
З разбураных sklepaў вачніцамі цемры

Чакаю Прагу. Прага боль салодзіць.
Там бел-чырвоная-белы знак на лодзі
плыве па Влтаве. Пешкі зробіш крук, —
пачуеш і Пагоні ціхі грук

на грэбівтаве Альшанскім. Не змаўкае
у сэрцы Прага. Смага — пачакае.
І ў Полацку магу піўко варыць,
па-чэшску са Скарынам гаварыць.

Дзяжа

Хто мясіў у дзежцы цеста?
Хто нас выпякаў?
На якое каралеўства
пекар намякаў?

Выйшла, што жыву напросту:
хто куды паісле.
Чорт прыгонную каросту
даў на памяле.

“З аднаго мы, людзі, цеста!”
Добра. Балазе,
ад чыноўнікаў аж цесна.
Родныя — усе.

Кожны выкармыш — уласны.
На сваіх дражджах —
люд “сагласны”, лад калгасны...
Вось дык дзежка! Жах!

На лісце кляновым — бохан,
як душа мая.
На зямлі, забыты Богам,
чый акраец — я?

Балада

пра халодныя лржыны

1.
Ён — службіст і выканаўца
справядлівай кары.
Боты вымыў у канаўцы.
Пісягі на твары.
Запаялася кроў (стараўся!)
на ягоным фрэнцы:
біў таго, хто ўпіраўся
перад ямай кленчыць.

2.
Выйшла прыкрая асечка:
як шпіён японскі
сам забойца лёг без вэчка
на пагосце конскім.
А каму пашанцавала
ў чорным працоле, —
той, як франтавік бывалы,
выступаў у школе.
Гаварыў: “Біў самураяў.
Вось — узнагароды!”
А на кожнай — кроў жывая
“ворагаў народа”.

3.
Дзеці ката выйшлі ў людзі.
Мо і сёння служаць.
А загад патрэбны будзе, —
знойдуцца і лужы,
каб адмыцца і пясочак
з чаравікаў стрэсці...
...Генны пострах: нехта сочыць,
нехта — ў перакрэсці.

Глядзяць мерцвякі у поўдзень замглены,
Іх душы трывожна злятаюць да целаў...
Жыццё адышло ў цень крыжоў і магілаў,
А там, дзе яшчэ нечым рупяцца людзі,
Затлумлены час пазірае паныла,
Быццам пытаецца: што ж гэта будзе?..

Карна

Наперад пра смерць нам вядома,
Ды сеем атруту штодня
Над светам, над садам, над домам,
Каб жаць яе шчодрна пасля.

Нахіліцца кубак нябесны,
Пральюцца дажджы спакваля.
І статак свяшчынны Вялеса
Накорміць атрутай зямля.

А край вымірае навалі,
Атрута ў траве і вадзе
З уласнае нашае волі
Унябыт нас і родных вядзе.

Усё ўжо пра смерць нам вядома,
Ды сеем атруту штодня,
Над светам, над садам, над домам,
Каб жаць яе шчодрна пасля...

Соты поўняцца кроплямі сонца.
Мёд сцякае на пальцах тваіх.
Соты — матрыца песні бясконцай,
Таямніца жыцця на дваіх.

І смяюцца даверліва вочы,
І не помняць часовае пары
Перад моракам чорнае ночы,
Перад прымаразкам зары.

Доўга мёд будзе капаць і ліцца
На абрус, на душу, на жыццё...
Не спрабуй да мяне прытуліцца,
Я здзічалая медуніца,
што атручана забыцём...

“Чалавек —
гэта сад...”

Валерыю МАРАКОВУ,
сааўтару верша

Чарнявым будзь, блакітнавокім,
ці залатавалосым будзь, —
напіша Бэндэ, грымнуць крокі,
і ў Курапатах крывасмокі
усіх за Беларусь
заб’юць.

“Наш край да ленінскае мэты”
вялі расстрэльні хіжакі,
і — у патыліцу — паэты
прымалі кулі-запаветы
ад пралетарскае рукі.
“Цяпер ў грудзях другія словы...”
“Я рад за юных і жывых...”
Ды зноў хлапчук русагаловы
за кратамі нахмурыў бровы.
Бо самі “сведкі” б’юць пад дых.
Пялёсткі Маракова, цені
кружляюць... Бог, дапамажы
невінатавым у збавенні...
“Упаў срабрысты месяц на калені.
стаў палаваць маўклівыя крыжы”.

Лагерныя прыдуркі

Малакваліфікаваная, але спрыт-
ная ля начальства Люцыя Антонаў-
на ўмела жыць. Яна была адным з
першых лагерных прыдуркаў, як
называлі адміністрацыю лагера са
зняволеных.

Ларыса ГЕНІЮШ,
“Споведзь”

Каб да канца начальнік не затуркаў,
у хітрых — асабліва брахня.
Свая “тынкоўка” ў лагерных прыдуркаў:
прыдуркаватасць — іхняя браня.

Не любяць палітычныя іх пораў:
у “Споведзі” прыхільнасці няма...
На Божы свет не вытыркнуцца з пораў,
нібыта і прывыклі да ярма.

З такога вась прыдурка ўзяткі гладкі.
У ролю увайшлі,
і не сарваць
з прыдуркаў іх дурацкія манаткі.
З прыдуркам цяжка кедры пілаваць,

і валачы лясны ў кубатурку,
і — ускрыляць надзею з-пад павек...
Хто выжываў у лагерах? Прыдуркі.
У лагерных прыдуркаў доўгі век.

Краёчак сонца... Выгіб веташка...
Прапала за сухастоем знічка...
Ды я пра што?
Ну... Ззасла запальнічка,
а раниць цікаўная сінічка
здзяўбне сум учарашні
з піражка.

Пры мне — твая гарачая шчака.
І кожнае павека — як палічка
для залатога промня-жаўрука.

Спяшаюцца гадзіннікі мае,
Ім, як і мне, хвіліны не хапае.
Якая ж я была калісь сляпяя,
Не бачыла, як міма час плыве.

Спяшаюцца гадзіннікі дарма.
Свой лёс хіба што думкаю абгоніш.
Яшчэ рыхтуе толькі снег зіма,
А я ўяўляю веснавыя гоні.

Спяшаюцца гадзіннікі заўжды,
А мне б паспець задуманае здзейсніць,
Каб даспяваць і распачаць зноў песню,
Як здарацца ўраджайныя гады...

І хмары адляцелі,
І хвалі адспявалі,
Пярсецкі паралеляў
Зямлю акальчавалі.

Я цыркулем адзначу
На глобусе прастору
І ціхенька заплачу
На рэкі і на горы.

Адкрытая дарога —
Ляці за акіяны
З таемнаю трывогай,
З душой акальчаванай...

Мяне з табою лівень затрымаў.
Што гаварыў ён мне і што шаптаў,
Калі аддана прыпадаў да ног,
Ты зразумець таго ніяк не мог.

Скрозьсіны лівень шчодры быў, як бачыш.
Ты анічога для яго не значыш.
Ён прамачыў да ніткі нашы светкі,
Ён абдымаў мяне, з табою злітай.
Суддзя яму хіба толькі Усявышні:
Ён ведае, хто быў тут трэці лішні...

Была ў Пыхані ў мяне асабліва радасць — кнігі. Але як я дабраўся да іх? Сям'ю нашу пасялілі ў новым доме з двума ганкамі. У адной палавіне жылі мы. Другая была накіштат клуба, там збіралі аб'ездчыкаў, леснікоў, пажарнікаў, рабочых, якія працывічалі лес, вывозілі бяровыя і дрывы на станцыю.

Але ўсе яны збіраліся не часта, а паспаянна, удзень і ўвечары, у зальчыку тым сядзеў старшыня рабочага камітэта Цімох Цыкуноў, хлопец, як казалі, з галавой, адукаваны, але інвалід — моцна кульгаў, як бацька мой, паранены парубшчыкамі.

Праз сцяну чуваць было, як ён рабіў даклады — "прасвячаў" малаліспыя леснікоў і рабочых. Часам там гучаў смех. Бацька яго, ляснік, жыў тут жа пры лясніцтве, з сястрой Цімоха я хадзіў у школу. Але якое магло быць у нас сяброўства, калі яна вунь дзе — у сёмым класе. Сямікласнікі з Пыхані, з Караліна ў

там адчуў сябе злодзеям. Ведаў, што кнігі пакладу назад, і аднак... Якое гэта пакутлівае пачварнае пачуццё — адчуваць сябе злодзеям! Хацелася бязлітасна пакараць сябе! І зараз жа пакласці кнігі назад. Але... хутка вернецца маці. Схаваў кнігі ў каморцы ў мяшок з жытам. Адно — за пазуху. І як толькі прыйшла маці, вырваўся з дому — на горла забіўся, хоць маці дзіўна пагразіла:

— Глядзі ж, расхварэешся — не прыходзь дадому!

Мелася ў мяне месца, дзе я хаваўся ад хатняй працы, ад бацькавай крамы і чытаў, — сушылка. Сушыльчыкам рабіў стары дзед цёзка мой Іван Дзегцяроў. Чалавек неадукаваны — ні чытаць, ні пісаць, але майстра на ўсе рукі. Ён любіў мяне. Я чытаў яму кнігі ўголае. Слухач ён быў незвычайны. Нярэдка з вачэй яго капіліся слёзы, калі ён слухаў штось накіштат "Дуброўскага". Ён не саромеўся іх, слёз сваіх. Смутна ўздыхаў:

жуць, далася ў знакі, таму і запомнілася так добра.

Галоўныя прадукты — хлеб, крупы, цукар і некаторыя тавары — мыла, напрыклад, прадаваліся па картачках. Лесніку, рабочаму лясгаса выдаваліся імянныя лісты, разграфлёныя на квадрат, у якіх стаяла назва прадукта. Крамшчык адпускаяў тавар і, акрамя грошай, якія браў, выразаў талончыкі: у другі раз не атрымаеш! Бацьку варта было б нарабіць скрыначак, якія бачыў я пазней — у вайну. Не дадумаўся, мабыць, не бачыў нідзі. І кідаў талоны на розныя прадукты ў адну скрынку.

Але за карткі трэба трымаць справаздачу ў ОРСе. І там была прыдуманая свая "тэхналогія" падліку: картачкі павінны быць наклеены на лісты паперы. Але раней, чым наклеіць, іх трэба было разабраць. І вось гэта марудная і нудная праца стала маім абавязкам. Я — грамадней, пяцікласнік! Задачка "лузгаў", што семкі.

Іван ШАМЯКІН

НАЧНЫЯ ЎСТАМІНЫ

школу і са школы ішлі асобна, не штурхаючыся з намі, малечай, не гуляючы ў снежкі. Я ім зайздросціў — калі сам стану такім? — але не любіў: задавакі!

Як бы адчуваючы сваю віну, я баяўся Цімоха. Не, баяўся не за сястру яго — па іншай прычыне. Мяне што магнітам цягнула ў палавіну дома за сцяной, дзе размяшчаўся загадкавы рабочком і якую называлі "клубам лясніцтва".

Аднойчы, калі там сабраўся мнагалюдны сход, я за спінамі дарослых праціснуўся туды. Цімох угледзеў мяне, здзівіўся:

— А ты чаго тут?

— А ён — за бацьку, — пажартаваў ці сказаў сур'ёзна стары Цыкуноў: бацьку майго, крамніка, на сходзі такія не запрашалі.

Не выгналі мяне: "Сядзі".

Пасля даклада ляснічага Войтава аб новых нормах выпрацоўкі выступіў Цімох, як я зразумеў, з дакладам аб міжнародным становішчы. Але перад выступленнем сваім адчыніў вялікую шафу, каб узяць паперы і газеты. І ў мяне, далібог жа, "разбегліся вочы", як казалі маці, і, бадай жа, закружылася галава: у шафе — паўнотка кніг і не абы-якіх — некаторыя з залатымі карашкамі; я ведаў гэтыя кнігі — давала мне Валянціна Андрэўна такія томкі — Пушкіна, Тургенева...

І не мог я ў тую ноч доўга заснуць: стаялі перад вачамі кнігі. Як блізка яны — за сцяной! Але як дабрацца да іх? Дзіўна, але я сасніў — як. У першыя дні жыцця ў гэтым доме я выявіў, што ў тую другую палавіну — у клуб — ёсць шчыліна, толькі высока — паміж столлю і грубкай, якая прырэднай палавінай, дзе была топка, грэла нашу хату, а задняй, глухой, ацяпляла клуб.

На сходзе я выявіў, што казаная шафа стаіць побач з сіняй сцяной грубкай. І я сасніў, як лезу туды. Лазіць я ўмеў: мала было ў абходзе дрэў, на якія б я не ўзбіраўся! Штаны ў пэўным месцы "гарэлі", здзіўляючы — "Што яны ў цябе так рвуцца?" — і засмучаючы маці.

І вось я выбраў дзень, калі можна залезці. Цімох знаходзіўся на нейкай вучобе. Бацька паехаў у ОРС. Маці намачыла бялізну, пайшла на рэчку праць. Павел пайшоў у школу. Я не пайшоў — прыкінуўся, што баліць горла.

Галю адаслаў да суседзяў гуляць. Двухгадовая Таня нічога яшчэ не разумела.

Падсунуў да грубкай стол, на стол — табурэтку... І шыгнуў, што вавёрка. З грубкай — на шафу, з шафы — на скамейку.

Але во бяда — шафа была зачыненая. На маё шчасце, на акне ляжалі цвікі, з іх дапамогай я адчыніў няхітры замочак. Але — во дурань! — не падумаў: у што ж набяру кніжак? А набраць хацелася больш, часта ж не палезеш, з'явіцца Цімох — зловіць злодзея. Трэба было захапіць торбу, у якую клаў і кнігі, і хлеб, калі пасвіў каровы.

Наклаў кніг папазуху, ажно ледзьве ўлез на шафу, на грубку, саскочыў з грубкай.

Апынуўшыся дома, у бяспецы, рап-

— Не даў мне Бог граматы, усе кнігі перачытаў бы, — не ведаў дзядуля, колькі іх напісана, кнігі: я ўжо бадай уяўляў, але не расчараўваў старога.

Казачныя гадзіны, што правёў я ў сушыльцы, на ўсё жыццё запомніліся. Цішыня ў люты мароз незвычайная. Гудзе ў топцы агонь, трашчаць бярозавыя і асінавыя паленні. А паветра — ажно густое ад смалістага паху шышак. Жыццятворнае паветра. І мы, два Іваны, стары і малы, сядзім каля замерзлага акенца і жывём незвычайным жыццём — на бялюдным востраве разам з Рабінсонам і Пятніцам ці абодва плачам над няшчасным лясам Герасіма з "Муму", і яго шкода, і шчанё, якое барыня загадала ўтапіць.

Не помню, колькі разоў удалося злазіць мне ў тую запаветную шафу. Нямнога. Можа, разы тры. Але кніг прачытаў многа.

І вось надышоў канец майму "злачынству". Не горкі — шчаслівы.

Выбраў некай хвіліны пад вечар, калі бацькоў не было, а Павел злавіў мяне раней, і я мусіў зрабіць яго хаўруснікам: хлопец ён быў верны, вартаўнік надзейны. Залез я знаёмым ходам, толькі пыл на грубцы я даўно выцер, бо бацька аднойчы заўважыў:

— Дзе ета цябе чэрці насілі, што штаны ўсе ў пыле?

Выбіраю кнігі пры святле вячэрняга сонца, што свяціла ў вокны. І раптам — крокі на ганку. Галасы. О, жах! Цімох! І не адзін. Што рабіць? Куды схаваша? Злоўлены злодзей зашываецца ў любую шчыліну. Я не прыдумаў нічога лепшага, як залезці ў шафу, на ніжнюю паліцу, на падшыўкі газет.

Цімох прыйшоў з сябрам. Распануліся і селі... гуляць у шахматы. А хто не ведае, якая гэта марудная гульня. Во ўліп дык ўліп!

Але, нягледзячы на страх, ад недахопу паветра я заснуў і, відаць, захроп. Прачнуўся — ачухаўся толькі тады, калі мяне, як шчанюка з кануры, выцягнулі з шафы. Здзівіліся хлопцы вельмі, але зарагаталі:

— Во яўленне Хрыста народу!

Я хлопнуў носам.

— Дзядзечка Цімох, я кніжкі ў вас браў. Але, далібог, я іх ставіў назад.

— Ды як ты лазіў сюды?

Я паказаў угару.

— Праз грубку.

— Ну, шчырак! Праз дзверы не мог зайсці?

— Думаў, дзецям вы не даеце кніг.

— Дзівак! Насмяшчы ты нас. Выбірай кнігі — якія хочаш. І выходзь праз дзверы. І заходзь у дзверы.

Во шчасце! Не думаў, што людзі такія добрыя. За нейкія чатыры месяцы жыцця ў Пыхані я прачытаў шафу кніг. Цэлую шафу. Хіба не шчасце?!

Талоны

Крама не толькі бацьку прынесла непрыемнасці — мусіў прадаць цёлку, каб пакрыць нястачу, але і мне, як ка-

Бацька прыносіў скрынку дадому, высыпаў талоны на стол. Рабілася гэта ўвечары, малых Паўла, Галю, Таню гналі спаць (дзеці баяліся бацькі). А мне належала "рассортіраваць" усе талоны: выбраць "хлеб" і кідаць у адну міску, што стаялі перада мной, "крупы" — у другую, "цукар" — у трэцюю і гэтак далей. А пасля яшчэ наклеіць талоны на паперу. О, якая гэта стамляючая праца! Я схадзіў у школу за чатыры вярсты, набегаўся за дзень, і мне няцярпа хацелася спаць. Я кляваў носам і блытаў талоны: "крупы" траплялі ў "мыла", "хлеб" у "цукар". За гэта бацька даваў мне пстрычку па носе. Выціраючы слёзы, што капіліся ад болю, я паказваў бацьку, што стараюся з усёй сілы, хоць у душы праклінаў забаву — так называў разборку талонаў бацька мой, гумарыст.

Асабліва я ўзненавідзеў няшкольны абавязак мой пасля аднаго выпадку, нечаканага і незвычайнага. Мабыць, жадаючы ўзнагародзіць сына за дапамогу яму, бацька ўзяў мяне з сабою ў Гомель, калі павёз туды справаздачу — грошы, зашытыя маці ў кішэні яго пінжака, торбу талонаў і загорнуты ў чысты кужаль "гасцінец", не ведаю, што там было, але так яны з маці называлі пакуначак.

Прыехалі ў ОРС.

У пакоі сядзелі тры паненкі, якія ўразілі мяне прыгажосцю. Высокія, стройныя, чорнавалосыя, кучаравыя, у чорных доўгіх спадніцах і ў бялюткіх кофточках. Прынцэсы! Дзве не звярнулі на нас з бацькам асаблівай увагі, на міг паднялі нас ад папер. А трэцяя, бадай, самая маладая і прыгожая, захапіла вакол нас, як добрая гаспадыня.

— Дык гэта, Мінавіч, ваш памочнік? Ёган?

Мы вучылі нямецкую мову, і там у кароткім апавяданні, якое чытала настаўніца, было такое імя. Таму я не стаў папраўляць яе — што я не Ёган, а Іван, хоць мне не спадабалася, што так перакруціла маё добрае імя, якое я любіў.

— Шчочкі ты не адмарозіў? — і пачала рогам шарсцяной хусткі, якая была ў яе на плячах, церці мне шчочкі, што мне таксама не спадабалася: не маленькі ж я!

Бацька тым часам вылажыў на яе стол папярковы пакуначак з талонамі, кужэльны з "гасцінцам" і ў нішто не загорнутыя грошы; кішэню расшыў яшчэ ў калідоры, вылаяў маці, што суровымі ніткамі зашыла — не разарваць.

Гасцінец гаспадыня хуценька схавала некуды пад стол. Грошы пералічыла ажно двойчы ці тройчы, загарнула ў паперку, на якой папрасіла бацьку распісацца, і паклала ў жалезную скрыню. А талоны...

Узвясціла іх на руцэ, спытала:

— Усё ў парадку, Мінавіч?

— Талончык у талончык, — сказаў бацька. Мне хацелася дадаць: "Я сам лічыў!", але сціяміў, што ў крамныя справы мне лепш не лезці.

— Глядзі ж, Мінавіч, я вам веру. Распісалася на паперы. Дала рас-

пісацца бацьку. Паднялася, узяла пачак з талонамі, падышла да грубкай, адчыніла дзвершы, там зырка палалі дрывы... І кінула ў агонь пачак з талонамі!

Я ледзьве не самлеў, не закрываў, ледзьве не кінуўся да грубкай, каб выхапіць пачак, абгортак на якім адразу ж успыхнула. Што ж гэта такое робіцца? Так дрыжэў над гэтымі талонамі бацька, яшчэ больш маці, так пакутаваў познім часам я, урокі не вывучаў, і вось такое іх прызначэнне — у агонь! Я ўміг узненавідзеў гэтую кабету! З прыгожай яна ператварылася ў пачварную, можа, ад таго, што вочы мае набрынялі слязамі, і твар яе, на які я глядзеў праз слёзы, расплываўся і крывіўся, як у тых люстэрках у "пакоі смеху", якія я раней бачыў тут, у Гомелі.

На вуліцы, дрыжучы не ад марозу, — ад крыўды і ўсё яшчэ глытаючы слёзы, я сказаў бацьку:

— Вось так з нашымі картачкамі...

— А куды іх дзтваць?

— Дык навошта ж іх разбіраць, клеіць?

— Каб можна было падлічыць...

— Дык не лічыла ж!

— У мяне не лічаць, бо мне вераць.

У другіх лічаць, — з гонарам сказаў бацька.

Верылі — а цёлку мусіў прадаць, каб з крамай разлічыцца. Богам праціў ляснічага даць яму пасаду лесніка.

Трэцяя школа

Ляснічы нарэшце злітаваўся — даў бацьку абход. Тую ж Воленку. Паўгода змагаўся з Круглікавым, які дамагаўся "праўды". Якой? Так ніхто і не расцлумачыў мне, прынамсі, чаму партызану так не хацелася пакідаць Воленку. Але пагарэў ён на барацьбе: пакуль ездзіў у Гомель, у Мінск, запусціў абход, і чарговая рэвізія выявіла вялікія парубкі: не дрвы — будматэрыялы вывозілі на Украіну, дзе знайсці іх было немагчыма; не было мяжы, але была "мяжа" і няпісаная правіла: шукаць леснікі маглі толькі ў сваіх вёсках.

Бацька прыняў абход і вярнуўся з невясёлай для маці звесткай: школа ажно ў Макаў'і — за сем вёрст ад Воленкі. Трэба мне ехаць у Карму да бабулі Уліты і там давувацца. Не помню, засмуціла мяне гэта — паехаць з сям'і ці ўзрадавала: колькі будзе волі! Добрая бабуля не будзе прымушаць рабіць хатнюю працу, якой я не любіў; няма ў бабулі нічога, акрамя курэй.

Сям'я сабралася ў Воленку на фурманках з усёй гаспадаркай — з каровай, свіннёй, курамі, са сталом, уселонам, табурэткамі, гаршкамі, чыгункамі... Які там яшчэ быў скарб, калі не лічыць дзяцей! А мяне напярэдадні адаслалі ў Карму, аднаго, на цягніку. Ганарова было, але і страшнавата: перасалка ў Навабелічы. Чакаць цягніка на Унечу. Галоўны наказ: не праспаць лясны раз'езд Закапышце, дзе, як сказаў бацька, поезд супыняецца на адну мінуту. Усяго! Паспець бы саскочыць з нялёгкім фанерным чамаданам, напакаваным рэчамі — кнігамі, сшыткамі, пеналам, бялізнай...

Праспаць раз'езд я не мог, зразумеў гэта яшчэ ў Навабелічы, дзе сядзеў паўдня і ад нецярплівага чакання ў пустой і халоднай зале мяне ажно ліхаманіла.

Страху набраўся ў Закапышчы. Бацька зблытаў назву пасёлка, у якім жыла яго сястра Мар'я, мая цётка, якую я не вельмі і помніў, бо замуж яна выйшла, калі мы яшчэ жылі ў Карме, і ў госці да яе я хадзіў з бабуляй аднойчы, пасля чаго захварэў, бо ішлі праз вялікае балота ягаднае, босыя, па халоднай вадзе, часам здавалася, што пад нагамі ў глыбіні лёд.

Пасёлка за балотам на краі лесу называўся Крыніцай, а бацька назваў яго Лужок. З цягніка выйшла чалавекі тры. У іх я спытаў, як прайсці ў Лужок. Людзі здзіўляліся, бо не ведалі, дзе той Лужок, а жыл ж тут, пры раз'ездзе. Адзін нават сказаў:

— Па-мойму, ты не там вылез, хлопец. Няма тут Лужка — за дваццаць вёрст вакол.

Ды не, на будынку надпіс — Закапышце.

Набліжаўся вечар, сонца села за дрэвы, браўся мароз. Што рабіць? І мяне апанаваў страх — ці не мацнейшы за той, калі я сустраўся з ваўком, ідучы ў школу. Але ж тады я хадзіў у другі клас, а цяпер — у пяты. Вунь адкуль сам прыехаў — з Церухі, пра якую — вёску і станцыю, — можа, і не чулі тут! Загадаў сабе: "Нічога не бойся. Пераначую на станцыі, не выганяць жа малога. А раніцою, калі няма Лужка, пайду да Кармы, недалёка ж — усяго, як сказаў бацька, дзясень вёрст".

(Працяг на стар. 14—15)

Аўтар "Кастуся Каліноўскага"

Калісьці гэты твор быў на пачэсным месцы ў рэпертуары Дзяржаўнага акадэмічнага тэатра, оперы і балета Беларусі. Яго прэм'ера — зьвярніце ўвагу на дату! — адбылася 8 лістапада 1947 года ў Мінску. Праз два гады — пастаноўка ў новай рэдакцыі. Гаворка тут пра оперу Дзмітрыя Лукаса "Кастусь Каліноўскі" (лібрэта М. Клімковіча), са сцэнічным увасабленьнем якой былі звязаны многія адметныя асобы: дырыжоры А. Брон ды І. Гітгарц, рэжысёры Б. Мардвінаў ды У. Шахрай, мастак С. Нікалаеў, балетмайстар К. Мулер, легенда тэатра Л. Александровская... Пры канцы 60-х "Кастуся Каліноўскага" ставіла оперная студыя Палаца прафсаюзаў.

Гэта ўжо далёкая гісторыя. А цяперашні тэатр оперы Беларусі, хаця ён зрабіўся самастойным творчым калектывам і набыў вялікае званне Нацыянальнага, відавочна, зусім не цікавіцца рэпертуарнай спадчынай, роднай класікай. Інакш мог бы, напрыклад, зладкаваць канцэртную праграму з беларускіх оперных арый, дуэтаў, сімфанічных і харавых фрагментаў. Тым болей, што календар апошнім часам і нагоду падказвае: юбілей Мікалая Аладава, юбілей Юрыя Семянякі, юбілей Рыгора Пукста, юбілей Аляксея Туранкова... Цяпер вось — і 90-годдзе з дня нараджэння Дзмітрыя Лукаса.

Сёння кожны, хто хоча прыгадаць творчасць класіка беларускай музыкі, можа пагартаць энцыклапедыі, даведнікі, падручнікі, колішнія перыядычныя выданні, дзе імя Д. Лукаса, дзякуючы лёсу, захавалася. І ўспомніцца яго "музычныя ўніверсітэты", пройдзеная ў даваенны час, яго выкладчыцкая і грамадская дзейнасць. І, канечне, творчасць. Шматлікія хоры, вакальныя дуэты, камерныя інструментальныя п'есы, песні для дзяцей. І для дзяцей жа створаная радыёопера паводле казкі Якуба Коласа "Рак-вусач" (лібрэта М. Тройцкай). Свойты для духавога аркестра на тэмы самадзейных кампазітараў. Арыгінальны цыкл "Поры года", які складаецца з чатырох фартапіянных прэлюдыяў ды 19-ці рамансаў на вершы Э. Агняцвет. Сімфонія ды іншыя аркестравыя творы, у тым ліку сюіта з музыкі да кінафільма "Несцерка". І наогул — досыць разнастайная спадчына ў галіне кіна- і тэатральнай музыкі, у тым ліку да радыёпастановак...

Зрэшты, які сэнс называць-згадваць музычныя кампазіцыі, якія практычна не гучаць?..

На шчасце, у 1977 годзе ў студыі Дома радыё быў зроблены фондавы запіс оперы "Кастусь Каліноўскі". Ажыццявіў гэту маштабную і гістарычную працу вялікі калектыў музыкантаў і салістаў пад кіраўніцтвам незабуйнага дырыжора Барыса Райскага. Адназначна 90-годдзе з дня нараджэння Дзмітрыя Лукаса, Нацыянальнае радыё ўключыла запіс оперы ў сваю начную музычную праграму.

С. БЕРАСЦЕНЬ

У кагорце ганаровых — кампазітар

З сярэдзіны 80-х гадоў, калі на Чэрвеньшчыне было ўстаноўлена званне "Ганаровы грамадзянін г. Чэрвеня", такой пашаны заслужылі толькі чатыры чалавекі. Першымі тады чырвонае пасведчанне з адпаведным надпісам на вокладцы атрымалі Фёдар Тараненка, палкоўнік у адстаўцы, камандзір партызанскай брыгады імя Флегантава, што ўдзельнічала ў вызваленні горада ўлетку, 1944 г., і старшыня калгаса "Большавік", двойчы кавалер ордэна Леніна Сямён Стэльмашонак.

Два апошнія гады кагорты ганаровых папярнялася выключна з ліку прадстаўнікоў інтэлігенцыі. Год назад мясцовыя ўлады ўдастоілі такой вялікай пашаны двух выдатных сейбітаў добрага, вечнага, мудрага — педагогаў Станіслава Малішэўскага і Леаніда Камаровскага, якія ўсё сваё жыццё прысвяцілі навучанню і выхаванню тутэйшай маладой змены не толькі ў якасці настаўнікаў, а і кіраўнікоў лепшых педагагічных калектываў — СШ № 1 і № 3.

Сёлета ж у раёне "прыгадалі" (нарэшце!) яшчэ пра двух знакамітых землякоў са сталіцы, якія нарадзіліся ў Чэрвені і даўно праславілі свой родны край. Ганаровым грамадзянінам горада стаў 65-гадовы беларускі кампазітар Кім Цесакоў. А вось яго калега, народны арыст Беларусі і СССР Ігар Лучанок прысутнічаў пры "каранацыі" яшчэ аднаго ганаровага чэрвенца, чэмпіёна Алімпійскіх гульняў 1976 г. — штангіста Валерыя Шарыя.

Рыгор ГАНЖУРАЎ

МЕРКАВАННЕ

У мінулым навучальным годзе ў нас ва ўніверсітэце быў маленькі юбілей: 10-годдзе адзінай, здаецца, у свеце спецыялізацыі "Рэжысура фальклорнага тэатра". Падзея, мабыць, нязначная, хаця рэжысёраў такога профілю яшчэ ніколі не рыхтавалі і, па-мойму, дагэтуль не рыхтуюць ні ў бліжнім, ні ў далёкім замежжы. Толькі ў Японіі нацыянальны культурны цэнтр "Кокурыцу гэкідзэ" займаецца пастаноўкай і пракатам фальклорных (у еўрапейскай тэрміналогіі) спектакляў і адукацыйнай дзяцей сродкамі традыцыйнага тэатральнага мастацтва. Але ёсць у падзеі і нейкі знак, сімвал: за ўсе гады існавання спецыялізацыі Міністэрства культуры не заказала аніводнага спецыяліста такога профілю. Усе наборы студэнтаў здзейснены па заказе Міністэрства адукацыі. Усяго адбылося два выпускі (адзін раз у пяць год), унікальныя дыпламы атрымалі 18 чалавек. Чатыры з іх — завочна.

Збанок крынічнай вады

...Адзін з тыповых герояў драматургіі савецкага часу — старшыня калгаса — аднойчы цяжка захварэў на ныркі; ён усё піў і піў ваду і ніяк не мог наліцца. Наведаць хворага прыйшла вясковая бабулька і прынесла яму... маленькі збанок крынічнай вады. Чалавек выпіў, яму адразу стала лягчэй, і ён пачаў прасіць жанчыну: "Прынясі мне, старая, яшчэ. І я адразу буду здаровы". А тая яму і кажа: "Няма вадзіцы. Ты ж кар'ер зрабіў на тым месцы, дзе была тая гаючая крыніца".

Адносіны нашага грамадства да вуснай тэатральнай культуры вельмі моцна нагадваюць мне гэты матыў з п'есы маладзёскага драматурга Іона Друцэ. СССР пакінуў нам у спадчыну даволі разгорнутую трохузроўневую сістэму падрыхтоўкі кадраў у галіне фальклорнай (яе дагэтуль па-большавіцку называюць "народнай") музыкі і спеваў, традыцыйнай харэаграфіі (у выглядзе "народнага сцэнічнага танца"), ужыткавага мастацтва. У музычных школах, у сярэдніх агульнаадукацыйных установах з музычным, харавым і харэаграфічным ухіламі, у сярэдніх спецыяльных вучэльнях мастацтва і культуры, у Акадэміі музыкі і Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры рыхтаваліся цымбалісты і спевакі народных песень, выканаўцы фальклорных (часцей — сцэнічных) танцаў, майстры ўжыткавага мастацтва. Узгаданая сістэма ў той ці іншай ступені садзейнічала развіццю фальклору як сродку выхавання сучаснай асобы.

На жаль, аніякі сістэмы падрыхтоўкі кадраў не існавала ў адносінах да вуснай тэатральнай культуры. Больш таго, яна ў СССР цалкам адсутнічала.

Чаму так адбылася? Чаму галоўны стрыжань традыцыйнай культуры беларусаў — тэатральныя формы беларускага фальклору, якія спалучаюць у сабе вусна-паэтычнае мастацтва і тэатральнае дзеянне, музыку, песню і танец, мастацтва татэмнай, абрадавай маскі і вопраткі, — апынуўся ў такім надзвычайным становішчы, вучоным яшчэ прыйдзецца адказаць. Але не апошняя таму прычына, відаць, у тым, што традыцыйная школа перадачы выканаўчага майстэрства ад бацькоў да дзяцей канчаткова страчана на Беларусі ў 40-50-ыя гады XX стагоддзя. Становішча абвострана яшчэ тым, што да нашага часу навукоўцы так і не знайшлі магчымасці дакладнага запісу фальклорна-тэатральнага выканаўчага мастацтва, такога, якім, напрыклад, у музыцы з'яўляецца нотная грамата. Таму ўсе папярэднія запісы фальклору не маюць у сабе партытуры тэатральнага дзеяння, пластычнага боку той альбо іншай ролі, мізансцэнічнай карціны народна-этнаграфічнага ігрышча — усяго таго, што робіць іх сапраўдным навуковым матэрыялам менавіта этнаграфічнага кшталту, прыдатным параўнанню і аналізу. Таму яшчэ і дагэтуль самыя адукаваныя людзі пытаюцца: "А што гэта такое "фальклорны тэатр"?"

Сёння, падводзячы вынікі дзейнасці спецыялізацыі, трэба адзначыць самае галоўнае: за гады, якія прайшлі, намі створаны тэарэтычныя асновы, распрацаваны навукова-метадычныя матэрыялы і апрабаваны на практыцы эксперыментальныя мадэлі ўсіх трох узроўняў падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне фальклорна-тэатральнай творчасці. Такі вынік не выпадковы: у розныя гады выкладчыкамі асноўных курсаў спецыялізацыі, акрамя аўтара гэтых радкоў, працуюць і працавалі кандыдаты мастацтвазнаўства М. Каладзінскі, заслужаная артыстка

РБ Т. Мархель, кандыдат філалагічных навук А. Аляхновіч, кандыдат мастацтвазнаўства Г. Таўлай, кандыдат філалагічных навук В. Ліцьвінка, кандыдат мастацтвазнаўства Т. Варфаламеева, заслужаная артыстка РБ Н. Качаткова і інш. Гэта дзякуючы іх турботам ужо дзесяты год набірае вучняў у класы з фальклорна-тэатральным ухілам Сenniцкая СШ імя Янкі Купалы Мінскага раёна (дырэктар — А. Кучараў) і сёмы год працуюць аналагічныя класы ў СШ № 89 Кастрычніцкага раёна г. Мінска (дырэктар — В. Саладуха). Выкладчыкамі спецыялізацыі распрацаваны для гэтых школ спецыяльныя вучэбныя планы, напісаны і выдадзены ў розных выдавецтвах тры дапаможнікі пад агульнай назвай "Беларускі фальклор у школе". Настаўнікамі ў названых школах паспяхова працавалі альбо зараз працуюць выпускнікі спецыялізацыі Н. Беркутава (Дзедзяко), А. Сямінская, С. Макарэі, В. Яршова, А. Тамчук, М. Казакова, А. Бязмен і Н. Каліта. З іх дапамогай напісаны арыгінальныя наву-

чальныя праграмы па тэатральным фальклору і мастацтве вуснага слова, а таксама распрацаваны і апрабаваны ўнікальныя метадыкі іх выкладання ў школе.

Выкладчыкі спецыялізацыі зрушылі з месца справу і на другім больш высокім узроўні падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне тэатральнага фальклору — стварэнне спецыяльных навучальных устаноў (тыпу школа-каледж). Мы распрацавалі метадалагічныя падыходы і навукова-метадычныя матэрыялы для такіх устаноў (пад ужо даволі вядомай назвай "Этнашкола"), а таксама распачалі іх апрабаванне ў Дзімявіцкай СШ Дзяржынскага раёна (дырэктар — В. Яшчук) і СШ № 5 г. Наваполацка (дырэктар — Л. Антонава), у ПШ № 6 г. Вілейкі (дырэктар — В. Сляпкоў) і СШ № 41 г. Гомеля (дырэктар — В. Лазечны), у СШ № 15 г. Магілёва (дырэктар — Ю. Снапкоў) і СШ № 3 г. Мінска (дырэктар — Р. Кізева). Галоўныя прадметы паглыбленага вучэння ў такіх спецыяльных школах — тэатральны фальклор і мастацтва вуснага слова (вусны фальклор). А выкладчыкамі там таксама працуюць выпускнікі спецыялізацыі.

Не спалі ў шапку мы і ў справе навукова-метадычнага забеспячэння трэцяга — вышэйшага — узроўню падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне тэатральнага фальклору. За гэтыя гады выкладчыкамі спецыялізацыі падрыхтавана і выдадзена больш за дваццаць навуковых і вучэбна-метадычных работ. Сярод іх — манаграфія аўтара гэтых радкоў "Фальклорны тэатр і выхаванне асобы".

Зразумела, за дзесяць прамільгнулых год у нашай краіне адбыўся шэраг змен. У тым ліку і ў галіне культуры.

Апошняя хваля нацыянальнага Адраджэння прымусіла дзяржаўныя ўстановы звярнуць увагу на аўтэнтычныя формы вуснай культуры, на фальклор, ужыткавае мастацтва. У духу часу Міністэрства культуры і публікі распрацавала некалькі праграм дзяржаўнай падтрымкі "традыцыйнай культуры", якія зацверджаны Саветам Міністраў, а таксама закон аб "Народным мастацтве".

Ролю і значэнне фальклору ў станаўленні і развіцці сучаснай асобы ўсё больш разумее агульнаадукацыйная школа. "Канцэптуальнымі падыходамі да праектавання зместу рэфармуемай школы" плануецца знаёміць вучняў пачатковых класаў з такімі элементамі этнакультуры, як земляробчы календар беларусаў, з цыклам яго свят і прысвяткаў, а ў 5—7-ых класах — з сямейнымі абрадамі. Больш таго, у 8—9-ых класах плануецца арганізаваць вывучэнне новага, неймавернага раней курса "Традыцыйная і сучасная культура Беларусі", змест якога, на думку рэфарматараў, будзе "спрыяць засваенню вучнямі рэгіянальных асаблівасцей паэтыкі і эстэтыкі фальклору".

Змены адбываюцца ў самых высокіх колах кіраўніцтва краіны. На нарадзе "Аб мерах па вырашэнні праблем развіцця культуры і мастацтва" (01.02.2001 г.) прэзідэнтам было падкрэслена: "Народная культура — гэта шматгранная з'ява, у аснове якой развіццё фальклору..."

І толькі ў галіне вуснай тэатральнай культуры ўсё застаецца па-ранейшаму.

У развіцці вуснай тэатральнай культуры мы па-ранейшаму нясе́м велізарныя страты. Як тут ізноў не ўзгадаць той сімвалічны збанок крынічнай вады?!

Зразумела, таму ёсць аб'ектыўныя прычыны. На жаль, большасць карэнаў насіць не размаўляе на сваёй роднай мове. І таму фальклорна-тэатральная творчасць белару-

саў у нацыянальнай форме амаль знікла. Аўтэнтычныя формы жыцця фальклорнага тэатра, народнага лялечнага тэатра батлейка падмяняюцца арганізаванымі і рэгламентаванымі відамі клубнай работы.

Канцэртная практыка так званых фальклорна-этнаграфічных калектываў (як на прафесійнай, так і на самадзейнай сцэне) таксама дыскрэдытуе спрадвечныя формы традыцыйнай фальклорна-тэатральнай культуры.

У выніку знішчана ідэалагічная значнасць тэатральнага фальклору, прыніжана яго гісторыка-культурная і мастацкая змястоўнасць.

Самую вялікую страту атрымала мастацка-эстэтычнае выхаванне падрастаючых пакаленняў. Сучасная моладзь, па сутнасці, пазбаўлена змястоўнага ўдзелу ў традыцыйным фальклорна-тэатральным працэсе і цалкам апынулася ў палоне масавай культуры, слабывецкіх адносін да мастацтва.

На наш погляд, у сучасным стане тэатральнага фальклору вінаватая ўсе мы — тыя, хто мусіць называць сябе культурным

чалавекам, хто так ці інакш тычыцца гэтага пласта нацыянальнай культуры, адказвае альбо па службе, альбо па душы за яго сённяшні і далейшы лёс. Але асаблівую віну тут нясуць дзеячы аўтарскага, так званага "прафесійнага" тэатральнага мастацтва. Для большасці з іх фальклор — "лапцёжнае" мастацтва, а фальклорны тэатр — "цяжка-этнаграфічная з'ява", якая "калісьці была на Беларусі". Пад высокім словам "Творца" яны, часцей за ўсё, маюць на ўвазе толькі асобу Мастака і с'м о в а й культуры. А праблемы калектыва Творцы (яго яшчэ памылкова называюць "народным"), праблемы Творцы в у с н а й тэатральнай культуры, яго адносіны з дзяржавай застаюцца, за рэдкім, вельмі рэдкім выключэннем, за мяжой размовы. А калі хто і дбае аб тэатральным фальклору, звяртаецца да вуснай культуры, то яны толькі тое і робяць, што сп а ж ы в а ю ц ь а д яе: пішуць па яго матывах свае творы, друкуюць кніжкі аб "традыцыйным" мастацтве, абараняюць дысертацыі аб вусна-паэтычнай творчасці, ствараюць фальклорныя калектывы, рыхтуюць канцэртныя праграмы і тэле-радыёперадачы. А пра сябру на тых палетках, адкуль жнуць, збіраюць "мёд", на жаль, многія не дбаюць.

У адносінах да вуснай тэатральнай культуры, да фальклорнага тэатра дзейнічае, відаць, нейкі злы прынцып: чым больш у грамадства на сцягах дэмакратычных заклікаў, тым радзей узгадваюцца хрэстаматычныя словы Максіма Горькага: "...народ — адзіны творца, першы па часе, прыгажосці і геніяльнасці".

Дзеячы тэатра пісьмовай культуры ніколі не выяждваюць у фальклорныя экспедыцыі. Характэрна, што ў Саюзе тэатральных дзеячаў такая праблема ніколі не абмяркоўвалася. Для параўнання ўзгадаем тут, напрыклад, Саюз кампазітараў, дзе існуе спецыяльная камісія па фальклору. Такія індывідуальныя падыходы да фальклорнага тэатра закладваюцца яшчэ ў час навучання. Студэнтам тэатральнага факультэта Акадэміі мастацтваў ніколі не чытаўся і не чытаецца курс тэатральнага фальклору, яны (у адрозненне ад студэнтаў кансерваторыі) у час навучання не выяждваюць у фальклорныя экспедыцыі і, у выніку, не разумеюць грамадскіх прызначэнняў фальклорнага тэатра, асноўныя заканамернасці ўзаемадзейнасці ўсёй яго сістэмы сацыякультурных, этнаграфічных, міфалагічных, міжэтнічных і іншых кантэкстаў, у якіх гэтая галіна духоўнай культуры беларусаў рэалізуецца як з'ява грамадская.

Праблемная сітуацыя, у якой знаходзіцца традыцыйная тэатральная творчасць карэнаў нацыі, вызначаецца н е п р а ф е с і й н ы м падыходам дырэктывіўных інстанцый да яго бытавання і развіцця. Гэта і зразумела: на сёння ва ўсіх раённых, абласных і нават рэспубліканскіх органах кіравання культуры няма аніводнага спецыяліста па фальклорным тэатры. З прычыны няведання вельмі спецыфічных яго законаў, аўтэнтычных форм фальклорнага тэатра (як дарэчы, і ўсёй этнакультуры), падмяняюцца звыклымі відамі арганізаванай самадзейнасці. Замест бліскачай, усім вядомай батлейкі і карнавальнай (народнай) драмы, гульні-паказаў, ігрышчаў ды іншых рэгіянальных узораў традыцыйнай тэатральнай творчасці ў рэспубліцы пануе адзіная "форма" фальклорнага тэатра — праслаўлены "вяхоркі".

Няўзброеным вокам відаць, што працэсу

знішчэння і разбурэння традыцыйнай тэатральной культуры, фальклорнага тэатра на ўсіх сацыяльных паверхнях і грамадскіх утварэннях пакуль няма трывалай, пісьменнай перашкоды.

У нашай дзяржаве, акрамя карэннай нацыі — беларусаў, здаўна жывуць і пасляхова ствараюць свае мастацкія скарбы (у тым ліку і ў галіне фальклорнага тэатра) рускія, украінцы і палякі, літоўцы, габрэі і татары ды іншыя нацыянальныя меншасці. Аб гэтым яскрава сведчыць фестываль культур нацыянальных меншасцей, які ўжо сістэматычна праводзіцца ў краіне.

Вось чаму клопат аб развіцці фальклорнага тэатра на Беларусі павінен распаўсюджвацца і на традыцыйную тэатральную культуру ўсіх нацыянальных меншасцей.

Далейшая праца па развіцці тэатральнай фальклорнай творчасці ў краіне павінна, на нашу думку, складацца з трох частак:

1. Разгортванне дзяржаўнай праграмы навукова-даследчай дзейнасці ў галіне традыцыйнай тэатральнай культуры.

2. Падрыхтоўка кадраў для тэатральна-фальклорнай творчасці.

3. Стварэнне прафесійнай трупы Нацыянальнага фальклорнага тэатра.

Стан навуковых даследаванняў у галіне тэатральнай фальклорыстыкі знаходзіцца на пачатковым узроўні. Дастаткова сказаць, што за апошнія 80 год на Беларусі не было выдадзена аніводнай кнігі альбо манаграфіі спецыяльна прысвечанай гэтай тэме. (Зразумела, калі не лічыць кнігі "Беларускі народны тэатр батлейка" Г. Барышава і К. Саннікава і "Народны тэатр" М. Каладзінскага, у якіх, у большасці сваёй, змешчаны звесткі фальклорнай драматургіі. Да таго ж ўзгаданыя кнігі напісаны ў рэчышчы разумення фальклорнага тэатра як вытоку тэатра пісьмовай культуры, аўтарскага мастацтва). Аб фальклорна-тэатральнай творчасці нацыянальных меншасцей не напісана дагэтуль нават аніводнага артыкула.

Усе гэтыя факты сведчаць аб неабходнасці стварэння дзяржаўнай навукова-даследчай лабараторыі Нацыянальнага фальклорнага тэатра з наступнымі аддзяленнямі:

- фальклорны тэатр карэннай нацыі;
- фальклорны тэатр славянскіх меншасцей (рускай, польскай і ўкраінскай);
- фальклорны тэатр габрэйскай меншасці;
- фальклорны тэатр літоўскай меншасці;
- фальклорны тэатр татарскай меншасці.

Асноўная задача такой лабараторыі — распрацаваць філасофскае абгрунтаванне, складзіць метадалагічны падставы і пабудаваць "тэхналагічны" падмуркі (у тым ліку — кадравыя) механізму далейшага існавання непісьменнай фальклорна-тэатральнай традыцыі ў рэжыме самаарганізацыі і самакіравання, стимулявання прыроднага функцыянавання фальклорна-тэатральнай традыцыі ў яе "першасных" праяўленнях, а таксама садзейнічаць развіццю "другасных" форм традыцыйнай тэатральнай спадчыны, пісьменнага самадзейнага фальклорнага руху моладзі і пажылых людзей.

Другая вельмі спешная частка працы па развіцці вуснай тэатральнай спадчыны — стварэнне трохузроўневай сістэмы падрыхтоўкі кадраў.

Самым першым звяном тут могуць быць агульнаадукацыйныя школы з фальклорна-тэатральным ухілам (па ўзоры ўзгаданых вышэй Сяніцкай СШ імя Янкі Купалы Мінскага раёна і СШ № 89 Кастрычніцкага раёна г. Мінска).

Другім звяном падрыхтоўкі кадраў для фальклорна-тэатральнай творчасці павінны быць вучэльні культуры і мастацтва, а таксама — спецыяльныя школы-каледжы. Тут можна выкарыстаць метадычныя напрацоўкі (вучэбны план, праграмы асноўных курсаў і метадыку іх выкладання) згаданых вышэй эксперыментальных педагагічных пляцовак "Этнашкола".

Завяршальным звяном трохузроўневай сістэмы падрыхтоўкі кадраў для фальклорна-тэатральнай творчасці могуць быць наш юбіляр — спецыялізацыя (а ў наступным, з павелічэннем заказаў — кафедра) "Рэжысуры фальклорнага тэатра" (спецыяльнасць Г. 11.02.10).

Не менш складаная справа развіцця фальклорна-тэатральнага руху — стварэнне прафесійнай трупы Нацыянальнага фальклорнага тэатра Рэспублікі Беларусь. Гэтая праца, на нашу думку, павінна ў бліжэйшы час стаць адным з прыярытэтных напрамкаў культурнай палітыкі нашай дзяржавы.

Як вядома, сёння пасляхова ў краіне дзейнічае некалькі прафесійных калектываў, заснаваўшых сваё мастацтва на фальклорным матэрыяле (Дзяржаўны аркестр народных інструментаў імя І. Жыновіча, Дзяржаўны ансамбль народнага танца, Дзяржаўны хор народнай песні імя Г. Цітовіча, Дзяржаўны фальклорна-этнографічны ансамбль "Харошкі" і г. д.).

Пасляхова праца гэтых прафесійных калектываў аказвае жыватворны ўплыў на шматлікія фальклорныя музычныя, харэаграфічныя і харавыя гурты.

На жаль, побач з вышэйназванымі прафесійнымі трупамі няма аналагічнага тэатральнага калектыву, які абапіраўся ў сваёй творчасці на ўнікальныя скарбы батлейкі і карнавальнай (народнай) драмы, на арыгінальныя традыцыі кірмашовага тэатра, беларускіх лірнікаў і казачнікаў, на непаўторныя гульні-паказы, ігрышчы. Гэта не толькі збядняе палітру прафесійнага тэатральнага мастацтва рэспублікі, але і стрымлівае развіццё амаатарскіх фальклорных тэатраў на Беларусі.

Наспеў час для выпраўлення становішча. Тут прыкладам можа быць не толькі суседняя Літва, дзе ўжо больш за дваццаць гадоў існуе прафесійная тэатральна-фальклорная трупа. Такія калектывы працуюць у Расіі — у Іркуцку, Ноўгарадзе, Маскве. Але самы яскравы тут прыклад — Японія з яе шырокавядомым тэатрам масак Кабукі.

Зразумела, што прафесійны фальклорны тэатр павінен мець у сваім рэпертуары не толькі мастацтва карэннай нацыі, але і ўзоры традыцыйнай культуры нацыянальных меншасцей.

Падсумоўваючы ўзнятыя пытанні развіцця фальклорна-тэатральнага руху ў нашай краіне, трэба, відаць, казаць пра іх надзвычайны, вельмі складаны і аб'ёмны характар. Вырашаць іх імгненна немагчыма без адпаведнай працы ўсяго нашага грамадства. Але пачынаць, відаць, трэба з арганізацыі спецыялізаванага Інстытута нацыянальнага фальклорнага тэатра, які стаў бы тым лакаматывам, які змог зрушыць увесь "цяжнік" праблемы. А пакуль трэба рыхтаваць таму "дзіцяці" ўсялякія плянкі ды распашонкі.

Ужо зараз можна арганізаваць пастаянна дзеючы семінар па тэме: "Нацыянальны фальклорны тэатр: праблемы адраджэння", які б дапамог сфарміраваць грамадскую думку па азначаным пытанні

На наш погляд, наспеў час арганізаваць пастаянна дзеючы навукова-метадычны семінар-практыкум па тэме "Этнакультура беларусаў у сістэме адукацыі", на якім пераважна ўвага павінна надавацца метадалагічным і метадычным праблемам выкладання ў вышэйшай і сярэдняй школе фальклорна-тэатральных дысцыплін.

Ужо ў бліжэйшыя гады ёсць усе магчымыя арганізаваць і пасляхова правесці міжнародную навуковую канферэнцыю па тэме "Сучасны фальклорны тэатр". Беларускуму дзяржаўнаму ўніверсітэту культуры разам з Беларускім дзяржаўным інстытутам праблем культуры і Інстытутам мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук пад эгідай Міжнароднай арганізацыі па народнай творчасці (IОV) па плячы не толькі арганізаваць на высокім навуковым узроўні абмеркаванне праблем існавання традыцыйнай тэатральнай культуры ў працэсе еўрапейскай інтэграцыі, але і падрыхтаваць шэраг унікальных дакладаў. Сярод іх: "Народная драма на Беларусі" (кандыдат мастацтвазнаўства Д. Стэльмах), "Крывыя вечары на Палессі" (доктар мастацтвазнаўства З. Мажэйка), "Замовы ў беларусаў: да волюты асэнсавання" (кандыдат філалагічных навук, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Г. Барташэвіч) і інш.

На канферэнцыю можна запрасіць не толькі вучоных блізкага і далёкага замежжа, але існуючыя прафесійныя фальклорныя тэатры з Японіі (тэатр Кабукі), В'етнама (тэатр НОО), Кітая, Індыі, Расійскай Федэрацыі, Літоўскай Рэспублікі, Украіны. Наша дзяржава можа быць прадстаўлена фальклорным калектывам Беларускага камітэта па радыё і тэлебачанні пад кіраўніцтвам Ларысы Сімаковіч, спектаклем "Цар Максіміліян" у пастаноўцы народнага фальклорна-этнографічнага калектыву "Неруш" Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і інш.

Адукаваныя людзі ведаюць: свет тэатра пісьмовай культуры ("аўтарскага", "акадэмічнага") не толькі нарадзіўся ў лоне фальклора, але дагэтуль жывіцца яго гаючай вадзіцай. "Прынцэса Турандот" Я. Вахтангава — п'еса італьянскага фальклорнага тэатра. У. Меерхольд глыбока вывучаў вусна-пазычную спадчыну Кітая. Бертольд Брэхт і ягоная тэорыя эпічнага тэатра, Пітэр Брук і Ежы Гратоўскі — цяжка знайсці сапраўды вялікага рэжысёра, які не выкарыстоўвае ў сваёй творчасці ідэі і матывы фальклорнага тэатра. Карані Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы таксама ў фальклоры. Першая п'еса ў рэпертуары Беларускага дзяржаўнага тэатра імя Якуба Коласа — фальклорная драма "Цар Максіміліян"...

На нашых вачах засыпаецца тая крыніца. А што калі яна спатрэбіцца?!

Ілья СУЧКОЎ,
кандыдат мастацтвазнаўства,
дацэнт Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта культуры

ЮБІЛЕЙ

Гэта ўсё жыццё

У мантажнай з жонкай Святланай

"Хлопчык нервовы, але вельмі захапляецца кіно", — так напісала настаўніца ў характарыстыцы на вучня чацвёртага класа Вову Цяслюка. Словы аказаліся прарочымі. Не адзін ён у тыя далёкія пасляваенныя гады збягаў са школы, каб паглядзець экзатычныя замежныя трафейныя фільмы — "Тарзан", "Даліна гневу" ды іншыя. Але мо ён адзін ужо тады сvedaма ці падсвядома звяртаў увагу на кампазіцыю кадра, асвятленне, чаргаванне эпізодаў, што і ёсць уласна кіно як прафесія, што спатрэбіцца потым у жыцці. Выбар шляху не абышло і тое, што бацька яго, Уладзімір Паўлавіч Цяслюк, быў кінааператарам, у трыццатыя гады працаваў на Мінскай студыі кінахронікі. У час вайны спазнаў лёс франтавога аператара, потым зноў здымаў беларускае дакументальнае кіно.

Уладзімір Уладзіміравіч дакладна памятае дзень, калі прыйшоў на кінастудыю — 15 мая 1958 года. Памятае і тое, як першы раз націснуў кнопку кінакамеры. Праўда, гэта была не кнопка, а рычажок на апарате "Радзіма", які важыў шэсцьдзесят кілаграмаў, стаяў на штатыве. Аператар узмахнуў рукою, Валодзя адвёў рычажок, камера запрацавала. Потым па камандзе выключыў.

З набыццём вопыту пакрысе з асістэнта вырас у кінааператара, стаў самастойна здымаць фільмы. Першым быў рэкламны ролик на пачатку 60-х гадоў "Гэта неабходна ўсім" пра біжутэрыю. Міжнароднае прызнанне прыйшло з карцінай "Усё пачынаецца з праекта", якая ў 1971 годзе атрымала бронзавы медаль на кінафестывалі ў Югаславіі. Шмат працаваў з бацькам як асістэнт і аператар.

Да слова, Уладзімір Цяслюк аддаў даніну памяці свайму бацьку і ўсім беларускім франтавым аператарам. Летась на "Белвідэацэнтры" ён зняў поўнаметражную стужку "Ад зор чэрвенішкіх...". Адзін з герояў, Міхаіл Бэраў (гэта яго належаць знакамтыя кадры, калі свастыка ляціць з Дома ўрада), разважае: сто чалавек з кінаапаратамі на ўсе ваенныя дарогі. Гэта многа ці мала? Напэўна ж, няшмат...

Падхопліваючы словы старэйшага калегі, Уладзімір Уладзіміравіч пытаецца, хутчэй у самога сябе: мораг тры гады з шасцідзесяці ў кіно — гэта многа ці мала? Тут адказ, на мой погляд, просты — гэта ўсё жыццё.

З сарака трох гадоў я знаёмы з Уладзімірам Цяслюком, яго творчасцю амаль дваццаць, з таго часу, як на пачатку 80-х стаў працаваць рэдактарам Дзяржкіно БССР. Першае ўражанне ад сустрэчы з карцінамі і сёння найбольш яркае. Гэта быў знакаміты фільм "У атацы ўся каманда", прысвечаны "залатому" сезону мінскага "Дынама" ў 1982 годзе. Ці не палову турніру Уладзімір са сваімі калегамі правёў з камандай, зняў усе рашаючыя галы, назіраў за Эдуардам Малафеевым. І зроблены быў фільм так, што нават далёкага ад футбола чалавека не пакідаў абыякавым. Цяпер бачыцца, што ў тыя гады, дзякуючы футболу, назіраўся своеасаблівы ўздым нацыянальнага духу — мы ганарыліся сваёй камандай, а тым самым і сабой. Да таго ж гучалі па-беларуску рэпартажы Алесь Камароўскага. І карціна сталася годным унёскам — зала ў кінатэатрыку "Навіны дня", якога ўжо даўно няма, была заўсёды перапоўненая. Бестселер, ды і толькі.

Цікава, што і сёння назіраецца падобная з'ява. З радасцю сустрэлі вяртанне Эдуарда Малафеева, з хваляваннем сочылі за кожным матчам зборнай Беларусі, спадзяёмся

на ўдзел у фінале чэмпіянату свету. Магутная справа яднання — спорт, асабліва футбол. Як тут застацца ўбаку? І вось Уладзімір Цяслюк зноў з Эдуардам Васільевічам і яго камандай — сёлета здымаецца фільм пад рабочай назвай "Малафееў. Дваццаць гадоў пасля". Дарэчы адзначыць, што ў 1966 годзе Уладзімір разам з бацькам зняў стужку "Ідзе футбольны матч". Росквіт таленту зусім маладога Эдуарда Малафеева, іх знакаміты тандэм з Міхаілам Мустыгіным... Так што часова павязе футбаліста і трэнера з кінадакументалістам зусім не выпадкова.

І першы фільм Уладзіміра Цяслюка як рэжысёра быў прысвечаны якраз спорту. Гэта карціна "Трое" аб нашых пяціборцах у 1973 годзе. Яго заўсёды цягнула да рэпартажных здымкаў, дзе быў рух, драматычныя калізіі шляху да перамогі. Усе спартыўныя фільмы Цяслюка цажка і пералічыць. "Вялікая дыяганаль" (спартыўная гімнастыка), "Вышыня", "Штрафны круг", "Гуляючы, вер" (легендарная гандбольная каманда мінскага СКА), "Крылатыя канькі" (Ігар Жалязоўскі), "Будзьце першымі" (баскетбалісткі "Гарызонт"), "Пацэліць у дзясцяцку" (самы малады алімпійскі чэмпіён Канстанцін Лукашык), "Зоркі фрыстайла", "Сюзор'е" (мастацкая гімнастыка), "Трэнэр" (Анатоль Варывончык і яго хакейнае дружнына), "Убачыце перамогу" (паралімпійцы Беларусі), "Пырскі перамогі" (Віктар Наважылаў і яго легендарныя вадналыжнікі). Цэлы кіналетаніс дзясяценняў беларускага спорту, бяссценныя сведчанні часу. Яркая старонка творчай біяграфіі Уладзіміра Цяслюка стаў і ўдзел у стварэнні двухсерыйнага фільма "О спорт, ты сусвет", прысвечанага Алімпіядае-80 у Маскве, дзе ён быў галоўным аператарам аператыўнай групы.

Спартыўнае дакументальнае кіно было традыцыйна моцным у былым Саюзе. Тут мо найменей адчуваўся ідэалагічны ціск, таму мелася магчымасць расквіць свае здольнасці, працавалі моцныя майстры. І сярод іх быў Уладзімір Цяслюк. Сведчанні — залатыя медалі ўсесаюзных кінафестывалаў спартыўных фільмаў у Мінску, Ленінградзе, Каўнасе, Рызе за стужкі "Вялікая дыяганаль", "Вышыня", "У атацы ўся каманда", "Гуляючы, вер". Наогул, адзнакамі кінаформуаў (а гэта вышэйшы паказчык майстэрства кінематографіста, прызнанне яго таленту) Уладзімір Уладзіміравіч не абдзелены. І не толькі ў былым СССР, яго фільмы атрымлівалі ўзнагароды ў Югаславіі, Іране, Венгрыі, Англіі, Італіі.

Зразумела, што не аднымі спартыўнымі фільмамі вычэрпваецца творчая біяграфія майстра, які зняў каля ста пяцідзесяці дакументальных і навукова-папулярных фільмаў, каля тысячы сюжэтаў кінахронікі, дзе адбіта жыццё Беларусі апошніх чатырох дзесяцігоддзяў. Мне і сёння памяцца фільмы, знятыя Цяслюком на пачатку 90-х і прысвечаныя балочай чарнобыльскай тэме: "Трэці анёл устроіў" і "Бяда". У апошнім у адным з кадраў паірае хлопчык у анкалагічным дзіцячым цэнтры ў Мінску. Каб і хацеў, таго не прыдумаеш. У 1993 годзе мой калега стварыў ці не адзіную гістарычную стужку ў сваім жыцці — "БНР. Час звеставання". Я быў яе рэдактарам (тады ўжо працаваў на студыі "Летапіс" кінастудыі "Беларусь-фільм"), работа ішла няпроста, але цікава. Уладзімір шыра дакопваўся да ісціны — як і чаму ўзнікла БНР, хто яе стварыў. Фільм атрымаўся праўдзівым і кранаючым.

(Працяг на стар. 12)

Руплівец
беларускай асветы

5 ліпеня Міхасю ЛАЗАРУКУ
СПОЎНІЛАСЯ 6 75 гадоў

Нарадзіўся Міхась Лазарук на Случчыне ў сям'і беззямельнага селяніна. Калі яму было 9 гадоў, памерла маці. Давалася зведзець і гора, і голад. Міхась Арсеньевіч распавядаў, што слова "катлета" ўпершыню пачуў і пакаштаваў, што гэта такое, у Слуцку, будучы дарослым хлопцам. У 1944 г. мабілізаваны ў Чырвоную Армію, дайшоў да Берліна. Пасля дэмабілізацыі ў 1946 г. экстрэнам здаў экзамены за сярэдняю школу і паступіў на філалагічны факультэт Мінскага педінстытута. Значная частка жыцця звязана з гэтай навучальнай установай. Абараніў кандыдацкую дысертацыю, стаў дэканам філфака. У 1970 г. абараніў дысертацыю на ступень доктара філалагічных навук, а ў 1971 г. прызначаны прарэктарам па вучэбнай рабоце. На працягу ўсяго часу не спыняў выкладчыцкай дзейнасці. Многія былыя студэнты, цяперашнія настаўнікі, навукоўцы, з цеплынёй узгадваюць яго лекцыі па літаратуры XIX ст., захоўваюць канспекты лекцый.

З 1978 — дырэктар Навукова-даследчага інстытута педагогікі, а з 1990 — загадчык лабараторыі літаратурнай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі. Шырыня навуковых інтарэсаў, высокамастацкі густ, вялікая любоў да беларускага слова аб'ядналі вакол Міхася Лазарука неабыхавых да праблем школьнага выкладання літаратуры людзей. Канцэпцыя літаратурнай адукацыі, распрацаваная пад кіраўніцтвам і яго самым актыўным удзеле, вучэбна-метадычныя комплексы (праграмы, падручнікі, дапаможнікі), падрыхтаваныя ў адпаведнасці з канцэпцыяй, вывелі, без перабольшання, выкладанне роднай літаратуры на якасна новы ўзровень. Параўнальна-тыпалагічнае вывучэнне літаратуры дазваляе настаўніку сфарміраваць у вучня паняцце адзінства сусветнага літаратурнага працэсу ў суадносінах з паняццем "Нацыянальная літаратура". Навучанне літаратуры стала спасціжэннем заканамернасцей змены культурных эпох, эстэтычных напрамкаў, стыляў, асаблівасцей паэтыкі твораў. Менавіта такі падыход сістэматызуе веды, дае празрыстую і ясную гісторыка-літаратурную і паэтыка-літаратурную структуру, дапамагае ўбачыць спецыфіку развіцця беларускага мастацкага слова. Усё гэта дае вялікі творчы імпульс настаўнікам і выводзіць іх з метадычнага тупіка.

"Літаратура — з'ява эстэтычная, выкладанне літаратуры — гэта творчасць", — любіў паўтараць Міхась Лазарук. Цяжка гаварыць пра яго ў мінулым часе, калі яшчэ год назад абменьваліся планамі і задумкамі на бліжэйшую будучыню. Больш за 20 гадоў школы Беларусі працуюць па падручніках і дапаможніках Міхася Лазарука, доктара філалагічных навук, прафесара, акадэміка НАН Беларусі, Беларускай і Расійскай акадэміі адукацыі. Яшчэ не адно пакаленне будзе спазнаваць мастацкую прыгажосць і філасофскую глыбіню беларускіх твораў па яго кнігах.

4 кастрычніка 2001 г. Нацыянальны інстытут адукацыі ладзіць навукова-практычную канферэнцыю, прысвечаную літаратурна-педагагічнай дзейнасці акадэміка Міхася Лазарука.

Вераніка КУШНЯРЭВІЧ, навуковы супрацоўнік лабараторыі літаратурнай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі

ПАЭЗІЯ

Іван ЧЫГРЫН

Красавіцкі дождж аблогам за вакном.
Снег ляжаў учора, сёння адны плямы.
Йшчэ шпакоў ля гнёздаў не відно,
І жаўрук не звоніць над сялом таксама.

Заўтра будзе, пэўна, зноў мароз.
Заўтра, пэўна, снег шугне навалам.
Да травы шаўковай і квяток не мала
Пройдзе часу, кажучы ўсур'ёз.

Мы вясну прывыклі маляваць
Краснай зухаватаю нявестай,
Што з'яўляецца
свой шлюб адбалаваць.
Гэткая у багоў спрадвечнай песнай.

А яна нязменная працаўніцай
На зямлю з'яўляецца да нас,
Каб для воч людскіх
тым часам праявіцца
Змог добра, што тойца ў зямлі, запас.

Адпачыўшы нейкі час, яна
Зноў цяплыню абдае прасторы.
Бо вясна таму і ёсць вясна,
Што людзям надзеі
і жаданні творыць.

Красавік. Пачатак самы месяца.
У майёй душы запас
жыцця не месціцца.
Я, напэўна, не зусім яшчэ адбыўся.
У красавіку на свет
усё ж з'явіўся.

•
Паміж Сцылай і Харыбдай
Аніхто не вудзіць рыбы.

Паміж скаламі такімі
Праслізнуць хаця б жывымі.

Не застацца ў пашчы глыбы —
Гэтых Сцылы і Харыбды.

Не расціснутыя косці
Вам прывезці б, ягомасці.

Калі хто тут праплывае,
Сцішанасць кругом такая,
Дух ажно ў грудзях займае?

Падмінае ціха воды
Толькі лопасць ціхаходы.

•
Не адолець долі
Без божае волі.

Мусяць па закону
Людзі жыць да скону.

•
У тым ліку і скон
Таксама закон.

•
Жыццё канчаецца пацехай,
Якую чэрці завялі.
Няма святую куды ехаць,
З ад веку грэшнае зямлі.
Каб адпачыць, няйначай трэба
Хоць раз спусціцца на зямлю
Не з чэрстваю краюхай хлеба.
Каб даказаць, што я люблю
Яе, зямлю, з сабой гарэлкі
Глячок патрэбна прыхапіць.
Цябе павінны палюбіць
У вечар той п'яныя дзеўкі.
То значыць, кінуцца ў абдымкі
З чарчымі ды іхняю прыслугай.
Скакаць ўсю ноч пад гік катрынікі,
Спаіць напоём моцным друга.
Калі такая ёсць пацеха,
Ці ж трэба будзе куды ехаць?
Упапад яго ці не ўпапад,
Але да ўласных больш палат
Святым не вернешся назад.

•
Не заблудзіцца б. Выйсці з лесу.
Цераз кустоўе лезу, лезу.

•
У імя сябе, ў імя прагрэсу
На бераг, трэба думаць, лезу.
Уздумаў вунь дзе думу думаць.
Сабе даводжу раптам з сумам:
Ніяк не выбрацца мне з лесу.
У імя сваё, ў імя прагрэсу
Кустамі параслі лугі,
Кустамі параслі палі.
Гадаю я не без тугі,
Дзе тут дзяды мае жылі?
У імя сябе, ў імя прагрэсу
Цераз кустоўе лезу, лезу.
Я выпрабую характар!
Жыццё жаўрук у небе славіць.
Бадай, не ў нас, ў другой дзяржаве
Запыхаў раптам, чую, трактар.

•
Ашалеўшы ад прыступаў ішчасця,
Можна раптам ад ішчасця ўпасці, —
Быць расціснутым шынай машыны
Альбо ласкай нялюбай жанчыны.
Перакрэсліцца самым тым ішчасце!
Але хіба ж уведаеш ішчасце,
Калі можаш ад ішчасця не ўпасці?

•
Чалавек жыць для чалавецтва!
І таму ў яго такая безліч спраў,
Што да ўласнага жыцця б ён, здзіцца,
Прытачыць яшчэ пляць
жыццяў пажадаў.
Мо і поспехаў вялікіх не відно,
Што яно, жыццё, нам дадзена адно.
Абзначан Богам гэтакі ліміт,
За якім мы ўжо становімся не мы.

•
Калі мяне заўтра не стане,
ніколечкі я не здзіўлюся.
Я абнімаўся сягоння ўсю ноч з Беларусіяй.
Болей таго,
Беларуся са мною абнімалася.
Непаразумеце такое
тamu й атрымалася.
Непажаданыя роды, сцвярджаюць,
з таго адбываюцца:
Уроды ад мацеры
з сынам адны нараджаюцца.
А нездаровае гэтак нашае з ёю каханне
Спыніцца тут жа,
як ў мацеры сына не стане.
Лозунгі хітрыя ходзяць
паўсюль па планеце,
Не паміраюць
і ў нашым з табой сельсавеце.

Гэта ўсё жыццё

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 11)
Не толькі на гэтым фільме, але і заўсёды мяне ўражвалі адносіны Уладзіміра Цяслюка да працы, да сваёй прафесіі. Збоку можна было сказаць, што справядліва і першая палова той даўняй характарыстыкі настаўніцы — "нервовы хлопчык". Але гэта былі не нервы (хаця і іх хапіла за неспакойнае кінематаграфічнае жыццё ажно да інфаркту). Гэта была патрабавальнасць да здымачнай групы, пачуццё адказнасці за справу. Валодзя ніколі не забываецца ні на адзін урок свайго бацькі. Прыходзяць аднойчы яны на кінастудыю як і належыць, у восем трыццаць. На ганку яго нехта затрымаў перакінуцца словам — звычайная карціна кінематаграфічнага жыцця. Прахадную сын прайшоў на пятнаццаць хвілін пазней. А тут ужо вымова вісіць за спазненне на работу. "Як жа так, бацька, мы разам прыйшлі?" А той адказвае: "Ты ўжо даўно павінен быць у кабінце і матаць плёнку, рыхтаваць камеру. Ты хранікёр, павінен быць заўсёды падрыхтаваным да здымкаў". З таго часу Уладзімір Уладзіміравіч вельмі любіць прыходзіць своечасова і вельмі не любіць, калі людзі не паважаюць сваю прафесію.

У беларускім кінематографіце цэлы клан цяслюкоўскі. Працаваў бацька, працуе сын. Сястра Уладзіміра, яго жонка, сястра жонкі, сыны. Напэўна, так і павінна быць. Асабліва хочацца адзначыць Валодзеву жонку, Святлану Сямёнаўну, нязменнага мантажора практычна ўсіх яго фільмаў. Няпроста вельмі, калі рабочыя і творчыя адносіны не заканчваецца на кінастудыі, а працягваюцца і дома. Але выцерпелі, пражылі ўжо разам трыццаць чатыры гады. Ганарыцца Уладзімір і тым, што шмат якія яго вучні скончылі, як раней ён, Усеаюжны інстытут кінематографіі ў Маскве, самі сталі майстрамі.
Калі я сышоў з кінастудыі, думалася, што дакументальнае кіно для мяне як

Эдуард Малафееў з калегамі і Уладзімір Цяслюк з камерай, 1982 г.

аўтара сцэнарыяў, тэкстаў скончылася. Заўсёды бывае, няма чалавека — і на яго забываюцца, яго вопыт становіцца непатрэбным. Але так не сталася, найперш дзякуючы Уладзіміру Цяслюку. Апошнія два гады з ім стала супрацоўнічаем. Летась я спрычыніўся да стварэння фільмаў "Узлятайце, хлапчучкі" і "Пырскі перамогі" на кінастудыі. Сёлета на "Белвідэаэнтры" ўжо знялі карціну "Званы дабравеста" аб духоўным адраджэнні і новай праваслаўнай архітэктуры. Заканчваем фільм пра дынастыю мастакоў Сумаравых. У рабоце, ужо на кінастудыі, згаданы фільм пра Малафеева. А ў Цяслюка былі ж яшчэ відэастужкі "Сёння — Аляксей Дудару", "Імгненні жыцця" пра Івана Шамякіна, той жа фільм аб франтавых аператарах. І планаў яшчэ колькі! Здзіўляцца даводзіцца працаздольнасці чалавека, які прыйшоў да рубяжа шасці-

дзесяці. Адно сумна — ледзьве цепліцца дакументальнае кіно на кінастудыі. А якія традыцыі былі! Цяпер больш працы на "Белвідэаэнтры" — і літаральна, і для душы. І яшчэ — а хто прыйдзе пасля іх, пасля такіх майстроў дакументалістыкі, як Уладзімір Цяслюк? Ён ішоў да тарыфікацыі аператара і рэжысёра вышэйшай катэгорыі дваццаць пяць гадоў. А цяпер кожны, хто мае грошы і купіў відэакамеру, ужо аператар вышэйшай катэгорыі.
Зрэшты, жыццё немінуца дасць адказы на ўсе пытанні. А 10 ліпеня заслужанаму дзеячу мастацтваў Беларусі Уладзіміру Цяслюку — 60 гадоў. Хочацца шчыра павіншаваць майстра з юбілеем, пажадаць яму здароўя, творчага плёну і заўсёднай няўрымлівасці ў рабоце.

Уладзімір МАРОЗ

ПАЭТЫЧНАЕ імя Анатоля Бязозкі засвечана на літаратурным небасхіле Беларусі ў 30-я гады, упрыгожыла старонкі заходнебеларускага друку і нібы растварылася ў бязмежным і катастрофічным для лёсаў прыватных людзей космасе грамадска-гістарычнага жыцця XX стагоддзя. Нямала часу пройдзе, пакуль у далёкім заакаянскім горадзе Мантаўсэла ў амерыканскім штаце Мінесота зноў з'явіцца ў 1989 годзе гэтае імя на тытуле невяліччай, сціпла, але з густам аформленай паэтычнай кніжкі з проста назвай "Адзінаццаць вершаў" — "Eleven Poems", якую выдаў, як пазначана ўнізе, Мацей Рэпкаў-Смаршчок з паралельным тэкстам на англійскай і беларускай мовах. Толькі вузкае кола людзей ведала, што выдавец і аўтар гэтай кнігі — адна і тая ж асоба. Гэта было так і не так, бо Анатоль Бязозка як паэт зас-

ніца": "Другім выбітнейшым (пасля Н. Арсенневай. — **І. Б.**) беларускім літаратарам, які астаўся ў Вільні, — ёсць А. Бязозка. Бязозка студ'юе на Віленскім універсітэце. Канчае медыцынскі факультэт, пры гэтым факультэце адначасна працуе як асыстэнт. Паэт паходзіць з Баранавіцкага павету, які цяпер далучаны разам з усёй Заходняй Беларуссю да Савецкай Беларусі". Гэта былі першыя друкаваныя біяграфічныя звесткі пра паэта і адначасова сведчанне, што некаторы час пасля ўз'яднання Беларусі ён яшчэ заставаўся ў Вільні. Пасля 1939 года публікацыі твораў і ўсякія звесткі аб Анатолю Бязозку знікаюць са старонак віленскай прэсы. Гэта была характэрная дата, якая для многіх беларускіх нацыянальных дзеячаў стала паграніччам паміж жыццём і смерцю: сталінскія карныя органы палаявалі на свядомую і актыўную

дакладна — перастварыў іх у іншамоўнай абалонцы. Гэта быў таксама значны крок яго агульнагуманітарнай дзейнасці, накіраванай на збліжэнне і паразуменне двух народаў, раздзеленых не толькі акіянам, але і рознасцю культурных цывілізацый. На выхад паэтычнай кнігі Анатоля Бязозкі "Eleven Poems" адгукнуўся рэцэнзій у нью-йоркскай газеце "Беларус" яе рэдактар і таксама, як А. Бязозка, паваенны пілігрым-эмігрант з Беларусі доктар гісторыі Янка Запруднік. Ён даў тонкае і праніклівае пра-чытанне Бязозкавых твораў, адчуўшы і мінорнасць іх тону, і вечныя матывы тугі па прыгажосці і дасканаласці, закутых ланцугамі нядолі і людскога гора: "Аўтар жыве ў свеце восенскім, вярчорным і начным, калі ягоная душа найглыбей адчувае прыхаванае змрокам маўклівае людзкое гора, ці не адзінай дапамогай якому засталася толькі

Ірына БАГДАНОВІЧ

Канваліі Радзімы

БЕЛАРУСКАЯ ЛІРА Анатоля БЯЗОЗКІ

таваўся ў той далёкай даваеннай рэчаіснасці на старонках віленскага друку 1933—39 гг. А Мацей (Мітрафан) Смаршчок стаў сучасным знакам і ім амерыканскім лекарам, заслужаным доктарам медыцыны, імя якога нададзена аднаму з карпусоў медыцынскага комплексу ў г. Мантаўсэла. Лёс склаўся так, што з першай ваеннай хваляй эміграцыі ён апынуўся ў Германіі, а затым у Злучаных Штатах Амерыкі, працягнуў там лекарскую практыку, стаўшы аўтарытэтным прафесіяналам-медыкам, вызначыўшы сваёй гуманітарнай актыўнасцю, дапамогай чарнобыльскім дзецям. І ўсё ж паэта і лекара яднае адзіны чалавечы лёс, падобны да лёсу славутага Францішка Скарыны, які таксама злучаў у сваёй асобе гуманіста-кніжніка, што дбаў аб духоўным здароўі людзей, і доктара, што лекаваў іх цялесныя немацы, будучы адарваным ад бацькаўшчыны вандруўнікам-пілігрымам. Мусіць, Скарына і прадвызначыў яшчэ тады, у сваім часе, "архетып" адукаванага і адухоўленага беларуса, талент якога застаецца незапатрабаваным на бацькаўшчыне, хоць яна заўсёды прысутнічае ў яго сэрцы, думках, справах. Імя Анатоля Бязозкі — Мацей Смаршчок з сэннішняга гледзішча самавіта і годна ўпісваецца ў шэраг бліскучых імёнаў беларускіх асветнікаў-гуманістаў XX стагоддзя.

У даваеннай Вільні малады паэт Анатоль Бязозка прыносіў у рэдакцыю саліднага тагачаснага часопіса "Калоссе" свае вершы, рэдактар Янка Шутовіч праглядаў іх і даваў у друк, а будучы лекар Мацей Смаршчок у гэты ж час студэнтам наведваў заняткі на медыцынскім факультэце Віленскага ўніверсітэта. Нарадзіўся ён 19 лютага 1915 года ў вёсцы Падлессе былога Баранавіцкага павета, цяпер Ляхавіцкага раёна, Брэсцкай вобласці. За плячыма яго ўжо была пачатковая школа ў роднай вёсцы і ў Ляхавічах, вучоба ў баранавіцкай гімназіі і ліцэі. Сапраўднае імя маладога чалавека было настолькі каларытным, што найлепшы псеўданім проста цяжка было прыдумаць — яно гучала амаль як Мацей Бурачок (нездарма ж, мусіць, у пазнейшы час, стаўшы ўласным выдацом, ён дадаў да прозвішча прыдамак Рэпкаў-, які яшчэ больш асацыятыўна збліжаў яго з другім багушэвіцкім псеўданімам Сымон Рэўка з-пад Барысава). Аднак у творчых пошуках віленскага перыяду, відаць, не багушэвіцкая будзельная паэтычная традыцыя прываблівала маладога паэта, а эстэтычныя вяршыні мастацкай палітры Максіма Багдановіча з яго ўстаноўкай на "чыстую красу", на выяўленне непрыкметнага, але незвычайнага характава рэчаў і з'яў, сярод якіх найпрыгажэйшай, хоць някідкай і гаротнай, здавалася бацькаўшчына. У сістэме такіх мастацкіх каштоўнасцей найбольш удалым было б літаратурнае імя адпаведнага эстэтызаванага кштату, якому А. Бязозка, здаецца, прыемна пасавала. Эстэтызацыя рэчаіснасці становіцца яго асноўнай мастакоўскай задачай, таму бясспрэчна блізкай і прывабнай была для яго таксама вытанчанасць паэтычнай фразы ў Ігната Канчэўскага і сучасныя яго настроям чулліва-прыгожыя тоны ліры Наталлі Арсенневай. Менавіта іх абодвух называлі найлепшымі паэтамі з тых, хто яшчэ заставаўся ў Вільні ў канцы 30-х гадоў. Так, у прыватнасці, пісала віленская газета хрысціянскіх дэмакратаў "Кры-

заходнебеларускую інтэлігенцыю, дабраўшыся да яе пасля вераснёўскага "вызваленчага" паходу. Зусім верагодна, што такі лёс мог напаткаць і Анатоля Бязозку. Гэтая містыфікацыйная версія нават была выказана ў беларускім друку: "Пасля верасня 1939 г. сляды А. Бязозкі губляюцца. Яго расшукваў НКУС. Сябра Анатоля Мацей Смаршчок, які жыве ў ЗША, лічыць, што Анатоль Бязозка, мабыць, загінуў у засценках НКУС, а яго прах знаходзіцца ў Курапатах". Так, як бачна, са спасылкай на самога аўтара ў друк замацоўваўся міф аб паэце і выдаўцы як аб **дзвюх розных асобах**, і сваю трагічную ноту ўносіла ў яго адкрытая тады для грамадскасці Зянонам Пазняком тэма Курапатаў — месца злачынных сталінскіх расстрэлаў пад Мінскам. Такая версія ў беларускай даваеннай рэчаіснасці была цалкам магчымай і жудаснай у сваёй штодзённай звычайнасці, бо рэпрэсіі з канца 20-х гадоў становіліся ўжо масавай з'явай: карная машына набірала абароты, і ёй было патрэбна, каб "воргаў народа" становілася ўсё больш. Для Анатоля Бязозкі ў той час можна было таксама прыдумаць "віну" — ён, напрыклад, не ўслаўляў у сваіх творах савецкую рэчаіснасць, а па светапоглядзе быў блізка да кола хрысціянскіх дэмакратаў, якіх не шанавалі ў савецкай Беларусі, прынамсі, да 90-х гадоў. Светапоглядны накірунак Бязозкі становіцца зразумелым з рэплікі Максіма Танка, якую той прыводзіў у сваіх успамінах: "У рэдакцыі "Калоссе" Я. Шутовіч паказаў мне некалькі вершаў А. Бязозкі. Мне здаецца, з яго вырас бы цікавы і сур'ёзны паэт, калі б мог вызваліцца з-пад апекі сваіх духоўных айцоў...". Вядома сваёй камуністычнай арыентацыяй, Танк нават і блізка не дапускаў думкі, што ў рэчышчы іншага светаўспрымання можа адбыцца цікавы і сур'ёзны творца. І ці не шануюнага рупліўца-асветніка ксяндза Адама Станкевіча, які спазнае сталінскі ГУЛАГ і загіне ў ім, меў на ўвазе класік сацрэалізму, калі пісаў пра "апеку духоўных айцоў"? Ён нават не мог уявіць, што такая апека была для А. Бязозкі і дзесяткаў іншых заходніх беларусаў не заганай, а шчасцем!

А таксама шчасцем было тое, што паэт усё ж не трапіў у крывавае рукі энквэдзістаў, выжыў у ваенных катавасіях стагоддзя, змог як найпаўней развіць і рэалізаваць свой іншы талент, падораны Богам, — талент медыка, Лекара ў найвышэйшым сэнсе гэтага слова. Ён стаў цяпер найбольш і пераважна доктарам Мацеям Смаршчком, а паэт Анатоль Бязозка з гэтага часу на самай справе трапіў пад яго талерантную апеку. Паэтычны голас А. Бязозкі прагучаў яшчэ раз у 1955 годзе ў нью-йоркскім беларускім часопісе "Конадні" — там з'явіўся яго верш пад назвай "Ліст да маці: Пераклад з забытага", а ўнізе стаяла дата "кастрычнік, 1949". Гэта сапраўды быў "пераклад з забытага", бо ў віленскай "Крыніцы" ў 1939 годзе быў надрукаваны пераклад А. Бязозкам верша Здэнка Нажычкава "Пісьмо да маці", настальгічным парафразам (варыяцыяй) якога стаў новы твор. Бліскучы талент перакладчыка выявіўся ў Анатоля Бязозкі яшчэ раз тады, калі ён пажадаў данесці таксама да амерыканскага чытача святло сваёй беларускай душы і зрабіў пераклады ўласных вершаў віленскага перыяду на англійскую мову, а больш

паэтава спачуванне. Сэрца песняра прагне палёгі, выбаўлення ад "сабачае долі", але рэальнасць вызвалення кволая, як сон..." Янку Запрудніку, як і Анатолю Бязозку, была добра знаёмай даваенная заходнебеларуская рэчаіснасць, але рэфлексія над нядоляй народа не магла ўсё ж зацяміць імкнення зразумець вечныя каштоўнасці чалавечага быцця, гатоўнасці служыць высокім ідэалам і змагацца за права вольнага творчага самавыяўлення. Таму зусім слушна Янка Запруднік напісаў у сваёй рэцэнзіі, што мінорныя, журботныя настроі многіх вершаў Бязозкі "сведчаць не пра кволасць душы, а пра ейную чуласць, спагадлівасць да родных хатаў, што "векавою тугою набраклі". Пры ўсёй бязмернасці нядолі народу ды выкліканых гэтай нядоляй пакутаў, на дне паэтавай душы пануе "гордая ціша", вызваленасць ад "нявольніцкіх уздыхаў" і гатовасць "перад Богам маіх бацькоў... заўтрашні дзень адчыніць сабе сталлю". Зборнік Анатоля Бязозкі — Мацей Рэпкава-Смаршчка, — робіць заключэнне рэцэнзент, — ...гэта сведчанне трываласці таго духа спагады і любовасці ў "душы гордай", якая па маўклівым паўстагоддзі падала свой голас". Менавіта Янка Запруднік і напісаў у лісце да аўтара гэтых радкоў, што паэт Анатоль Бязозка і Мацей Смаршчок гэта адна і тая ж асоба (тады Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы ў Мінску рыхтаваўся да выдання біябібліяграфічны слоўнік "Беларускія пісьменнікі", і працягненне дэталю, звязаных з асобай паэта, стаяла на парадку дня): "Што да Анатоля Бязозкі, дык ён жыве цяпер у Амерыцы. Гэта заслужаны доктар медыцыны Мацей Смаршчок... Некалі ў "Беларусі" я змясціў рэцэнзій на ягоны невялічкі зборнічак вершаў"... Так праяснілася загадка авяёнага легендаў паэта, крокі якога помнілі перад вайной муры і бруквак старажытнай Вільні, і гэтыя крокі, пакрытыя смугою гадоў, ізноў ажылі і пачалі гучаць родным беларускім рэхам на амерыканскіх "авэню".

**Поле, далёка — шырокае поле
І неба над полем
Сіняе!.. Неба бяздоннае
Шлох вярчорных палёў
ціхі, як песня з грудзёў набалелых,
што з ветру
парывам па струнах вечару імкне
І слухаюць нівы...
Гэта песня, што полымем пеніць кроў
Гэта песня — аб волі!
Там — магілы дзядоў пад крыжамі
нахілымі дрэмлюць —
здзірванелая спадчына свых вякоў;
як чорныя раны
ўеліся доўгія цені крыжжоў у ішэрую зямлю,
упалі на жоўце пяску,
ўкрылі траву пад сабою
чорным сумам...
Гэтта, на гэтых курганах
вякамі здабычу дзялілі чужыя
багі і цары
і крывавае іх аўтары
дыміліся доўга — нашай крывёю**

Тэматычнай асновай лірыкі Анатоля Бязозкі становіцца пейзаж, праз які выяўляліся настроі душы і пануючыя матывы, адначасова ж прыадчыняўся зрэз жыцця ў сваёй неадназначнай шматмернасці. Так і ў прыведзеным вершы пазначаны абагульняльныя сімвалічнымі штрыхамі традыцыйна строгі і сціплы беларускі пейзаж абуджаў

магутныя струны ў душы, якія гучалі тугою па волі і адгукаліся сумам старадаўняй курганоў — сведкаў мінулай велічы і заняпаду краю — даўняй Крыві, як назваў яго ў сваіх этнакультурных доследах Вацлаў Ластоўскі. Відавочна, не без уплыву апошняга праз настроі тугі і смутку акрэсліваўся патрыятычны накірунак гэтага верша А. Бязозкі, калі ў сэрцы лірычнага героя ўсе рысы дарагога краявіду зліваліся і гучалі ўрачыстым сакральным гімнам у гонар святой святой — Бацькаўшчыны: "Вечар, сэрца, магілы і поле зліліся ў адзіны псалом — Крыві!.. І моляцца сонцу разоры, Сонцу, што ўжо дагарае на шэрым попеле хмар".

У цэлым у паэзіі Анатоля Бязозкі адчуваецца наследванне лепшым узорам адраджэнскай беларускай паэзіі. Ён знаходзіцца ў коле традыцыйных матываў і вобразаў: абуджальнай вясны, руні, нёманскіх хваляў, дубоў, што выстойваюць у буру, ліхіх хмараў ("Шуміць Нёман", "Пяі аб вясне", "На раскутай з-пад снежных пялёнаў зямлі"). Але звыклія матывы, дзе прысутнічаюць плач аб нядолі і мара аб далёкай светлай будучыні, паэт імкнецца эстэтызаваць, упрыгожыць, ускладніць фактуру верша рэдкім лексічным арнамантам, выкарыстаннем доўгіх запаволеных радкоў (ад сямі васьмі да пятнаццаці-шаснаццаці складоў пры адвольнай колькасці націскных). Ён таксама ўслед за М. Багдановічам, І. Канчэўскім адчувае схільнасць да свабоднага верша і з поспехам карыстае гэты прынсепны мадэрнізм з спосабам вершаванага выказвання, які дазваляе з-за рассунутасці фармальнага рамака дасягаць глыбокай філасофскай напоўненасці твораў. Нягледзячы на заўважанае панаванне восенскіх змронных настрояў, усё ж яны шчыльна пераплятаюцца ў яго вобразным свеце з прадчуваннем вясны — пары абнаўлення надзей, хрысціянскай перамогі над змрокам, смуткам, нядоляй. Гэтую духоўную перамогу вясце абуджаная зямля і першыя кранальныя кветкі — канваліі:

**На раскутай з-пад снежных
пялёнаў зямлі
Нова-ўстаўшая рунь зелянее;
У цёмнай гушчы лясной, у цішы расцвілі
Кветкі — зоры вясны —
расцвілі канваліі.
Доўга з бурмі жорсткую спорку вялі
Дубы — старцы лясныя,
натужыўшы грудзі;
Доўга хмары ліхія над полем завалі
І шалёна круціліся кудасы хвалі,
У вочы небу снягамі мялі
Прамінулі і шчэзілі
Як мары
Як людзі...
дзе дзень Устануць руіны нашых палёх!..
Вецер хмары-нягоды развее,
Слёзы сонца абсушыць Магутны араты
Выйдзе з песняй і прамам
з пубуджанай хаты
Новы шлях праараць
між цярыстых дарог
Расцвітуць канваліі**

У гэтым стараёва-аптымістычным вершы таксама зліваюцца ў адно пейзажны малюнак і патрыятычны матывы: абуджэнне прыроды падавала надзею на аднаўленне роднага краю, на яго шчасліваю будучыню. Анатоль Бязозка знаходзіць свой паэтычны сімвал гэтага абнаўлення — рэдкі ў паэзіі вобраз першых кветак вясновага беларускага лесу белых пшчотных канваліі. Гэтым ён ізноў жа ўпісваўся ў нацыянальную паэтычную традыцыю, калі эстэтызацыя пэўнай кветкі вырастала ў знакавы сімвал радзімы. Так, для Максіма Багдановіча, як вядома, "цвятком радзімы" быў родны сціплы традыцыйны, калі вершам Уладзіміра Дубоўкі "О, Беларусь, мая шыпына!" нязменна стаў звязвацца новы сімвал Беларусі — вобраз шыпыны. Як можна заўважыць, гэта не былі пышныя, кідкія экзатычныя кветкі паўднёвых садоў ці аранжарэяў, назойліва прыгажосць якіх для ўсіх навідавоку, хутчэй наадварот — і васілёк, і шыпына хвалявалі душу паэтаў сваёй кранальнай сціпласцю, арганічнасцю для беларускага краявіду, і таму з батанічнай з'явы пад натхнёным пяром песняроў ператвараліся ў нацыянальную культурную каштоўнасць — эмблему Бацькаўшчыны. Такі ж эмблематычны і вобраз канваліі ў вершы Анатоля Бязозкі — менавіта з гэтымі "зоркамі вясны" звязана тут нацыянальнае адраджэнне Беларусі, і менавіта яны ўспрымаюцца як "кветкі радзімы" аўтара. Сёлетняй вясной беларуская зямля зноў закрусе "канваліямі" Анатоля Бязозкі. Хай гэтыя міліяны любімыя ім кветкі стануцца пацяшэннем паэту ў далёкім заакаянскім краі, з вяснова-ветрам данясуць яму свой водар і сардэчнае прывітанне з радзімы.

“Незнаёмы”
Аксакаў

Асоба Сяргея Аксакава, беларускага кампазітара і педагога, чытачам нашага тыднёвіка, безумоўна, знаёмая. Хаця ён са 110-годдзем з дня яго нараджэння, у “Ліме” была разгорнутая пазнаваўчая публікацыя (Сціплы чын музыканта... гл. газету за 27.04.2001 г.). Аповед пра жыццё і творчасць кампазітара, праўніка вядомага рускага пісьменніка С.Ц.Аксакава, быў праілюстраваны архійнымі фотаздымкамі, якія, мабыць, ніколі раней і не друкаваліся. Неўзабаве пасля выхаду нумара газеты ў рэдакцыю завітаў фотамайстра Ул.Крук. Вось тут раптам і высветлілася, што адзін з тых здымкаў быў зроблены ім уласнаручна. Уладзімір Андрэвіч дакладна памятае дату правядзення пісьменніцкай імпрэзы ў сталічным Палацы прафсаюзаў, дзе ён і падпіліваў размову двух творцаў. Ды толькі побач з Анатолем Астрэйкам быў тады... ягоны калега — Янка Журба! А зусім не кампазітар Сяргей Аксакаў, як пазначана ў тэкстоўцы. У майстра Ул.Крука — пільнае вока, выдатная зрокавая памяць, багаты досвед у творчым жыцці Беларусі, у мастацкіх падзеях. Многіх дзеячаў культуры ён ведае літаральна ў твар, з многімі цяпер ужо гістарычнымі асобамі быў знаёмы. Добра памятае ён і твар Сяргея Сяргеевіча Аксакава, якога таксама фатаграфавалі. Ну, а тое, што руплівія і дасведчаныя архіўсты пераблыталі з ім вядомага беларускага пісьменніка, — хутчэй кур’ёз, чым памылка. Людзі маладзейшага пакалення, які знаёмліліся з многімі дзеячамі культуры і мастацтва паводле іканаграфічных матэрыялаў. На жаль, партрэтаў С.Аксакава засталася няшмат. У якасці эталона — той, што змешчаны ў даведніку Саюза кампазітараў. Параўнаўшы яго з профілем Янкі Журбы, можна знайсці падабенства... А Уладзімір Андрэвіч знайшоў у ўласным архіве сапраўды рэдкае фота: вось які ён быў, кампазітар Сяргей Аксакаў, у 1960 годзе!

С.ВЕТКА
Фота Ул.КРУКА

Паміж часам і прасторай

Мінуў прыкладна год, як кола беларускіх філосафаў і літаратараў скалыхнула гучная заява В. Акудовіча — “Мяне няма”. У адказ гурт маладых інтэлектуалаў, навучэнцаў Беларускага калегіума, вырашыў прыняць неадкладныя меры па пошуку аднаго са сталпоў сучаснай беларускай філосафіі. Гурт прыняў рашэнне — знайсці Акудовіча. Рэальным крокам у гэтым напрамку стаў новы філосафска-літаратурны часопіс “Паміж”, прэзентацыя якога адбылася дзямі ў бібліятэцы імя Янкі Купалы. Зрэшты, “Знайсці Акудовіча” — гэта назой артыкула адной з аўтарак выдання, Л. Ілюшынай. І хаця ў часопісе ёсць шмат іншых матэрыялаў, нават пераклады з санскрыта, кола разваг аўтараў упарта круціцца вакол знікнення Акудовіча. Другая аўтарка Т. Урублеўская, закранае ў сваім артыкуле не менш балючую тэму: “Інтэрнэт: спрадвечны пошук чалавека”. Выдаўцы здольныя не толькі на філосафскія развагі, але і на лірычныя рэфлексіі. У часопісе шмат вершаў, таму і выданне гэта не проста філосафскае, але і літаратурнае. У сваім слове В. Акудовіч зазначаў, што ўсё гэта ставіць часопіс “Паміж” у шэраг унікальных у сучасным беларускім кантэксце. Па ягоных словах, гадоў 8-9 таму, шпацыруючы з І. Бабковым, ён прыходзіў да высновы, што “Беларусь без філосафіі, як шлюбная ноч без нявесты”. І вось праз колькі год навучэнцы неакадэмічнай навучальнай установы выпусцілі першы філосафска-літаратурны часопіс. Рэдакцыйная рада, якая прадстаўляла часопіс грамадскасі і, дарчы, складалася цалкам з дзяўчат, падумалы назву выдання “Паміж” і абгрунтавала яго актуальнасць. Па-першае, Беларусь стаіць на памежжы паміж прасторай і часам. Па другое, гэта часопіс для тых, хто стаіць на памежжы, для тых, каму наканавана паміраць у салодкіх абдымках снунаваў. Нарэшце, “Паміж” — гэта часопіс для мытнікаў і памежнікаў, якія ахоўваюць межы нашай роднай Беларусі. Вельмі філосафскай і загадкавай атрымалася і сама прэзентацыя ў выглядзе перформанса, які нагадваў добра падрыхтаваную імпрывізацыю.

Л. ГУРМАН

НАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9)

Але пашчасціла. Выйшаў з лесу чалавек, ад яго пахла як бы гарэлым. “Паліў лаўжы ці што?” — падумаў я. Спытаў, як прайсці да Лужка. Ён спыніўся, здзіўліўся: — А што ёта такое, Лужок твой? — Пасёллак такі. Пераростаўскі, — помніў я, што пасёллак адсяліўся не з Кармы — з суседняга такога ж вялікага сяла Перароста, у якім, як і ў Карме, не хапала — да калгаса — зямлі. Чалавек засмяяўся. — Дык вось што я табе скажу. Няма тут Лужка, а ёсць Крыніца. А хто ў цябе там? — Цётка Мар’я. — А ў цёткі ёсць дзядзька, так? — Ёсць. — А як яго фамілія? — Кушаеў. Чалавек не проста засмяяўся — весела рагатнуў. — Дык і я ж Кушаеў. Толькі твой дзядзька Пятро, а я брат яго — Марка. Чуў пра кавала Кушая? — Чуў. — Дык я і ёсць той каваль. Каго хочаш падку. Давай твой чамадан. Цяжкі. Як ёта твой Шамяка паслаў цябе аднаго? — Яны ў другі абход паехалі — пад Церахоўку. А я ў Карму еду ў школу ў пяты клас... — Угу. Можна аб’ездчыкам ставіць. Гады праз тры і на ляснічага пацягнеш. Чамусьці ўсе, свае і чужыя, жадалі, каб я стаў ляснічым. Апошні семестр пятага класа прайшоў неяк непрэкрытна, ціха. Зямлякі мае кармянцы мне не спадабаліся, не тое, што краўцоўцы. Можна, таму, што ставіліся яны да мяне, як да чужака. Нават настаўнікі заніжлі мне адзнакі: адчуваў, што адказваў я лепш за Маню Ярмачэнку, выдатніцу, а адзнаку меў на бал ніжэйшую. Адно запомнілася на ўсё жыццё: увесь час хацелася есці. Бабуля мая жыла бедна, каровы не мела, а бескароўны — бядняк з беднякоў. Помню свой гарч: раніцою бульба нішчыменная, у абед пасля школы капуста кіслая, на вячэру — зноў бульба. Прысмакам была цюра: падсалоджаная вада з накрышаным у яе хлебам. Зрэдку бабуля выпрошвала ў кагось з суседзяў ці сваякоў конаўку малака — для мяне. — Выпі, унучак, малачка. З бабуляй жыла яе пляменьніца, сірата Наталка, дзяўчына працавітая, але шапялявая, праз што і не бралі яе замуж. Часам яна крўдзілася: — Ушо яму і яму. — Наталка! Вялікі ж Пост. Забылася. — А яму няма пашта? — Дык ты ж паглядзі, дурная, як ён сушыць сваю галоўку кнігамі. Што таго дзіёнка! Адны вочкі блішчаць. Калі мне вельмі ўжо хацелася есці, я ішоў да другой бабулі — матчынай маці. Яна налівала мне вялікую міску малака з тварагом, адразула тоўстую лусту хлеба. Але хадзіў я туды рэдка. Па — першае, меў гонар: навошта паказваць, што я галодны? Я і ў аднакласнікаў сваіх, калі трапляў пад абед і мяне запрашалі, глытаў сліну, слухаў, як гурчыць у жываце, але за стол ніколі не садзіўся. Казаў, што не хачу есці. Бачыў, як пасміхаюцца суседзі, бо добра ведалі, што і калі з’еў я дома. — А ты, брат, у свайго дзеда Міначку, — сказаў неяк адзін стары, равеснік майго дзеда, які памёр гады тры назад; па цяперашнім маім разуменні, рана памёр — у 56 гадоў. Па — другое, жыўот малаком я наліваў, але ласкі Калініных не адчуваў, а дзеда Сцяпанца трохі і баяўся: ён кожны раз мяне экзаменаваў — задаваў пытанні, на якія адказаць я не мог. Дзе, напрыклад, тое Краснае мора. Упершыню пачуў. — Што ёта ты, пясцікласнік! Я тры класы скончыў, — хваліўся дзед. Тры класы... А да рэвалюцыі Сцяпан Халімошка ці Сцяпанец, як яго называлі, быў першым грамадзем у вялікім сяле, яго старастам выбралі. Бальшавікі не зачалі Сцяпана Калініна толькі таму, што два сыны яго былі рэвалюцыянеры, адзін, дзядзька мой Андрэй, загінуў тут жа, у Карме, камандуючы атрадам, што выступаў супраць немцаў, якія ў лютым 1918 года праз Гомель і Навазыбкаў прарываліся на Маскву. Баба Уліта па сакрэце сказала мне, што не ад нямецкай кулі загінуў Андрэй — ад рукі свайго суседа, які стрэліў камандзіру ў спіну. Тры дні ляжаў Андрэй на вуліцы, бадай жа, перад роднай хатай — немцы нікога не падпускілі, не давалі пахаваць чалавека. Такія яны, немцы, былі і ў першую сусветную вайну! На прадвесні, але яшчэ па саннай дарозе прыехаў бацька; закалоў свінчо і

прывёз нам сала, кілбасы — дзеля Велікадня. Велікоднана запаса баба не чапала, нават мне ні лустачкі не дала і апошні перад Вялікаднем тыдзень прымусіла мяне поспіша. О, як чакаў я Вялікадня! Ды і не адзін я — усе, малыя і старыя. А на свята, гуляючы чырвонымі яйкамі ў біткі, я думаў: “Во каб увесь час жыць так, як на Вялікадні”. Было ў мяне такое жыццё, калі я стаў вядомым пісьменнікам, не толькі сала, кілбасы, яйкі былі... Але скончылася. Пазнаюць такое жыццё ўнукі мае?

Крадзец

За лета ў Воленцы я што крылы адрасціў. Вырас, адкарміўся. І ў шостым класе хутка вылучыўся бадай у першыя вучні, па вучобе, можа, выдатніцу Маню Ярмачэнку не перагнаў, але праяўляў актыўнасць ва ўсіх школьных пачынаннях. Настаўнікі інакш — з пашанай і любоўю — пачалі адносіцца да мяне, асабліва выкладчык рускай мовы і літаратуры Шкаруба. Тады ж я напісаў першыя вершы. Прачытаў сябру свайму, Цімоху Шаўчэнку, а той раззваніў усяму класу. Мяне зрабілі рэдактарам насценнай газеты. Адзін пісаў я тую газету — усе заметкі, загаловкі, карыкатуры маляваў. Гультаяватыя і хуліганістыя хлопцы намялі мне бакі. Але, пэўна, тая акалічнасць, што не паскардзіўся я ні дырэктару Букінічу, ні Шкарубе, нікому з настаўнікаў, яшчэ больш узняло мой аўтарытэт. Мне прыляпілі мянушку Мастак, але імкнуліся сябраваць. А былі хлопцы старэйшыя за мяне і ў нашым класе і, натуральна, у сёмым, я і з імі сябраваў. Былі такія, што хадзілі на вячоркі. Збіраліся дзяўчаты — нявесты і хлопцы — жаніхі. Спевы, танцы пад балалайкі... Як не пайсці на такія спектаклі! Але часам туды заглядвалі настаўнікі, і мы, малеча, разбягаліся, што мышы ад ката. Сам Букініч прымусіў напісаць пра “вечароўцаў” у газету. Во задача! Для мяне. Пра каго пісаць, калі сам туды хадзіў, злоўлены быў матэматыкам? І я напісаў... пра сябе, распісаў, як мяне лавіў Цітоў, як хаваўся: залез на печ. Смешна напісаў. Такой самакрытыкі не чакалі. Смяяліся ўсе вучні, настаўнікі, асабліва Шкаруба. — Ну, і хітруган ты, Іван, — сказаў ён перад класам. — Недарэмна цябе клічуць Мастак. Між іншым, мянушка мая спалохала бабу Уліту. — Што ёта, дзетка, цябе так называюць? Доўга я тлумачыў, што абразлівага ў слове гэтым нічога няма. Не згадзілася мая бабуля. — Усё роўна — насмешка. У сяле шмат хто меў насмешлівыя мянушкі. У нас “вулічнае прозвішча” было не насмешлівае — Чарназёмавы (так я да старасці і не выявіў, чаму Чарназёмавы?). У шостым класе я і падкормліваць сябе ўмеў. Пакуль было цёпла і можна было хадзіць босым, я ў суботу пасля школы бег да бабулькі — у Воленку. За 24 версты! У нядзелю вяртаўся з галачкай масла, глечыкам смятаны, клінком сыру, дзесяткам яек. За такім дабрам хто не пойдзе і за дваццаць чатыры версты! За такі мой спрыт маці не шкадавала прысмакаў. Ды і бабушка ўхваляў, што я не лянуюся прабегчы. Скупы быў, але аднойчы пачуў я, як сказаў бабушка маці: — Ты ж яго з пустой торбай не адсылай. А лёг снег — бабушка пачаў прыязджаць, не так часта, але разоў у месяц падкідваў хоць якога здору, якім баба сышла капусту. Голад не наталяў іншы — на кнігі. Не было пры школе бібліятэкі, не завёў Букініч, і ў сяле не было, не думалі мясцовыя кіраўнікі, што не хлебам адным жыве чалавек. Калі даведваўся, што ў каго ёсць кнігі, на каленях гатовы быў паўзці, прасіў, не саромеючыся. Пачуў, што ў бабулькі сямікласніка Валіка Алампіева ёсць цэлы куфар кніг. У рэвалюцыйны панскі маёнтак у Іўі расцягвалі. Хто прынёс плуг, хто мяшок грэчкі, а Ігнат — кнігі. Смяяліся з чалавека, пазней хіба зразумелі, што ён думаў пра дзяцей, веруў, што савецкая ўлада дасць ім права вучыцца. А добрыя кнігі не старэюць; знаў селянін, хто такі Пушкін. Як я набіваўся ў сябры старэйшаму па ўзросце Валіку, задаваў і гультаю ў вучобе! Пакарыў яго тым, што ўмеў рашаць задачы і сёмага класа, памагаў яму. І гэтым узняўся ў вачах бабулькі Валікавага, які многа ведаў, матросам ваенным плаваў, а задачы за сёмы клас не адужваў.

Палюбіў мяне Алампіеў, заахвочваў маю дружбу з сынам яго. Не адразу я адважыўся спытаць у яго: — Дзядзька Ігнат, кажуць, у вас кніжка многа? Паказаў свой скарб. Сапраўды, унізе пад адзеннем паўкуфра кніг. Ды якіх кніг! У скураных пераплётах, з залатымі літарамі прозвішчаў пісьменнікаў, назваў. Такіх кніг я яшчэ не бачыў. У мяне разбегліся вочы, закалацілася сэрца. Але папрасіў пачытаць што-небудзь з гэтага незвычайнага багацця смеласці не адразу хапіла. А калі нарэшце папрасіў, гаспадар не адразу праявіў дабрабыт: думаў да майго чарговага прыходу. Але ўрэшце даў тоўсты том. І нёс я кнігу як найкаштоўнейшы скарб. Абгарнуў, хаваў пад падушкай, чытаў да позняй ночы, прымушаючы бабулю цяжка ўздыхаць: многа палю карасіны. Быў гэта раман Ляскова “На нажах”. Потым Алампіеў даў мне другую кнігу. У кожнай — па два тамы. Безумоўна, не ўсё я зразумеў у тым таўсценным рамане. Але жыццё далёкіх незнаёмых герояў зачаравала, як ніводная казка, якія я чытаў да таго. Там казкі, а тут — само жыццё! Доўгія размовы герояў аб рэчах зразумелых і незразумелых. Але якраздылогі і прышчывалі. У маленстве і юнацтве я з большай цікавасцю чытаў размовы герояў, чым апісанні іх паводзін, пачушыў, чым апісанні не залішне расцягнутыя за кошт менавіта дэялогаў і ад гэтага сумным, хоць Мікалай Ляскаў — пісьменнік выдатны, у яго ёсць сапраўдныя шэдэўры). І вось у гэтай сям’і я стаў зламасынікам, злодзем. Не, я не прывёў кнігу з куфра Алампіева-бацькі. Аб такім зладзействе і думкі не ўзнікала. Я ўкраў у Валіка не кнігу — колькі лістоў з яе. Я даўно прачытаў падручнік па літаратуры сёмага класа ад вокладкі да вокладкі. І на мяне зрабіла надзвычайнае ўражанне пэма Лермантава “Мшыры”. Мне страшэнна хацелася мець я ў сябе, вывучыць на памяць. Мог бы перапісаць, не так многа тэксту, не раман “На нажах”. Не дадумаўся. Чаму — не магу растлумачыць. Як зашчменне ў галаву найшло. Як чорт пад руку штурхнуў, як казалі бабуля. Але ўжо пад вачы, калі падскохнула дарога і я сабраўся ў чарговы паход у Воленку, я не прыдумаў нічога разумнейшага, як, калі сябра адварнуўся, выдраць з кнігі лісты з паэмай. Ішоў у Воленку і падскокваў ад радасці, як малады казёл, на поўны голас, часам спяваючы, чытаў “Мшыры” — вучыў на памяць. Он был, казалось, лет шести; Как серна гор, пуглив и дик, И слаб, и гибок, как тростник. І вывучыў. Дома здзіўіў маці, бабулю, Паўла, Галю (Таня была яшчэ зусім малай), калі бадай жа з парога прывітаў іх радкамі: **Однажды русский генерал Из гор к Тифлису проехал: Ребенка пленного он вёл...** Бацька з гонарам сказаў: — Ну, галава ў цябе, сын. А маці на другі дзень, праводзячы мяне ў набліжкую дарогу, раптам папрасіла, здзіўіўшы: — Прачытай, Іван, тую малітву. — Якую, мама? — Што ўчора чытаў. Прачытаў колькі радкоў і ... чуць не заплакаў: знік учарашні душэўны ўздым, і я адчуў сябе злодзем. О, якое гэта пакутлівае пачуццё — адчуваць сябе вінаватым, ды не за тое, што камусь змяніў, схітраваў перад бацькамі, — за тое, што ўкраў. Ногі не хацелі несіць у Карму. Хутка стаміўся, знясіліўся. Не радала ні сонца, ні маладое лісце на прыдарожных бярозках, ні зелень палёў. Як караед дрэва, сумленне грызло маю душу. Пазнаў, што такое згрызоты сумлення. Вырашаў: што рабіць? Прызнацца? Але страх перамагаў пакуты сумлення. Баяўся не Валіка — бабулькі яго. Што ён падумае пра мяне? У хату не пусціць. Людзям раскажа. І ўсе зачыняць перада мной дзверы. Прыплёўся ў Карму ўжо на змярканні. Сумны, сумны. Бабуля спалохалася. — Ці не захварэў ты, Іванка? Захарэў. Доўга не мог заснуць. Сніў, што прызнаюся ў сваім зладчыстве перад усёй школай. І ўсе вучні, нават першакласнікі, настаўнікі асуджаюць мяне. Крычаць: “У турму яго, у турму! Выгнаць з Кармы! У нас такім не месца!” Ранішай цвёрда вырашыў: прызнацца Валіку, вярнуць гэтыя пяць лістоў. Але сустрэў Валіка па дарозе ў школу, і той бестурботна паведаміў: — Нейкі гад выдзер з маёй кнігі лісты.

Дазнаюся — хто, мала яму не будзе. Книгу я схваў на гарышчы, каб бацька не ўбачыў, а то дасць лупцоўкі, не павяршыць, што хтось скуру ў гэтыя лісты.

Вясёлая Валікава бестурботнасць зняла камень з майёй душы і тым стрымала ад прызнання.

Праз многа гадоў, пасля вайны, я раскажаў інваліду без нагі Алампіеву, як калісь абрабаваў яго. Ён не помніў: такая пробязь! Не такое за вайну дабылося!

А ў мяне дзіцячы крадзеж той назаўсёды высеку ў сэрцы, у мазгу евангельскі завет: "Не ўкрадзі!"

Вока Сталіна

Добра помню прозвішча гэтага хлопца, самае распаўсюджанае ў Карме. А вось імя не хачу даваць яму, якіх было нямала — Іван, Пятро, Павел, каб не пакрыўдзіць кагосьці з добрых людзей. Хоць хто з іх застаўся, маіх аднакласнікаў? Але пакрыўдзіць таго, каго няма ўжо на гэтым свеце, — найбольшы грэх.

Назва майго суседа па парце Лаўрэнам, такога імя не было сярод вучняў, быў у Карме адзін дарослы, які меў такое імя, яго баяліся, бо да калгасаў, калі жылі аднаасобна, ён краў коней, і яго разы два моцна пабілі, і ён пагражаў спаліць Давыдаўку — вуліцу, дзе яго злавілі. Безумоўна, аднакласнік мой ніякага дачынення да таго Лаўрэна не меў. Але агульнае ў іх было адно: малага Лаўрэна таксама не любілі. За што? Не помню ўсіх яго ўчынкаў. Але помню, што з ім ніхто не хацеў сядзець, асабліва дзяўчаты, ён шчыпаў іх, а аднойчы вельмі пасароміў адну добрую дзяўчынку, заявіўшы на поўны голас пры настаўніку:

— А Галя сапсавала паветра!

Такія брыдкія словы я чуў у першым—другім класе. Але ў пятым—шостым ні ў Краўцоўцы, ні ў Церусе, ні тут, у Карме, ніхто не дазваляў сабе такую абразу сябра, тым больш сяброўкі. А Лаўрэн дзаволіў. Увесь клас прыйшоў да думкі, што сам ён, нахабнік, учыніў брыдоту, а звярнуў на няшчасную Галю, якая тры дні пасля не хадзіла ў школу — саромелася.

Сам дырэктар Букініч перасадзіў Лаўрэна да мяне. Спалзваўся на мой добры ўплыў? Ці на тое, што Лаўрэн будзе пабойванца, каб я не распісаў яго ў наценнай газеце?

Нейкі час мы сядзелі мірна, можна сказаць, нават пасябравалі. Але не ён мяне баяўся, я — яго. Данаў яму спісваць рашэнне задач, напісанне слоў у дыктанце, за што мне настаўнікі рабілі заўвагі і нават аднойчы матэматык выставіў з класа.

Лаўрэн падбухторваў на іншыя парушэнні не аднаго мяне, але і таго, хто сядзеў з другога боку; на прыяднай парце сядзелі дзяўчаты, і ён цягаў іх за косы, шчыпаў за шыю, даваў кухталёў у плечы. Але на яго не скардзіліся — баяліся, што на пералынку або па дарозе са школы ён адпомсціць.

Такі ён быў, той хлопец, якога я называю Лаўрэнам.

Ішоў урок геаграфіі ці гісторыі, не помню; прадметы гэтыя вёў сам Букініч. Не помню, навошта на гэтым уроку спатрэбіўся цыркуль, што вымяралі ім, утчыў за ўсё цыркуль папрасіў Лаўрэн. Але перада мной ляжаў мой шытак з партрэта Сталіна на вокладцы. Далібог, не помню, хто з нас драгнуў цыркулем па шытку — я ці ён, сусед мой.

Ну, драгнулі—драгнулі. Такой бяды. У некаторых шыткі настолькі былі замурзаныя, што выкладчыца нямецкай мовы Лідзія Маркаўна моршчылася і даскорліва папракала:

— За твой шытак брыдка брацца. Што ты на ім рабіў?

— Можна, баба скавародку паставіла.

Клас смяяўся з такога адказу.

Мая непісьменная бабуля да падручнікаў маіх і шыткаў адносілася свяшчэнна, у рукі баялася ўзяць.

Такой бяды — драгнулі шытак. Не, не так думаў Лаўрэн. Ён раптам падняў руку.

— Што ў цябе? — спытаў Букініч.

— Іван пракалоў Сталіну вока.

Помню, клас замёр на нейкі момант, чакаючы, што адкажа на гэта дырэктар. Нічога не адказаў, толькі, здалося мне, бяльмом на воку пажаўцела і ўказка ў яго руцэ задрыжэла.

Падыйшоў, узяў шытак, паглядзеў на яго адным вокам, заплюшчыўшы тое, што з бяльмом. Палажыў шытак на стол пад свае кнігі.

Я з палёгкай уздыхнуў: пранесла! Паказаў "сябруку" кулак. Ды кулак Лаўрэна не спалохаў — я нікога ніколі не ўдарыў. Ён паказаў мне дулю.

Але калі празвінёў званок, Букініч, узяўшы з кнігамі мой шытак, сказаў:

— Хадзем са мной, Шамякін.

Вось тут мяне апанаваў страх. Мы не слухалі радыё — яго не было, але пра галоўны падзеі нам распавядалі ў школе і чулі ад бацькоў, якія чыталі газеты, — пра забойства Кірава, чытаў народна,

якія намерваліся забіць Сталіна, рушыць савецкую ўладу, вярнуць царскі лад, прадаць нашу радзіму капіталістам. І кожны з нас ненавідзеў ворагаў народа і пузатых капіталістаў.

Букініч не спыніўся ў настаўніцкай, правёў мяне праз яе ў бакавачку — вузенькі дырэктарскі кабінет.

Паставіў мяне перад сталом. Сам сеў за стол, палажыў перад сабой мой шытак і доўга ўглядаўся ў вобраз правадыра з выдраным вокам. Цяжка ўздыхнуў. Гэты яго ўздых нагнаў мне яшчэ больш страху. Уздых і доўгае маўчанне яго. Чаму маўчыць? Думае, якую кару мне назначыць за маё злчынства? Спытаў нечакана:

— Хто твой бацька?
— Ляснік. У Воленцы. Пад Пракопаўкай.

— А чаму ты тут?
— Там школа далёка — у Макаў'і.
— А ў каго ты тут?
— У бабы Ульяны.
— А дзед твой хто?
— Ён памёр... дзед Міна.
— А другі дзед хто?
— Калінін. Сцяпан Халімонавіч.

Букініч як бы ўзрадаваўся, бліснуў бяльмом.

— Гэта той, што старастам быў... пры цары?

— Быў. А сыны яго Андрэй і Хвёдар рэвалюцыйныя рабілі. Андрэя немцы забілі, — я ведаў, чым апраўдаць дзед.

— А Павел Калінін твой дзядзька?
— Сяўра? — такая ў Паўла была мянушка. — Мой.

— А за што яго выключылі з партыі нашай?
— Я не знаю.

— Ах, ты не ведаеш! Ты нічога не ведаеш! — павысіў голас Букініч. — Дык я табе — скажу: за трацкісцкае выступленне на пленуме райкома. Во за што!

Я ведаў з расказу бабулі, што Паўла выключылі з партыі, але было гэта год назад. І ён нібыта паскардзіўся самому Сталіну, і яго аднавілі ў партыі. Дзед Сцяпан асуджаў сына: "Вецеў у яго ў галаве". Але за гэты ўчынак — што дамогся свайго аднаўлення — хваліў: "Разумную ж галаву мае, але каб не язык даўгі... Язык яго згубіць".

Між тым Букініч раптам панізіў голас да страшнага шыпення, ажно ў куточках вуснаў яго белая пена выступіла.

— Дзядзька трацкіст. Плямённічак таварышу Сталіну вока выколкае.

Я абліўся дотам ад новага прыступу страху і, здаецца, захныкаў:

— Я ж незнарок. Заचाпіў выпадкова цыркулем.

— Ніхто не чапляе, адзін ты зачапіў... А партрэт Троцкага ёсць у цябе?

— Няма. Дзе я мог узяць яго? І нашто ён мне!

— Паглядзім, паглядзім.

Куды паглядзім? І што паглядзім? Ногі мае падкасіліся. І праз шэры туман, што плыў паміж намі, бачыў я адно страшнае бяльмо. Здалося, ён прасвечвае мяне гэтым бяльмом наскрозь. І ад уяўлення гэтага я самлеў, страціў прытомнасць.

Апрытомнеў у настаўніцкай на канапцы. Лідзія Маркаўна і Шкаруба лілі мне ў рот халодную ваду. Калі святломасць вярнулася цалкам, і я, збытаньня трымаючы сваёй слабасцю, не ведаючы, як апраўдацца за яе, убачыў твар Букініча, яго бяльмом не было пагрозліва-паніклівым, і твар не здаваўся страшным. Я зразумеў, што страта прытомнасці ратавала мяне ад нечага вельмі небяспечнага. Не, зразумеў я не там, у настаўніцкай, — пазней у класе, калі Букініч вярнуў мне шытак.

— Во твой шытак, Іван.

Але шытак здзіўіў. На ім не было старой вокладкі са Сталіным, была прышыта ніткамі новая — з вывайвай Добрушскай папяровай фабрыкі.

Пасля даведаўся, што Лідзія Маркаўна і Шкаруба прымысліў Букініча спаліць старую вокладку (нямала ж палілі выкарыстаных шыткаў) і самі прышылі новую.

Пра гэта раскажаў мне пасля вядомы партызан кармянскі — Шаўчэнка. Ён жа раскажаў, што ў акупацыю Букініч нібыта служыў у немцаў. Не ў Карме, не ў Добрушскім раёне ("Каб тут, мы б яго дасталі", — сказаў партызан), а недзе на Палессі. Дзе рабіў? У школе? Калі дзяцей вучыў, гэта не злчынства. Пра далейшы лёс яго я не даведаўся. Знік чалавек.

"Бог яму суддзя", — сказала б мая бабуля.

А Лаўрэн? Служыў у Чырвонай Арміі. Прайшоў вайну. Пасля вайны рабіў раённым начальнікам — кіраваў райфа. Я трапіў у той раён з групай пісьменнікаў. Лаўрэн ўзрадаваўся сустрэчы. Усім з гонарам прадстаўляў, што я школьны сябра яго. Запрашаў у госці да сябе. "У мяне ж жонка з Кармы". Але я не пайшоў, не мог пайсці — помніў данос яго, хоць прайшло з школьнага эпізоду гадоў сорок. Не ўсё забываецца.

ЗГАДКІ

"Прайшло хораша, весела, з жартамі..."

Даніла Міцкевіч і Анатоль Вярцінскі

Менавіта так і прайшло. Сведчу, бо ведаю, бо і "я там быў, мёд-піва піў..." І пэўна таму, што сапраўды так добра "прайшло" і што хораша запала ў душу, не раз парываўся падзяліцца ўспамінам пра тую падзею (рэдактары "ЛіМа" могуць гэта пацвердзіць). Першы раз у сувязі з выхадам кнігі "Любіць і помніць. Успамінае сын Якуба Коласа", другі раз — напярэадні чарговых "каласавін"... Ну, ды, як кажуць, усяму свой час. Да таго ж была патрэба асвяжыць у памяці, — раней чым узяцца за пяро, — некаторыя дэталі падзеі ўжо сямігадовай даўнасці. Зрабіць жа гэта можна было, толькі наведваючы коласавую сядзібу, дакладней — добра вядомы шмат каму двухпавярховы, утульны, у засені дрэў дом, які пакінуў у спадчыну сваім сынам народны пясняр, і сустрэўшыся з сямейнымі Данілы Канстанцінавіча — жонкай Алай Цімафееўнай і дачкой Верай. Прызнаюся, не без душэўнага хвалявання пераступаў я парог гэтага дома. Тут мяне чакалі два сюрпрызы. Першы: толькі што споўнілася сорок гадоў Веры. Вось табе на! Мы прывыклі бачыць яе малодшанькай Данілавай, танклівай дзяўчынкай, дзяўчынай, зялёнай галінкай на Коласавым-Міцкевічавым радаслоўным дрэве, а яна ўжо адзначае свой першы "круглы" юбілей. І яшчэ збіраецца адзначаць неўзабаве вясеннаціцігоддзе дачкі Волгі (толькі што скончыла ліцэй, які носіць імя яе дзед).

Другі сюрпрыз: Вера прыносіць і кладзе перада мной вялікафарматны агульны шытак, старонкі якога — не адразу паверыць вачам! — спісаны почыркам Данілы Канстанцінавіча. Аказваецца, ён шмат гадоў, аж з 1964 года, рабіў рэгулярна запісы — нешта сярэдняе паміж дзённікам і гаспадарчым гросбухам. На вокладцы апошняга шытка надпіс: "Пачата 16 / VIII.93 г. Закончана 24 / III.1995 г.". Вера добра знаёмая з дзённікам, і мы хутка знаходзім старонкі, прысвечаныя святкаванню 80-х угодкаў яе бацькі. Запіс ад 30 верасня 94-га года: "Пятніца. Мне 80 гадоў. Дажыў-такі!" Далей юбіляр фіксуе: зранку сабраў апад яблыкаў і пайшоў у кіёск, потым прымаў віншаванні па тэлефоне (назваюцца ўсе, хто віншаваў), браў удзел ва ўрачыстасці, што ладзілася супрацоўнікамі музея. Далей даслоўна: "Разышліся, а тут пазваніў А. І. Вярцінскі. Сказаў, што прыедзе з В. І. Ганчаром (на той час віцэ-прэм'ер. — А. В.). Падрыхтавалі стол у кабінце Зінаіды Мікалаеўны, я сеў на яе месца. Прыехалі, прывезлі вялізны букет ружаў і гадзінік — ручны, кварцавы (завода "Луч"). Вельмі цёпла пасядзелі... Ганчару спадабаліся піражкі Алёны (старэйшай дачкі Данілы Канстанцінавіча. — А. В.). Гаворка цікавая, добразычлівая. Я настойліва раіў Ганчару аглядзець філіялы, мастацка-мемарыяльны комплекс "Шлях Коласа..." (на жаль, парада засталася па вядомых прычынах нерэалізаванай).

Праз колькі старонак запіс, датаваны 15.X.94 г. Паводле яго дзень пачынаецца як звычайна ("На двары пахмурна, але цяплей, чым учора. Сабраў апады яблыкаў..."), а на вечар прызначана сустрэча — ці не завяршальная ў чарадзе юбілейных. Даніла Канстанцінавіч згадвае ўсіх, хто запрошаны да яго ў госці, — А. В. Багатырова, Кісялёвых, Мальдзісаў, Законнікавых, Вярцінскіх, нека любоўна, з удзячным пацуджэннем занатоўвае, хто як яго павіншаваў, хто што падараваў. Двойчы падкрэслівае, што было шмат кветак. І далей: "У 18 гадзін селі за стол. Прайшло хораша, весела, з жартамі. А. І. Вярцінскі "ўзнагародзіў" Ордэнам "Дубовы ліст", № 1".

Хацеў бы пракаментыраваць апошнія словы запісу. Так, факт "ўзнагароджання" мной шанюнага юбіляра напраўду меў месца. І выглядала гэта так. Узяўшы ў застоллі слова,

я пачаў з таго, што згадаў шмат якія коласавыя радкі, прысвечаныя "буінаму лісцеву дрэву сямейства букавых з моцнай драўнінай і адметнымі пладамі-жалудамі", г. зн. нашаму беларускаму дубу. А потым, зрабіўшы паўзу, абвясціў надрукаваны на бланку Вярхоўнага Савета наступны тэкст (дазволі сабе прывесці яго амаль поўнасцю):

"1. Прызнаць своечасовай і каштоўнай прапанову ініцыятыўнай групы. І лічыць мэтазгодным устанавленне знака заслугі, які б, з аднаго боку, сімвалізаваў доўгацярпенне, жыццестойкасць і моц беларускага народа, яго цвёрдасць у барацьбе за зямлю, за волю, за лепшую долю, а, з другога боку, які заахвочваў і падтрымліваў сённяшняга беларуса ў яго імкненні адрадыць свой родны кут, пабудаваць на новай зямлі новы дом, навесці ў ім належны парадак і быць у ім паўнапраўным гаспадаром. Лічыць абгрунтаваным меркаванне, якім павінен быць такі знак заслугі. Зыходзячы з таго, якую ролю ў жыцці беларуса і якога месца ў яго песні, у творчасці яго песняроў, у прыватнасці ў прозе і паэзіі Якуба Коласа займаюць дубы, дубовыя гаі, устанавіць у якасці ганаровай дзяржаўнай ўзнагароды Ордэн Дубовага ліста.

2. За асаблівыя заслугі перад Бацькаўшчынай — і ў агульным, і ў больш канкрэтным сэнсе гэтага слова, у сэнсе бацькоўскай творчай спадчыны, за вялікія заслугі ў культурнай, асветніцкай, выдавецкай і грамадскай дзейнасці, за такія агульнапрызнаныя грамадзянскія і чалавечыя якасці, які адданасць справе, шырыня натуры, мэтаксіраванасць, руплівасць, таварыскасць, гасціннасць, нязменныя добрыя адносіны да добрых людзей, а таксама за ўзорнае ўвасабленне ў знешнім вобліку і постаці здаровага зямнога коласавыя духу і ў сувязі са слаўнымі 80-мі ўгодкамі

ўзнагародзіць Данілу Канстанцінавіча Міцкевіча

Ордэнам Дубовага ліста (знак нумар адзін).

3. Адрозна ўзнагарод Вярхоўнага Савета сумесна з адпаведным аддзелам Саўміна тэрмінова расправаць, узгадніць з супрацоўнікамі музея Якуба Коласа і навукоўцамі — коласазнаўцамі і вынесці на зацвярджэнне Палажэнне аб ордэне, апісанне і ўзор нагруднага знаку да яго, парадак прадстаўлення да ўзнагароды. Прадугледзець у Палажэнні наступную ўмову: ўзнагароджаны мае права атрымаць для сябе, членаў сваёй сям'і, сваякоў і сяброў не радзей як раз на год, да дня нараджэння, эліксір здароўя і маладосці".

Такі востры адбыўся ці не занадта цяжкаважны, сур'ёзны для застольнага жарту акт "ўзнагароджання". Памятаю, крыху нечаканай была для мяне рэакцыя Данілы Канстанцінавіча: на твары яго мільгнуў ценя засмучэння, засмяяўся ён нежак праз сілу. Можна быць, думаю я вось цяпер, уразілі яго словы пра "эліксір здароўя". Бо ўжо падрадавалася, усё мацней давала пра сябе знаць смяртэльная хвароба. (З запісаў, зробленых у тыя юбілейныя дні: "Пайшоў дахаты. Ляжаў. Боль не змяншаўся")... Спаўняецца роўна пяць гадоў з таго ліпеньскага дня, як Данілы Канстанцінавіча не стала. Памёр ён ранічкай, на Купалле, у нядзелю. Паводле народнага павер'я менавіта ў такія дні забірае Бог душы добрых, светлых людзей. А што ён адносіўся менавіта да такіх людзей, сведчыць ужо хаця б той адзін факт, што наша тое незабыўнае святкаванне — гасцяванне "прайшло хораша, весела, з жартамі".

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

Ліпень 2001 г.

Глядзіць нам у вочы Максім Багдановіч...

ПЯТНАЦАЦЬ ГОД ТАМУ Ё ГРОДНЕ АДКРЫЎСЯ МУЗЕЙ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Дырэктар музея Алена ГАЙКО ўдакладняе:

— Афіцыйна музей стаў працаваць 16 мая 86-га ў доме, у якім сям'я Багдановічаў пражыла некалькі гадоў. Збор экспанатаў пачаўся 9 верасня 1981 года і вёўся да вясны 1986 года. Музей мае гістарычную і літаратурную залы, мемарыяльныя пакоі. Тут шырока прадстаўлена гісторыя сям'і Багдановічаў, развіццё беларускай літаратуры ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзя.

Письменник памёр ад сучотаў у Ялце 25 мая 1917 года. Гэта Дзень памяці Максіма Багдановіча ў Гродне.

— Мне запомніўся артыкул гісторыка Святланы Сяльверстай з брашуры "Дарогамі Максіма Багдановіча", выдадзенай да 100-годдзя нараджэння паэта. Вельмі ўдала паказана жыццё Гродна ў сярэдзіне 90-х гадоў пазамінулага стагоддзя...

— Сёння Святлана Сяльверстай ужо доктар гістарычных навук, дасціпны і ўважлівы вучоны. Яна здолела спасцігнуць дух тагачаснага Гродна, калі ў чэрвені 1892 года бацька Максіма, Адам Ягоравіч Багдановіч, з прычыны здраоўя быў вымушаны пераехаць сюды з Мінска і ўладкавацца на працу. У ліпені прыехала і Марыя Апанасаўна з дзецьмі. Максіму на той час было восем месяцаў. Характарыстыка 50-тысячнага шматнацыянальнага горада з яго 13-цю буйнымі прадпрыемствамі, чыгуначнай дарогай, моцнай сельскай гаспадаркай, культурнымі ўстановамі, у прыватнасці, губернскай публічнай біблія-

тэкай, 69-ю навучальнымі ўстановамі, дае ўяўленне, у які асяродак трапілі бацькі паэта. Адам Ягоравіч быў уведзены ў склад савета бібліятэкі, быў агентам Таварыства драматычных пісьменнікаў і оперных кампазітараў. У горадзе існавала два тэатры, у якіх выступалі выдатныя артысты, напрыклад, Арленеў, Вішнеўскі, Гарын. Выдаваліся газеты. Рэдактарам "Гродзенскіх губернскіх вестей" быў Канстанцін Давыдовіч. Ён стаў хросным бацькам дачкі Багдановіча — Ніны, нараджанай у Гродне. У гэтым выданні Адам Ягоравіч надрукаваў некалькі сваіх работ — "пра паншчыну", рэцэнзію на паэму "Тарас на Парнасе", а яго жонка — аповяданне "Накануне рождства"...

— Можна сказаць, што дзіцячы назіранні Максіма былі яркімі і запамінальнымі. Літаратурны ўплыў бацькоў таксама меў свой працяг у яго творчасці. Прыродны талент, памножаны на працавітасць, даў плён у будучым...

— Заўсёды цікава прасачыць за лёсам адметнага чалавека. Гродзенскі перыяд жыцця Максіма Багдановіча амаль нідзе не адлюстраваны. Змястоўныя штрыхі можна знайсці ў пераліцы бацькоў. Марыя Апанасаўна паведамляла мужу, які быў у ад'ездзе, напрыклад, што 20 красавіка 1893 года Максім моцна захварэў. Выклікала доктара. Пасля занялася загартоўваннем дзяцей. Максім вельмі баіцца абцірання халоднай вадой. Застаецца худым і бездай прычыны плача. Часця-

ком прастуджваецца і кашляе. Увогуле, дзецям даляся ў знакі Марыі Апанасаўне. Хваравітымі былі ў малым узросце. У той жа час Адам Ягоравіч любіў гуляць з дзецьмі ў наваколлі Гродна. Прырода тут надзвычай прыгожая, асабліва каля Нёмана. Максім, відавочна, запамніў тыя пагуляньні. Праз многа гадоў у яго з'явіцца радок "Прыпадзіце бацька Нёман // На хрыбце магутны лёд". У іншым творы "Кніга" паэт угадвае Ваўкавыск. Вядомая грамадзянская дзячка Зоська Верас, — Ніны, нараджанай у Гродне. У гэтым выданні Адам Ягоравіч надрукаваў некалькі сваіх работ — "пра паншчыну", рэцэнзію на паэму "Тарас на Парнасе", а яго жонка — аповяданне "Накануне рождства"...

— На жаль, паэт ніколі больш не прыязджаў у Гродна, дзе на праваславных могілках пахавана яго маці. Магчыма, таму, што лёс так мала адвёў Максіму часу на жыццё. І тым не менш, музей ёсць, экспазіцыя дае поўнае ўяўленне пра жыццё сям'і Багдановічаў у Гродне...

— Дарэчы, Адам Ягоравіч у лісьме жонцы 7 чэрвеня 1895 года паведамляе: "З кватэрай не ведаю як быць. Цяпер на Новым Свеце (тагачасная назва раёна ў Гродне. — А. Л.) ёсць дзве кватэры: адна ў Агульніка, а другая супраць гарадскога саду, каля кірхі, на другім паверсе, тры пакоі і кухня". Багдановічы памянлі ў Гродне некалькі кватэр. Адна з іх, у доме Агульніка, стала музеем.

Гродзенскі пісьменнік Аляксей Пяткевіч у свой час надрукаваў інфармацыю, як

6-га мая 1965 года на сцяне гэтага дома была змешчана першая памятная дошка з белым мармурам з тэкстам, што тут жыла сям'я Багдановічаў. На імпрэзе прысутнічалі стрыечная сястра Максіма па лініі маці — Ганна Гразнова, стрыечная пляменніца паэта Наталля Кунцэвіч, беларускі бібліяграф і літаратуразнаўца Ніна Ватацы, таксама вядомы паэт Ніл Гілевіч.

Празаік Аляксей Карпюк пакінуў успаміны, што ў другой палове 60-х пабыў у Яраслаўлі. Па просьбе аднаго з гродзенскіх краязнаўцаў завітаў да сваякі Максіма Багдановіча — удзельніка зводнага Максімавага брата Паўла — Аўгусты Іванаўны. Яна перадала нататнік паэта, фотаздымкі, пісьмы. Хацела, каб забралі таксама "іхні" куфар. Привезеныя рэчы доўга захоўваліся ў Гродзенскім аддзяленні Саюза пісьменнікаў. Частка, на жаль, у 1970 годзе была страчана. Тое, што засталася, і цяпер захоўваецца ў музеі: гарбатная лыжачка з ініцыяламі М. Б., інкруставаная шкатулка маці Максіма, настольная рамка-пашпарт, іншыя фотаздымкі і дакументы. У музеі ёсць рэчы сапраўды ўнікальныя: зборнік вершаў "Вянок" 1913 года выдання з уласнага збору Ларысы Геніюш. Маю таксама аднайменны зборнік ад 1927 года, у якім улічаны праўкі і ўдакладнены самога Максіма Багдановіча...

— Максім Багдановіч адлюстраваны на некаторых фотаздымках. Гэта ж таксама каштоўныя сведчаныя маленства паэта,

якія, мабыць, з'яўляюцца гонарам музея?

— На шчасце бацькі будучага класіка роднай літаратуры былі асобамі, якія клапаціліся пра сямейны фотаальбом. Гродзенскі фотамайстар Садоўскі-Казлоўскі сфатаграфавалі Марыю Апанасаўну з сынам Максімам. Гэта першае ў жыцці фота паэта. Тут фатаграфаваліся і Адам Ягоравіч.

— Усё гэта жыхары Гродна і гасці горада могуць пабачыць тут. У снежні святкуецца 110-годдзе паэта. Якія асноўныя мерапрыемствы плануецца правесці?

— Юбілейныя ўрачыстасці рытуе створаны з гэтай нагоды аргкамітэт на чале з начальнікам упраўлення культуры аблвыканкама Людмілай Кадзевіч. Мяркуюцца правядзенне літаратурных вечараў, пасяджэнняў, літаратурных гасцеўняў, чытацкіх канферэнцый, конкурсу выканаўцаў твораў паэта, а таксама чытальніцкай уласных вершаў, прысвечаных Максіму-Кніжніку, малюнкаў юных мастакоў. Навукоўцы Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы правядуць навуковую канферэнцыю на тэму "Максім Багдановіч: аспекты жыцця і творчасці". Ужо сёння навуковыя супрацоўнікі музея актыўна друкуюцца ў мясцовых газетах, выступаюць па радыё і тэлебачанні.

Так што дзень нараджэння Максіма Багдановіча будзе прыкметнай з'явай у жыцці абласнога цэнтра.

Гутарыў

Антон ЛАБОВІЧ

г. Гродна

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЁЎ,

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ —

намеснік галоўнага

рэдактара,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАГІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік

галоўнага рэдактара

АДРАС

РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск, вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461

намеснікі галоўнага рэдактара — 284-8525, 284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-8204

пісьмаў і грамадскай думкі — 284-7985

літаратурнага жыцця — 284-8462

крытыкі і бібліяграфіі — 284-7985

паэзіі і прозы — 284-8204

музыкі — 284-8153

тэатра, кіно — 284-8153

выяўленчага мастацтва — 284-8462

фотакарэспандэнт — 284-8462

бухгалтэрыя — 284-8462

Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба

спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка кам'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства "Выдавецтва

"Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 280

Нумар падпісаны ў друку

5.7.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715

Заказ 3774

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛІМа"

Ушанаваць памяць Купалы

Міжнародны фонд Янкі Купалы і калектыў супрацоўнікаў Літаратурнага музея Янкі Купалы рытуеюцца да 120-годдзя з дня нараджэння паэта (7.07.2002 г.) і да 60-годдзя з дня яго смерці (28.06.2002 г.). Аб гэтых датах неабходна думаць ужо сёння і рытуеюцца загадзя, каб годна ўшанаваць памяць і адзначыць юбілей нацыянальнага песняра, які "Беларусь, як песню ўзвысіў".

Да юбілею плануецца ўшанаваць мясціны на Міншчыне, якія звязаны з імем народнага паэта Беларусі і былі творчай калыскай песняра. Таксама наспела неабходнасць распавесці аб гэтым шырокай грамадскай праз выданне альбома "Купала ў вечнай дарозе".

Дзеля гэтага просім аказаць пасільную фінансавую дапамогу ці дапамогу канкрэт-

нымі справамі па ўшанаванні памяці вялікага песняра.

А тым дбайцам, што прычыняцца душой, думкамі ды сваёй шчодрасцю да вечнае Існасці, шчырая падзяка заўчасна выказваецца ад суайчыннікаў народнага паэта Янкі Купалы.

Кантактныя тэлефоны: 227-79-43; 227-73-54; факс (375-17) 227-79-43
Разліковы рахунак Міжнароднага фонду Янкі Купалы:
3015000007971 філіял № 510
АСБ "Беларусбанк", код 603.
Разліковы рахунак Літаратурнага музея Янкі Купалы:
3622000000055 філіял 510
АСБ "Беларусбанк", код 603.

ДЯРОДЫ

Нічыпар ШЭРАНЬКІ

Горкая праўда

Я не хачу гартань газеты,
Бо пішуць там — не пра мяне.
Павел САКОВІЧ
Газетны стос.
Сяджу — зяхаю.
Навошта й выпісаў іх? — хлам!

І сёння я дакладна знаю,
Што пра мяне ні слова там.
Які паэт? Забыты ўсімі.
І вісне кволая рука.
Дзе сілы браць, калі і ў "ЛіМе"
Няма пра творчасць ні радка!

А што казаць пра стос астатні,
Што столькі дзён чакальна трос?..
Адно й абрыне смутак хатні
Угастраном бліжэйшы крос.
Сябры ў мой дом гурмой заваяць,
Спытаюць гарача: — Што змяк?
Культушы чарку, вершы хваляць,
Нібы на радыё, усмак.

Павел САКОВІЧ

Дуплетам... па паэтах

Паэты ў бары баявішча гарбаты,
Да жонкаў заліцаюцца чужых.
А я з'явіўся ў белы свет гарбатым:
Са стрэльбаю ў лясках вось так бы і жыў...
Хведар ГУРЫНОВІЧ
Ад стрэльбы, мабыць, вырас горб пракляты.
Затое тропны і цяпер стралок.
Таму, паэты, прэч ад маёй хаты
І нават не глядзіце ў жончын бок!

Мне вашы хітрыкі даўно вядомы,
Ды жонку вам ніколі не аддам:
Няхай яна абед гатуе дома,
Пакуль за зверам бегаю я сам.
Схаплю з аднаем раптам дубальтоўку,
З сабакам хуценька знайду сляды,
І прыведу яны да барнай стойкі...
То не крыўдуіце на мяне тады!
Калі пальну дуплетам я з двухстволкі
Па вашых месцах самых дарагіх,
Чапляцца больш не будзеце да жонкі
І да стагоў не сядзеце сваіх!

Вясёлае лета...

Анатоль ЗЭКАЎ

Нябесны раўнівец

Прарэзаўся ў мясяца зуб залаты,
Засмучаны тым, што са мной ты.
Алесь ПІСАРЫК

Сядзелі пад дубам, што мкнуў угару.
Цябе цалаваў я ў вусны.
А мясяц двухрог — ото ж і хітрун! —
Глядзеў з-пад нябёсаў спакусна.
Пра што ён там думаў, начны жыццялюб,
Уцёкшы ад жончакі-хмары?
Няйначай, тачыў на мяне зверху зуб
Ці рогі настаіць мне марыў...